

Мала хто ведае, што конкурс «БрамаМар» першапачаткова называўся інакш — «Белая костка». А «БрамаМар, калі прамаўляць, то гучыць як «брама596 мараў». Запісаўшы, атрымаем амаль што паліндром. І гэта частка — паліндромная — як паліндромная літара М — люструецца. Гэта брама люструецца з марай! Хто ў яе ўвойдзе, у таго ўсё-ўсё здзейсніцца! Хаця арганізатары конкурсу кажуць, што «БрамаМар» — гэта ніякія не вароты, а жывая істота…

З ІНШЫМІ І ДЛЯ ІНШЫХ

• Што даюць літаратурныя конкурсы?

ПРАФЕСІЙНЫЯ ДУМКІ

Міхась ПАЗНЯКОЎ,
кіраўнік Мінскага гарадскога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі, старшыня літаратурных конкурсаў:

— Безумоўна, адна з галоўных нашых задач — засяродзіць увагу маладых літаратараў на важных падзеях у жыцці краіны. Другая задача — адшукаць новыя таленты, працаваць з імі, дапамагаць развівацца. Мінскае гарадское аддзяленне СПБ з 2012 года пачало выдаваць кнігі маладых літаратараў у серыі «Мінскія маладыя галасы». Так, Ганна Чумакова стала пераможцай конкурсу, прысвечанага 120-годдзю Максіма Багдановіча, у сувязі з гэтым выйшла яе кніга «Мой анёл прысніў мяне…» Маргарыта Латышкевіч — удзельніца шэрага творчых конкурсаў. Як вынік — кніжка пад назвай «Пульс навальніц» у той жа серыі. Пры аддзяленні працуе школа юнага літаратара, ствараем таксама студыі такога ж кшталту пры бібліятэках, школах, гімназіях. Менавіта такім чынам і атрымліваецца знайсці новыя літаратурныя таленты.

Аксана БЯЗЛЕПКІНА,
кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры літаратурна-мастацкай крытыкі Інстытута журналістыкі БДУ:

— У літаратуры адсутнічаюць фармальныя крытэрыі, якія адназначна паказалі б іерархію творцаў (хіба што можна адразу адсеяць відавочную графаманію), таму мае значэнне канцэпцыя конкурсу і адпаведны ёй падбор членаў журы, усё гэта разам уплывае на вынік. Менавіта таму я за тое, каб літаратурных конкурсаў было шмат і розных. Бо і для ўдзельнікаў, і для арганізатараў, і для членаў журы — гэта своеасаблівы спосаб знайсці аднадумцаў паводле эстэтыкі, ідэйна-мастацкіх каштоўнасцей, нават жанраў і тэматыкі. А калі людзі знаходзяць адзін аднаго — разам яны сіла. Я гэта дакладна ведаю. У конкурса «БрамаМар» няма абмежаванняў па жанрах, мове ці тэматыцы, але ёсць узроставае абмежаванне. Таму пра ўплыў на літаратурны працэс можна будзе меркаваць праз некалькі дзесяцігоддзяў.

АЛЬТЭРНАТЫЎНАЕ СТАЎЛЕННЕ

Ігар ЛОГВІНАЎ, выдавец:

— У нас маленькая краіна — усе ведаюць усіх. Асабліва ў літаратуры. Таму таленавітых і здольных літаратараў мы ведаем праз размовы з іншымі літаратарамі або крытыкамі ці праз папярэднія публікацыі ў друку. Выдаўцы, як зацікаўленыя гульцы ў гэтай справе, як правіла,

у курсе кніжных планаў лепшых літаратараў. Ды і самі літаратары, звычайна дзеляцца са сваімі выдаўцамі творчымі задумамі. Таму мне, як выдаўцу, літаратурныя конкурсы не патрэбны: новых імёнаў і твораў для мяне яны не адкрываюць. Але літаратурныя конкурсы патрэбны для папулярызацыі літаратуры. Элемент спаборніцтва і фінансавы фактар узнімае цікаўнасць да нашай прозы, а гэта — тое, што трэба!

Андрэй ФЕДАРЭНКА,
пісьменнік:

— Я ўвогуле супраць тэрміну «конкурс» у літаратуры. Ён прыніжае годнасць пісьменніка. Гэта ж не шашкі і не акадэмічнае веславанне на хуткасць. Калі ў пісьменніка, на думку грамадскасці, ёсць вартыя творы, дайце яму прэмію, прычым, варта пастарацца зрабіць гэта так, каб найменш пакрыўдзіліся яго калегі.

Літаратурныя конкурсы нявечаць маладыя таленты, прымушаючы іх дбаць не пра творчасць, а пра калялітаратурныя справы.

АПТЫМІСТЫЧНЫ ПРАГНОЗ

Алеся КУЗЬМІНОВА,
журналістка, удзельніца Міжнароднага літаратурнага конкурсу Саюзнай дзяржавы «Мост дружбы»:

— Літаратурныя конкурсы дазваляюць актывізаваць аўтараў, даюць ім штуршок як да напісання новых твораў, так і да працы над незавершанымі. Калі пісьменнік прэтэндуе на пэўны прыз, ён імкнецца зрабіць свой твор ідэальным. Да таго ж, здараецца, у аўтара ёсць пэўная задума: цікавая ідэя або сюжэт, але яна не рэалізуецца з-за недахопу часу або матывацыі. Дык вось конкурс — гэта матывацыя. Праз удзел у конкурсах творца мае шанец атрымаць канструктыўную крытыку ад журы: павучыцца ў прафесіяналаў і знайсці сваё месца ў літаратурным працэсе. Звычайна конкурсы прапануюць у якасці прыза публікацыю ў пэўных выданнях: аўтар-пераможца можа прарэкламавацца — пазнаёміць больш чытачоў са сваёй творчасцю. Нарэшце, у межах конкурсаў нярэдка арганізуюцца майстар-класы, семінары і іншыя мерапрыемствы: можна не толькі атрымаць веды, але і сустрэць «сяброў па духу», пазнаёміцца з іншымі творчымі асобамі, знайсці новыя крыніцы натхнення. Конкурсы ствараюць канкрэтнае асяроддзе і прастору для эксперыменту.

Кацярына ХАДАСЕВІЧ-ЛІСАВАЯ,
дзіцячая пісьменніца, удзельніца літаратурнага конкурсу «Лепшы твор 2012 года»:

— З’яўляецца магчымасць зарабіць або ўмацаваць імя і рэпутацыю ў літаратурным асяроддзі. Можна спадзявацца, што новы рукапіс, які прынясе аўтар, будзе разгледжаны, а не трапіць у архівы навечна. Але трэба разумець, што перамога аднаго тэксту ў конкурсе яшчэ не гарантуе выдання іншага. Нарэшце, вельмі цікава і карысна пабыць суддзёй конкурсу. Вядома, гэта адбірае час, але якую дае практыку! Адчуць сябе на месцы рэдактара і зразумець, як яго зацікавіць, заўважыць недахопы іншых і павучыцца на іх памылках, сутыкнуцца з вялікай колькасцю штампаў, каб потым старанна іх пазбягаць.

ПРАЗ ВЫНІКІ

Георгій БАРТАШ,
паэт, празаік, перакладчык, арганізатар «Фэста аднаго верша», член журы літаратурнага конкурсу сайта www.TUT.by «Музы TUT» (2013):

— Літконкурсы задаюць адміністрацыйна-мастацкі імпульс, які выклікае ваганне сістэмы, і гэтае ваганне прыводзіць да розных вынікаў: самае простае — многія пішуць творы спецыяльна пад пэўныя конкурсы. Часам таленавітыя. Апроч таго, розныя конкурсы фарміруюць розныя задачы, што на выхадзе робіць літаратуру разнастайнай. Конкурсы дапамагаюць вызначыць стан літаратуры, дамінуючыя жанры і стылі. Яны ствараюць інфармацыйную нагоду, што востра неабходна, паколькі мы з'яўляемся сведкамі таго, як наша культура імкліва перастае быць літаратурацэнтрычнай. Упэўнены, што конкурсы дазваляюць ацаніць сумленнасць, ступень ангажаванасці і карумпаванасці іх арганізатараў. Хочаш зразумець чалавека — даручы яму правесці літаратурны конкурс.

Карына ЦІМАФЕЕВА,
студэнтка Інстытута журналістыкі БДУ, удзельніца конкурсу «Проба пяра»:

— Спаборніцтва на ніве літаратуры можна назваць своеасаблівым стартам для выяўлення асабістых здольнасцей удзельнікаў конкурсу. Незалежна ад таго, якім будзе канчатковы вынік — адмоўным ці станоўчым, — трэба памятаць, што менавіта ён стане вопытам.

Запісала Дар'я ШОЦІК

ПОГЛЯД З-ЗА МЯЖЫ

Лех ЗАЦЮРА
(Бяла-Падляска), шматразовы лаўрэат Усепольскага літаратурнага конкурсу ім. Ю. І. Крашэўскага ў катэгорыі прозы:

— Літаратурных конкурсаў існуе нямала, я сам часам бяру ў іх удзел. Аднак нельга не задумацца над іх сэнсам. Слава выбітных пісьменнікаў не вымяраецца колькасцю перамог у літаратурных конкурсах. (Нобелеўскую прэмію я не ўлічваю, бо гэта зусім іншая гісторыя.) Тым не менш, змаганне пісьменнікаў за лаўры павінна мець нейкія станоўчыя бакі. І сапраўды мае! Мае літаратурныя прыгоды падказваюць некалькі момантаў. Перадусім, жаданне паўдзельнічаць у конкурсе вымагае напісання як мага лепшага твора, што мабілізуе творцу. Літаратурныя дзеячы могуць быць добрымі гультаямі, у той час як набліжэнне тэрміну дасылання прац дысцыплінуе іх. Другі момант — гэта ўзнагароды! Гэтыя грошы падтрымліваюць сціплы бюджэт аўтара. Існуюць таксама ўзнагароды ў выглядзе выдання лепшага твора. Не адзінаму дэбютанту гэта дало магчымасць з'явіцца на рынку і стала пачаткам кар'еры. Можна сказаць, што ўдзел у літаратурным конкурсе дае «творчага выспятка». А вядомыя пісьменнікі адчуваюць радасць, калі іх творы ўзнагароджваюць. Нарэшце, літконкурсы — гэта магчымасць сустракаць людзей з літаратурнага асяроддзя, усталёўваць кантакты, удзельнічаць у абмеркаванні...

А якую карысць атрымліваюць тыя, якіх, нягледзячы на спробы, узнагароды абыходзяць? Яны вучацца трываласці і пакоры.

Элігіюш ДЫМОЎСКІ
(Кракаў), выкладчык пастаральнай тэалогіі, паэт, член журы шматлікіх літконкурсаў:

— Я не раз задаваў сабе пытанне, учытваючыся ў дасланыя творы: навошта гэта ўсё і для каго? Пасля пакорна б'ю сябе ў грудзі і ўсклікаю: як добра, што на свеце ёсць мастакі! Бо які б ён, гэты свет, быў бы сумны і шэры. Бо ёсць патрэба ў крупінцы шаленства, адвагі думкі і празмернай уражлівасці, каб іншым таксама было лягчэй на душы. Літконкурсы заўсёды маюць жывую і непаўторную гісторыю. І хоць адны знікаюць, не вытрымліваючы знакаў часу і канкурэнцыі, але іншыя зноў даводзяць, што пастаянна трэба быць з іншымі і для іншых, бо такім чынам ты сам не спустошваешся духоўна.

Каб стаць прызнаным мастаком патрэбны не толькі талент і знясільваючая праца, але і трошкі шанцавання… Аднак па-над усім павінны ўладарыць мудрасць, розум і вера, якія не самі па сабе, а з глыбінь вопыту бяруцца. Таму той, хто прыкладае руку да пяра, няхай паразважае, на які шлях ён хоча ступіць і ў якім небяспечным катле яму калісьці давядзецца замешваць! Шмат хто ў гэтай справе зарабіў немалыя апёкі, пакольні, атрымаўшы аднойчы ўзнагароду, упэўніўся ў сабе, зрабіўшыся ў выніку аўтарам толькі аднаго твора. Вітольд Гамбровіч адзначаў у сваім «Дзённіку», «...што быць мастаком, значыць, быць закаханым смяротна, невылечна, палка, але адначасова дзіка і без шлюбу…» Хто ж гэтага не зразумее, няхай не прыступае ні да якіх конкурсаў, бо марныя яго надзеі і несуцешныя слёзы расчараванняў. Але калі нейкая іскра распаліць сапраўдны пажар, няхай жа ён гарыць агнём палкім і захапляльным. А такія іскры можна выбіваць сярод разнастайнай конкурснай саломы, якая поўным коласам раптам адарыла ніву…

Пераклад з польскай Тамары САРАЧЫНСКАЙ

Ганна НЯВЕРКАВЕЦ,
паэтка, член моладзевага грамадскага аб'яднання «Літаратура. РВ», Роўна, Украіна:

— Літаратурныя конкурсы — гэта добрая справа, ад якой карысць атрымліваюць нават арганізатары. Зрэшты, што атрымала і што страціла «Літаратура.РВ»? У нас утварылася цэлая база аўтараў з іх вершамі з розных гарадоў Украіны (перавага інтэрнэт-конкурсу), мы ўсё ж такі знайшлі таленавітых людзей і цяпер ведаем, каго запрашаць на паэтычныя чытанні. А што страцілі? Магчыма, час. Але, скажу дакладна, на такую справу яго было не шкада. Наадварот — вельмі цікава не проста чытаць вершы на адну з тэм, але і ацэньваць іх, параўноўваючы адзін з адным і спрабаваць аб'ектыўна выставіць той ці іншы бал. Як прызнаўся адзін з удзельнікаў, да гэтага конкурсу ён нават не пісаў вершаў, але вырашыў паспрабаваць, таму што было цікава прыняць удзел. І атрымалася ў яго даволі нядрэнна, скажу шчыра, ён нават прайшоў у наступны тур па выніках ацэнкі. Таму конкурсы часам адкрываюць у людзях невядомыя раней для іх саміх здольнасці. Менавіта таму ўсіх маладых паэтаў і празаікаў я заклікаю выкарыстоўваць магчымасць праявіць сябе не толькі сярод знаёмых або ў сацсетках. Гэта можна назваць шанцам даказаць сабе, што вы здольны на нешта істотнае і паэзія або проза не з'яўляецца марнай справай.

Пераклад з украінскай Рамана ЛАТУШКІ

КАЛІ ВЕРШЫ НЕ ЗУСІМ ВЕРШЫ, А ІХ АЎТАР ЗАВЕЦЦА BEZDAR

У паэтычнай намінацыі «БрамаМар» перамог чалавек з дужа дзіўным псеўданімам Андрусь Bezdar. Карэспандэнт «Маладосці» Віктар Лупасін сустрэўся з Андрусём у адной з мінскіх кавярняў і меў цікавую гутарку. На жаль, дыктафонны запіс яе таямнічым чынам знік. Прапануем вашай увазе яго рэканструкцыю.

— Распавядзі крыху пра сябе.

— Мяне завуць Андрэй Макоўскі. Творчы псеўданім — Андрусь Bezdar. Вучуся на шостым курсе архітэктурнага факультэта БНТУ. Працую архітэктарам. Пра хобі: люблю маляваць абстрактныя карціны і пісаць такія ж вершы. Ну, гэта вы ўжо ведаеце.

Самому цяжка ахарактарызаваць свае творы. Наогул, я б не называў гэта вершамі... Тут зламаны рытм, месцамі адсутнічае рыфма. Яны будуюцца не па правілах вершаскладання. Наогул гэта проста такія вольныя тэксты, сукупнасць слоў, часам бэссістэмная, сэнс якой разумею толькі я і тое на нейкім эмацыйным узроўні. Гэта як абстрактная карціна. Я проста транслірую тое, што знутры, і гэта прымае аблічча тэксту. Пісаць «правільна» я не ўмею і, напэўна, не хачу ўмець. Вельмі здзіўляюся, што перамог!

— Адкуль такі дзіўны псеўданім?

— Гэтага пытання я чакаў. Bezdar — гэта своеасаблівая правакацыя. Людзі цікавяцца, чаму такі псеўданім, і гэтая цікавасць вымушае іх пазнаёміцца з творамі і вырашыць для сябе, ці сапраўды я Bezdar. Правакацыя — адна з адметных рыс у сучасным мастацве любога тыпу. Ну і, канешне, гэта самакрытыка. Я не лічу, што мае творы добрыя. Таму псеўданім падыходзіць.

— Як ты пішаш? Як разумееш, што верш адбыўся?

— Пішу ў метро, дома перад сном, па дарозе кудысьці, за абедам. Паўсюдна пакрыху. Калі ёсць пэўны эмацыянальны настрой. У мяне на айпадзе каля дваццаці няскончаных твораў. Бывае, думаю: «Колькі можна, трэба ўжо скончыць хаця б штосьці!» Хуценька прыдумваю канцоўку і скідваю ў сацыяльныя сеткі. Неяк так. Але найлепшыя творы ўсё ж пішуцца на адным дыханні. Верш адбыўся, калі ў ім прысутнічае скончаная думка, ён валодае эмацыйнай і структурнай цэласнасцю, калі там ёсць штосьці, здольнае «зачапіць» чытача.

— Ці не хочаш выдаць кнігу?

— Хачу. У мяне нават ідэя ёсць, прыдумаў, як яна будзе выглядаць. Праўда, гэта кніга не ў звыклым яе разуменні. Хутчэй, дызайнерская рэч. Але калі вершы не зусім вершы, а аўтар завецца «бяздарам», то няхай і кніга будзе не зусім кнігай. На жаль, якаснага матэрыялу пакуль не дастаткова для друку нават маленькай кніжкі...

— Ці даўно пішаш? Як мянялася твая творчая манера з цягам часу?

— Пішу з адзінаццатага класа. Манера не моцна змянілася. Гэта ў асноўным вершы-апісанні, трансляцыя, пераказ таго, што ў мяне ўнутры. Толькі раней гэта былі простыя вершыкі пра каханне, без асаблівага падтэксту. Цяпер гэта ланцуг слоў, у якім бывае цяжка знайсці адзіны дакладны сэнс. Ды і пра каханне сёння пішу меней.

— Хто паўплываў на тваю творчасць?

— На 50 % музыка Ян Маўзер, на 40% музыка Асаі, на 10% музыка Юрый Шаўчук. Яшчэ люблю творчасць Веры Палазковай, Сямёна Ісаева, Андрэя Хадановіча, але, на жаль, яны не паўплывалі. Як правакатар мне падабаецца Сальвадор Далі.

— Ці спрабаваў хто напісаць пародыю на цябе?

— Не. Цікава было б пачытаць.

— Колькі вершаў ты напісаў за сёння?

— Ніводнага.

— Ці выступаеш на публіку?

— Не. Хіба толькі чытаў свае творы сябрам некалькі разоў. Гэта хобі для мяне. Але лічу, што паэт павінен сам чытаць свае тэксты, а не толькі друкаваць іх. Асабліва калі творы такія, як у мяне: нерытмічныя, са зламанай рыфмай. Іх складана чытаць, лягчэй слухаць. Калі ёсць час, я запісваю ў аўдыяфармаце, пад музычны ці гукавы акампанемент. Думаю, так правільней, чым друкаваць. Дарэчы, і выступленні пад акампанемент больш цікавыя, чым калі проста выходзіш на сцэну і чытаеш тэкст. Было б цікава паспрабаваць выступіць.

— Як даведаўся пра «Брама-Мар»?

— Сяброўка скінула спасылку. І за гэта ёй вялізны дзякуй.

— Што пажадаеш чытачам «Маладосці»?

— Пажадаю чытаць творы беларускіх аўтараў, размаўляць па-беларуску, паважаць нашу культуру, творча развівацца. Чытайце «Маладосць», сябры!

ЯК ПАЗЛ ЗБІРАЛА

Твор Касі Глухоўскай «Спеў адной перліны» вельмі вылучаецца на фоне астатніх конкурсных прац у намінацыі «Проза». «Маладосць» друкуе яго ў гэтым нумары, папярэдне пагутарыўшы з аўтаркай.

— Аповед пачаў прыдумляцца зусім выпадкова: проста пасярод вуліцы гадзіны ў чатыры раніцы ахапіла натхненне, узнікла нейкая плынь свядомасці, паплылі чужыя думкі ў галаве. Спачатку я начытала іх на дыктафон у тэлефоне (нічога іншага пад рукой не было), а потым стала прыдумляць, чые б гэта маглі быць думкі. Наўмысна ж старалася не пісаць, чакаць, пакуль не пачну нанова чуць, разумець, чаго хоча гераіня. Запісвала куды патрапіць: у камп'ютар, на абрыўкі паперы, на дыктафон, без усялякай храналогіі, — а потым суткамі перапісвала, як пазл збірала. Доўгі час не магла знайсці апошнія элементы. Ведала канцоўку, бо тая прыйшла яшчэ ў першы дзень, але не ведала, як да той канцоўкі падысці. Улічваючы, што твор ахоплівае цэлае жыццё ад маленства да старасці, будзь у мяне больш цярплівасці ды ўмення, паспрабавала б напісаць раман. Бо ў апушчаных перыядах жыцця гераіні хаваецца, я ведаю, столькі вартага і патрэбнага людзям!

Гераіня, чыё імя раскрываецца толькі ў апошнім радку, для мяне выключны персанаж. Нібы ўвесь сусветны бруд, у якім купаюцца людзі, проста не мог сутыкнуцца з ёй нават тады, калі яна ныpала ў яго з галавой. І гэта неверагодна. Самае моцнае ўздзеянне на чытача аказваюць пакуты і боль галоўных герояў. Але ў гэтым творы гераіня не ўмее пакутаваць! Яна жыве, радуецца, смуткуе, але толькі не пакутуе. Мабыць, у тым і ўвесь сэнс твора, увесь сэнс, які б я хацела ўкласці, — сэнс летуценнасці і майстэрства жыць.

У ДВАЦЦАЦЬ — НАПЕРАД РУШЫЦЬ

Андрусь BEZDAR

КРОПЛЯ

Я маленькая кропля вялізнагаліўня.
Я тут. Вядзі мяне. Знайдзі мяне
Сярод мільёнаў людзей.
Шчаслівымі, непаўторнымі, сарамлівымі,
Летуценнымі, дзіўнымі, як Сальвадор Далі,
Маўклівымі мы будзем ствараць наш дзень.
Ты дзе?
Мне трэба заснуць пад чароўныя гукі ліўня.
Кроплі падаюць і разбіваюцца па чарзе.
Каханне надыходзіць прылівамі.
Унікальнымі, уяўнымі, незаўважнымі хвілінамі.
Каханне заўсёды з’яўляецца пакрысе.
Я сеў. Спаць зараз зусім не магчыма.
За акном ці то дождж, ці то мяцель.
Цемра. Настольная лямпа. Мой цень
У пакоі шукае свой адпачынак
Паміж чатырох бетонных сцен.
Дзіўна. Адзіны. Пачуцці гадзінамі.
Маё сэрца зараз — нібыта мішэнь
У ціры.
Гэтая ноч, як быццам дзень.
Гэты дзень, як стары фотаздымак.
Скажы, калі ласка, ты дзе?
Маленькая кропля вялізнага ліўня...
Вядзі яе. Знайдзі яе.
Сярод мільёнаў людзей.

* * *

Быць птушкай,
Што не ўмее лётаць…
Быць камусьці
Надзейнай апорай.
Бегчы за ветрам —

Фініш на гарызонце...
Пакуль утыкаюцца
У сэрца свёрлы!
Быць маўклівым
Каб не пакрыўдзіць словам.
Штодзённа верыць
Няздзейснай мары.
Рассыпацца ў попел —
Калі дабрацца да Сонца.
Для кагосьці застацца
Тыранам.

Я ЗАВІС

Я завіс.
Напэўна паміж небам і зямлёй.
Не ведаю, уверх нагамі ці, магчыма, галавой.
Марудна падаў я ўніз
І затрымаўся ў галінах сваіх мрой.
Завіс у барацьбе з сабой.
І сам сабе не свой. Герой.
І нейкі непарушны неспакой.
Як мой камп'ютар, я завіс.
Перагрузіце мяне, пліз!

Аліса МІНІНА

* * *

Дваццаткі не хопіць на рандэву —
Так, кавы папіць і пагрэцца.
Глядзець, як другім да стала нясуць
Тваё трапяткое сэрца.
І рукі хочацца вымыць пасля,
Калі залішыўся абмылак.
У дваццаць — хадзіць
Толькі па краях
Сваіх і чужых памылак.
У дваццаць — не дрэва
Расціць і не дом
Будаваць у цені
Раскідзістых грушаў.
Згарэць, аднавіцца і стаць як медзь.
У дваццаць — наперад рушыць.
Заплюшчыўшы вочы,
Сабраўшы ў хвост

Пажар сваіх доўгіх косаў.
У дваццаць — згубіць і зноў адшукаць
Свой асабісты востраў.
З ціхенькай гаванню, з белай царквой
(Пасля раскладзеш па паліцах).
У дваццаць — кахацца — дык кожную ноч
І паліць, каб не папаліцца.

* * *

Набіраю чужога паветра
У лягені, у кішэні, у банку,
Каб пазней з беларускім ветрам
Намяшаць яго сінім ранкам.

Набіраю мора ў скрыні,
Каб правезці яго па свеце,
Каб пазней са сваіх далоняў
Паналіць яго па праспекце.

Забіраю ўжо і неба —
Велізарны мядзведжы коўш.
Усміхаюся: «Не, не трэба...
Хіба нашыя зоры горш?»

* * *

Гэта не сум для песні,
(Ганна пралiла алей),
Ты ўжо гэта здейсніў,
Трэба ісці далей.
Босым выходзіць у раніцу,
Не апускаць стульчак,
У рондалі з ночы варацца
Сто маіх матыльчат.
Звонку званок інкогніта —
Барытон.
Больш не чакаць аніводнага
У здымны дом.
Як адзіноту знесці мне?
Быць грамчэй.
Бачыць галоўныя мецiны
Без вачэй.
Лезці па гэтай лесвіцы
У самы боль.
І культаваць, што месціцца
У далонь.

Падаць кропелькай стомленай
За каўнер,
Чуць скрозь любыя кілометры,
Як пяе.

* * *

Напішы яшчэ, а пасля падлічы
Колькасць надбітых пасудзін.
Колькі іх там, на тваім плячы
Ужо і было, і будзе.
Гэта літаратурны залік,
Гэта хронікі-вершы:
Тут крутануўся,
Там падклаў цвік
І фінішыраваў першым.
Плаваў глыбока —
Выходзіў сухім.
Баіў простыя рэчы.
Віў шаўковыя ланцугі —
Пасвіць сваіх авечак.

Напішы яшчэ.
Разнясі ўшчэнт,
Патані ў мане,
Пастаў на РАНДОМ.
Ты губляеш мяне
З кожным новым радком.
Я губляю цябе
З кожным
Новым
Радком.

* * *

Мне замала цябе і добрага і благога.
Замаўляю болей, расплачвацца буду танцам.
Ты прыйшоў ад людзей, а стома твая — ад Бога,
Ці не ён выдумляе мелодыі з тваіх пальцаў?

Ці не ён загадаў не прачынацца ранку?
Ці не ён зачыняў нам вочы і вокны?
Ці не ён мне пасля пазычаў запалкі?
Ці не ён мой галоўны доктар?

Гэта ён завузіў нашу адлегласць
У дзесяць пакояў таемных,

У дваццатку крокаў.
Але ён не ведаў,
Чаму ён не ведаў?!
Што
ад блізкасці
так
далёка.

Анастасія АНЦІМОНІК

* * *

Сатанінскі тур нашых жыццяў.
Перакручвае сэрца ад болю, нястачы, смагі.
Ты працягваеш рукі да сонца,
А сонца на свята
Пахавання зімы неспадзеўкі сышло.
Магія.
І на што ж ты здатны,
Калі прага матэрый прыбівае цябе да межаў,
Калі ў глебе душы прарастаюць адны цвікі?..
Ты здалёк да нас трапіў.
І ўжо не паспееш набыць квіткі.
Хутка мнуць цябе колы.
І высмоктвае д'ябал твае неспакойныя вочы.
Ты нічога не бачыш наўкол.
І на месцы душы ў цябе
Прочырк.

* * *

Калі-небудзь у мяне будзе сябра з доўгімі валасамі.
Калі-небудзь людзі пачнуць усміхацца самі.
Адчыняй усе вокны, не губляй сярод пекла сэрца.
Кожны марыць аб тым, каб хутчэй узляцець і сагрэцца.
Мне б вярнуцца дадому, але ці заўсёды ён вечны?
Сарамлівыя зоркі хаваюцца ў Шлях свой Млечны.
Далягляд працінаецца сонцам адвеку шалёным.
Гэты свет калі-небудзь ды стане мне добрым знаёмым.

* * *

Твая здань у шэрым акне
Абуджана снегам
Працята тугой
Збіраюцца ў хованкі
Пальцы гуляць
Цябе не крануць
Бо цябе не спазнаць

І маніш
І клічаш
І вееш маўчаннем
Ў наступную ноч
Я буду зданню.

Ганна САЛАДКЕВІЧ

ПРОСТА ВЕРШ

У самоце схілілася галава.
Але тое не самота. А радасць.
Што дыхаеш на поўныя грудзі,
Жывеш, бы ў Хрыста за пазухай —
Беларусь тое самае месца, далібог.
Тут утульна, цёпла, мякка
(Бывае, дзьме злосны вецер,
Але тое не бяда).
Людзі раз-пораз дораць свае ўсмешкі,
Дзе-нідзе і калі-нікалі пачуеш
Беларускую мову.
Сэрца захлынецца, захінецца пякучым замілаваннем
Гукамі песні,
Што складзена паводле слоў
Нашанскіх паэтаў.
Усё добра. Паўсюдна светла. Прасякнута ўсё
Надзеяй. Шчырасцю, подыхам, лагодаю…
Але існуе боль. Як па Караткевічу.
За людскія пакуты, страты, беспрасветнасць.
Гэты боль мяшаецца з прагаю,
Імкненнем
Падзяліцца, паспачуваць — і не даць веры (ні ў якім разе!)
На дрэнны канец. Толькі не так.
Такога не бывае. Хіба ж дарэмна
Складаюцца казкі, чуюцца спевы?
Навошта танчыць, калі не існуе добрага?
Яно ёсць, бо ёсць творчасць.
Таму мы жывём. Дзеля кахання,
Імпэту, натхнёнасці, проста жадання. Жыць. Жыць вечна.
Мы ёсць. Мы існуем дзеля Любові.
І намі рухае жаданне пакінуць след. Хай то вялікі ці малы.
Ці то ў дзецях, ці то ў мастацтве,
Ці то ў вырабе хлеба… Ды што там.
Проста ствараем.
Бо мы таксама стваральнікі. То наша існасць.
Нам гэта дадзена, на гэтае маем права.
І проста любім сваё.
Шануем.

Крысціна БАНДУРЫНА

* * *

Ружовай квеценню аблокаў
Крывавіць неба над палямі.
Я не люблю матывы Блока,
Бліжэй мне тое, што між намі.

На чырвані абруса скача
Бялюткай плямай, нібы снежны,
Адбітак сонца — цёплы зайчык —
І летні водар лье бязмежна.

Цяплее малако паміж далоняў,
Усмешка — промнямі з рамонкавых вачэй.
Пяшчотна ранак абдымае поўню —
Мая краіна, маё сонца… Мне лягчэй.

Адно крыло квітнее ружай,
Другое высцілаеш снегам.
Паміж двума не будзе сцюжы —
Заняты ложак сёмым небам.

Народзіны майго радкоўя
Імчаць пагоняй пры нязгодзе.
І, скрозь працятыя табою,
Праходзяць дні, гады, стагоддзі.

Кірыл АЗІМКА

ІДЗЕ БЕЛАРУС

У правай руцэ яго — кніга Купалы,
У левай — адпор на ўсялякі прымус.
Народную песню пяе ён з запалам,
Каб бачылі ўсе, што ідзе беларус!

ІЛЮЗІЯ БЯСПЕКІ

А выхад аварыйны ў самалёце
У час, калі ляціце вы высока, —
Ілюзія бяспекі пры палёце:
Сысці хіба што можна на аблокі...

Ірына КАРЭЛІНА

БРАМАМАРЭЗІЯ

Конкурс — гэта заўсёды стымул. У любым выпадку — перамогі альбо «накаўта» — з'яўляецца неадкладнае жаданне дзейнасці, часцей — у напрамку самаўдасканальвання. «Калі я такі таленавіты\здольны\геніяльны, трэба ствараць яшчэ больш шэдэўраў!» Або іншы варыянт: «Калі я графаман\няздара\безнадзейны, я дакажу ўсім адваротнае!»

Таму аб'ява пра літаратурнае спаборніцтва пад паэтычнай назвай «БрамаМар» выклікала ў творчай частцы Інстытута журналістыкі БДУ адпаведны энтузіязм.

Своеасаблівае хараство конкурсу надавала наяўнасць майстар-класаў, якія павінны былі зрабіць з нас — выбачайце за тоеслоўе — першакласных майстроў. З шасці намінацый («паэзія», «проза», «драматургія», «пераклад», «літаратурная крытыка», «белетрыстыка») самай шматлікай па колькасці ўдзельнікаў была, канешне, «Паэзія». Таму распавяду пра майстар-класы, якія датычыліся апошняй.

ЧАСТКА 1. ПРА КУЛЬТУРНЫ ШОК, КАРУНКАВЫЯ СТРЫНГІ І АКЦЁРСКАЕ МАЙСТЭРСТВА

Паэтычны слэм… Гучыць гэтак жа «прывабна», як хард-шансон. Але ж, спакусіўшыся назвай, прыходжу ў вызначаны час на майстар-клас літаратурнага крытыка і выкладчыцы БДУ Маргарыты Аляшкевіч. У Інстытуце журналістыкі, нягледзячы на позні час, хаос.

Для пачатку вядучая майстар-класа ўводзіць нас у курс справы: тлумачыць гісторыю паходжання паэтычнага слэма. Для нагляднасці раздае лісты са слэмаўскімі тэкстамі, дэманструе аўдыявізуальны матэрыял. Але пакуль на тварах удзельнікаў мерапрыемства мала зацікаўленасці: яны цярпліва чакаюць кульмінацыі. Маргарыта запрашае на імправізаваную сцэну Віктара Лупасіна. Хлопец вітае прысутных і пачынае здзіўляць:

Пятрусь Броўка ў карункавых стрынгах,
Кандрат Крапіва ў карункавых стрынгах,
Эдзі Агняцвет у карункавых стрынгах,
Максім Лужанін у карункавых стрынгах…

На жаль, Мінск стаў ужо настолькі звыклым, што страціў усялякі водар

І гэтак далей.

Аўдыторыя значна ажыўляецца і патрабуе працягу. Другі твор выконваецца з дапамогай фізічных дзеянняў, падобных да ранішняй зарадкі.

Далей — цікавей. Маргарыта Аляшкевіч прапануе скласці рыфмаваныя радкі ў стылі слэма і прачытаць іх. Трэба адзначыць, што натхнёныя прыкладам спадара Лупасіна, студэнты былі актыўнымі і дэманстравалі цуды паэтычна-сцэнічнага майстэрства.

Карацей, утрымліваць увагу людзей на сваёй творчасці ўсімі мажлівымі і немажлівымі спосабамі навучыліся. Засталося толькі даведацца, якое месца займае паэт у сучасным жыцці, кім ён з'яўляецца… «Мышка! Паэт — гэта мышка!» — запэўнівае паэт і выкладчык Арцём Кавалеўскі на сваім асабістым майстар-класе.

ЧАСТКА 2. ПРА МЫШКУ, ПАХІ ГАРАДОЎ І МЕТАФІЗІЧНЫ НУЛЬ

Па маіх назіраннях, большая частка тых, хто з'явіўся на «Арцёмку» (так называюць яго студэнты), кіраваліся менавіта пачуццём настальгіі па спецыфічным манерам выкладчыка тэорыі літаратуры. Але, мяркую, такога шчырага і сапраўднага Арцёма Міхайлавіча студэнты яшчэ не бачылі.

Пачынае паэт з верша. Не, хлушу, з невялікай прадмовы да гэтага верша. Справа ў тым, што ідэя параўнаць паэта з жывёлай сямейства грызуноў нарадзілася ў спадара Кавалеўскага выпадкова, у гатэлі горада N.

Публіка слухае з сур'ёзным выглядам, але калі-нікалі стрымана ўсміхаецца. Выкладчык аглядае прысутных і загадвае: «Задавайце пытанні!»

Утрымліваць увагу людзей на сваёй творчасці ўсімі мажлівымі і немажлівымі спосабамі навучыліся. Засталося толькі даведацца, якое месца займае паэт у сучасным жыцці, кім ён з'яўляецца…

Усеагульнае здзіўленне выклікае сцвярджэнне пра тое, што паэт — гэта не толькі мышка, але яшчэ і нуль!

І пачалася эстафета. Як казалі раней у школе, лес рук. Пра што толькі не пыталі брамамараўцы Арцёма Кавалеўскага: пра здольнасці, пра графаманства, пра яго асабісты шлях, пра кніжкі, пра эксперыменты… Дарэчы, наконт апошняга паэт застаецца непахісным і пераканаўча аклікае: «Эксперыментуйце, эксперыментуйце і яшчэ раз эксперыментуйце!»

Але без эксцэсаў не абышлося. Усеагульнае здзіўленне выклікае сцвярджэнне спадара Арцёма пра тое, што паэт — гэта не толькі мышка, але яшчэ і нуль! Па памяшканні справядліва бяжыць шэпт абурэння і нязгоды. Але выкладчык хуценька ўносіць свае папраўкі: малюе на дошцы матэматычны графік з метафізічным нулём пасярэдзіне. Я нават засумавала, гледзячы на тое, кім з'яўляецца, па меркаванні Арцёма Міхайлавіча, сучасны паэт.

У творчых людзей павышаная адчувальнасць рэцэптараў, думаю я, калі «вінаваты імпрэзы» распавядае пра тое, якія пахі ў тых ці іншых гарадоў. На жаль, Мінск стаў ужо настолькі звыклым, што страціў усялякі водар. Такія цікавыя рэчы не кожны дзень пачуеш, пагадзіцеся.

Увогуле, майстар-клас атрымаўся больш падобным да споведзі. Ва ўсялякім выпадку, мне падалося менавіта так.

Як бы там ні было, я нават не падазравала, што майстар-класы — гэта так весела. Не думаю, што ўдзельнікі паспелі набрацца вопыту, але энергіяй творчасці зарадзіліся. Мяркую, для ўсіх стала прыемнай нечаканасцю, што паэтычныя сустрэчы праходзілі ў «фармаце нефармата», калі так можна выказацца. Пасля наведвання майстар-класаў у мяне нарадзіўся неалагізм «брамамарэзія». Ён азначае наватарства, беларускасць і адмаўленне ўсякіх норм-рамак у паэзіі. Але ж, было б нядрэнна, каб падмуркам усяго гэтага з'яўляўся талент.

Галіна БАГДАНАВА

NEXT

Так сталася, што ў мінулым, XX, стагоддзі мне пашчасціла адной з першых напісаць пра Зою Белахвосцік, Віктара Манаева, Аляксандра Гарцуева, Генадзя Давыдзьку. Даводзілася сустракацца з тады маладымі, а цяпер слыннымі кінарэжысёрамі, архітэктарамі... У гэтым стагоддзі часцей пішу пра маладых пісьменнікаў, мастакоў, музыкантаў. Выпадковасць? Але ж навукоўцы сцвярджаюць, што XXI стагоддзе мусіць стаць гуманітарным. Як і XIX. А значыць, будуць імкліва развівацца не масавыя, а інтымныя віды мастацтва: музыка, жывапіс, літаратура. А літаратура пачынаецца з паэзіі. Ці ёсць у свеце народ, які не мае вуснай паэтычнай спадчыны? Ці ёсць у свеце пісьменнік, які ў юнацтве не пісаў вершы?

У наш прагматычны час варта не столькі аналізаваць і ацэньваць творчасць, колькі стымуляваць тых, хто ёю захоплены. Сярод удзельнікаў, якія рызыкнулі даслаць свае паэтычныя творы на конкурс, няма тых, хто не валодае словам і каму можна было б параіць ніколі не брацца за прыгожае пісьменства. Хаця, вядома, не кожны зрыфмаваны радок можна назваць паэзіяй. Словы ў душы таленавітага чалавека, у душы паэта, мусяць нарадзіць вобраз, які для кагосьці стане першаадкрыццём, а для кагосьці... паратункам.

Першыя з прачытаных мною конкурсных вершаў паранілі маю душу песімізмам. Ілжывыя людзі, цені, пустэча, якая чамусьці адразу нагадала мне «Чорны квадрат» Казіміра Малевіча, які нарадзіўся сто гадоў таму. Яго геніяльна праасацыіраваў у спектаклі «Чорны квадрат» па п’есе Клімковіча і Шайбака рэжысёр Аляксандр Гарцуеў. «Чорны квадрат» уяўляў сабою аксамітную фіранку, за якой знікалі душы тых, хто загінуў. Сам Казімір Малевіч сцвярджаў, што ягоны «Чорны квадрат» не канец, а пачатак новай рэальнасці.

І сярод юных паэтаў ёсць тыя, хто здолеў адшукаць вобразы. Адшукаць вобраз, здольны, як зерне, прарасці з зямное ці касмічнае цемры і, здавалася б, з безвыходнасці. Чорны колер, чорны квадрат ніяк не канец, а толькі пачатак…

Як ні дзіўна, сярод юных аўтараў ёсць не толькі дзёрзкія творцы, але і філосафы, што вядуць паэтычныя дзённікі. Прачытаўшы:

> «Но зато сохраню свою душу
> Для мира и мудрости книг»...

зразумееш, што паэзія — з’ява пазаўзроставая. Старажытнагрэчаскі паэт Архілох мудра заўважыў:

> У меру радуйся удачы,
> У меру у бядзе бядуй.

Ды толькі гэта не пра нас. У творах маладых беларускіх паэтаў з аднаго боку — скепсіс і расчараванне, з іншага — жаданне пераўтварыць увесь свет.

То абсалютная пяшчота, што ўзносіць да аблокаў:

> Свет у акенцы ўжо не гарыць,
> Ціха коцяцца светлыя мары...
> Спіць дзяўчынка і ў сне сваім сніць,
> Як цалуюцца белыя хмары...

То абсалютная цвёрдасць:

> Маяковский?
> Он громоздкий.
> Он очень
> Громкий
> Большой

Кіт.
Он просто
Цветом
Алым
Броский,
Он просто
Твердый
Как гранит.

Паэзія — з’ява пазачасавая. І калі ты баішся, што цябе не зразумеюць сучаснікі, ты маеш права звярнуцца да тых, хто жыў да цябе, хто сёння прызнаны паэт. Уладзімір Маякоўскі, Марына Цвятаева, Канстанцыя Буйло... Рытміка іхніх радкоў дапаможа гарманізаваць уласныя. Пры выхаванні дызайнераў выкарыстоўваюць сістэму аналогій. Перш чым стварыць дасканалы сучасны карабель, дызайнеры дасканала вывучаюць лодку якога-небудзь племені, якая служыць абарыгенам шмат стагоддзяў. Яны паўтараюць яе форму. А потым робяць новую распрацоўку. Але ўся справа ў тым, што рука іх памятае, што такое гармонія, дасканалая для марскіх падарожжаў форма. Старажытная лодка застаецца камертонам гармоніі. Тое ж і са словам. Перачытайце з ручкаю ды блакнотам паэтычную класіку, выпішыце страфы, радкі, словазлучэнні, словы, якія здаюцца вам дасканалымі. Пагаварыце з класікамі. Тады вы не заўважыце, як вашыя радкі набудуць музычную дасканаласць.

І яшчэ часцей звяртайцеся да прыроды, галоўнай крыніцы гармоніі.

Прырода — таямніца, адкрыццё,
Дзівосны цуд, спакой і хваляванне.

Такое прызнанне, на шчасце, мы, жыхары цэнтра Еўропы, яшчэ можам пачуць з вуснаў юных паэтаў.

Шмат вершаў пра родныя мясціны — Лагойшчыну, Жодзіна, Смалявічы, Нарач, Полацк, Вільню, маленькія вёсачкі і мястэчкі. Хтосьці згадвае легенды, архітэктурныя помнікі, хтосьці — назвы вуліц ці слынных землякоў. Але ёсць нейкі вобраз, які можа скалануць нашу душу да глыбіні, даць магчымасць адчуць радасць першаадкрыцця... Так хочацца не толькі бачыць, але і адчуваць родны для аўтара куточак на дотык, на пах, смак.

І мне згадалася, як колькі гадоў таму навучэнка Гімназіі-каледжа мастацтваў імя Ахрэмчыка Ганна Чыгір напісала пра адзін з урокаў Полацкай Сафіі:

Не будзь вялікай,
Будзь прасцей...

І з роднаю хатай, лесам, і з гарадскімі гмахамі можна весці дыялог, просты, шчыры і вобразны...

Шмат вершаў пра мову. І гэта грэе душу. Але сёння важна не столькі заклікаць шанаваць яе, бараніць, колькі раскрываць яе хараство, яе магчымасці, тое, як звязана мова з рытмамі, музыкай, колерамі, водарам роднай зямлі... Увогуле, я прыйшла да высновы, што сёння паэт, ды і кожны літаратар, калі ён прафесіянал, творца, мусіць ставіцца да розных моваў так, як мастакі ставяцца да фарбаў. Сёння бярэ белую (беларускую), заўтра — зялёную (рускую), паслязаўтра — жоўтую (французскую) і гэтак далей... Дарэчы, навукоўцы вылічылі, што ў мастакоў, якія жывуць у той ці іншай краіне, пераважае пэўны каларыт. Цёплы, гарачы там, дзе шмат сонца, адкрытага святла (Францыя, Іспанія). Шэра-блакітны, белы там, дзе шмат туманоў, дзе святло рассейваюць хмары… У словах, у мовах канцэнтруюцца не толькі колеры, але і гукі... І ці варта сябе абмяжоўваць тым ці іншым дыяпазонам гучання? Можа таму Купала, які пачынаў пісаць па-польску, і Колас, які спрабаваў пісаць па-руску, вярнуліся да мовы беларускай, як сцвярджае наш студэнт-японец, які яе вывучае, гэткай жа мілагучнай, як японская.

Кажуць, што Беларусь з вясковай ператвараецца ў гарадскую дзяржаву. Але, на жаль, вершаў, у якіх бы адчуваўся дух горада, практычна няма.

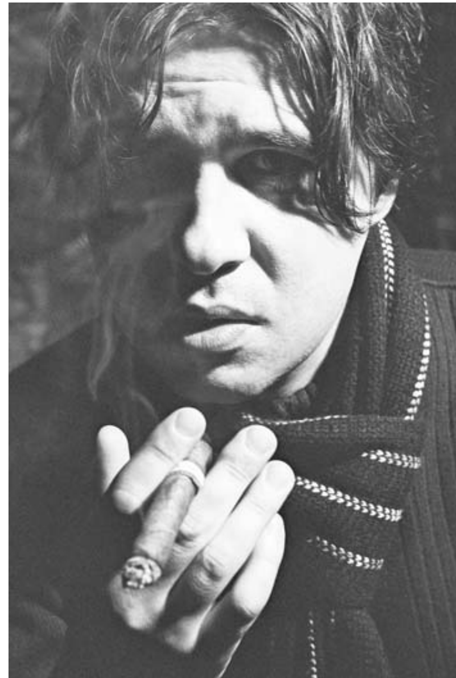
Я сжимаю
Горячую до дрожи
Чашку чая…

Горад чакае сваіх паэтаў, тых, што пакуль яшчэ збягаюць ад яго на прыроду, хаваюцца ў віртуальнай рэальнасці...

Першаадкрыццё адбываецца на мяжы шчырасці. А для гэтага трэба вярнуцца да сваёй дзіцячай непасрэднасці і чуллівасці, трэба хоць каму даверыцца, хай і аркушу белай паперы, які ўсё яшчэ неадольна вабіць паэта і чытача. Давайце верыць у тое, што напісаны сёння радок станецца першаадкрыццём. Для таго, хто яго напіша. І для таго, хто яго прачытае. Шчасця вам, натхнення, акрыленасці!

Зміцер ВІШНЁЎ

ГАЛАСЫ ГУБЛЯЮЦЦА Ў ШОРГАЦЕ ЛЕСУ

Скрып і скрыгат — быццам нехта падышоў да сейфа з ломам. У беларускай літаратурнай прасторы за апошнія гадоў пятнаццаць назіраюцца розныя тэндэнцыі — і станоўчыя, і вельмі адмоўныя. Разгледзім некаторыя з апошніх.

Навідавоку праблема адсутнасці працы «аўтар + рэдактар». Кожны, хто можа рыфмаваць ночы/вочы робіцца «паэцікам, які дорыць букецікі і кампліменцікі». Традыцыйныя часопісы заўсёды прапускалі творы маладых літаратараў праз рэдактарскае сіта. Гэтая праца была і застаецца вельмі карыснай для разумення слова, для яго смаку і колеру, усебаковага асэнсавання. Аўтар нібыта атрымлівае пэўныя літаратурныя заняткі. Са словам варта працаваць як са спецыямі для страў. Сумна, але сітуацыя з рэдактарствам, на мой суб’ектыўны погляд, вельмі пагоршылася. У беларускім кантэксце склалася нездаровая тэндэнцыя, калі новы літаратар выходзіць да чытача наўпрост з кнігай, абмінаючы перыядычны друк. Вядома, кніжка праходзіць праз рэдактарскае сіта. Але ж наколькі павялічваецца ў гэтай сітуацыі праца рэдактара! І добра, калі атрымліваецца «прычасаць» творы пачаткоўца. У гэтым сэнсе нядобрую справу адыгрывае і прастора інтэрнэту. Кожны можа выкласці свае «шэдэўры» ў сацыяльных сетках, таму на працу рэдактара тут можна забыцца.

Другая навала — нецэнзурная лексіка ў літаратурных творах. Мне чамусьці згадваюцца 1980 гады, так званыя «перабудовачныя часы», калі на прасторах СССР кожны рэжысёр мастацкага кіно імкнуўся ўключыць у фільм сцэны эротыкі. Гэта лічылася модным, абяцала поспех і грашовы прыбытак. Што тычыцца брыдкаслоўя, суседнія Расія, Польшча і Украіна паспяхова прайшлі адпаведны постсавецкі этап у літаратуры, а беларускія літаратары раптоўна толькі цяпер кінуліся ў гэты сумнеўны вір. Што занадта, то не здрова. Ёсць выпадкі, калі нецэнзурныя словы ладна кладуцца ў кантэсце твора і апраўдваюць свой ужытак. Творы расійскага літаратара Аляксандра Брэнера — яркі прыклад ужывання трохпавярховай лаянкі «не дзеля, а насуперак». На жаль, скарыстанне падобнай лексікі не апраўдана. Як на мой погляд, калі можна абысціся без гарачага слоўца — лепш абысціся. Літаратар абавязаны мець багаты слоўнікавы запас. Хаця, пэўна, кожны свядома абірае сваё месца ў літаратурным трамваі. Хтосьці становіцца каля выхаду, хтосьці заціскаецца паміж кандуктарам і п’яным пасажырам, нехта вісіць на прыступках. У кожнага належнае месца, свой прыпынак, суадносна таленту і размаху душы. Адны прэтэндуюць на голас аракула, другіх задавальняюць бульварныя развалы.

Апошнія некалькі гадоў у нас утварыўся новы феномен, які чамусьці пакуль аніхто не разглядае ўсур’ёз як патэнцыйную небяспеку для нацыянальнай культуры. Верагодна, з маімі высновамі можна паспрачацца. Бо і мясцовы бруд — таксама здабытак тутэйшай прасторы. Чамусьці гэтая праблема замоўчваецца. Як мне падаецца, па некалькіх прычынах. Некаторымі ўспрымаецца не як праблема, а як выратаванне, іншыя сцвярджаюць, што гэта своеасаблівае дасягенен-

не. Думак многа. Я выказваю толькі сваю пазіцыю.

У беларускай прасторы з'явіліся літаратары-пярэваратні. «Нетыповыя» кар'еристы, якім зручна выдаваць сябе за нацыянальных герояў і пажынаць плады гэтага неаранага шматпакутнага поля. Прасцей кажучы, хлопцы і дзяўчаты, якія кепска валодаюць нават размоўнай беларускай, раптоўна захацелі быць беларускамоўнымі літаратарамі. Чым не пачэснае жаданне? Вучыце мову! І тады няма пытанняў. Але ж не. Аказваецца, ёсць новыя пакручастыя і патаемныя шляхі для дасягнення жаданай мэты. Часта падрадкоўнікі, створаныя па-руску, чароўным чынам перакладаюцца сакрэтнымі асобамі на беларускую і рэдагуюцца, імёны перакладчыкаў ніколі не пазначаюцца. Тэксты, нібыта пластылін, перарабляюцца ў даступнае чытво і выдаюцца за арыгінальныя творы. Прыкладаў такіх інсінуацый у сучасным беларускім кантэксце даволі шмат. І самае цікавае, што большасць пра тое ведае, але лічыць гэтае хамелеонства патрэбным. Быццам менавіта такім чынам ствараецца сапраўдная літаратура. Зразумела, што гэтыя жаданні звязаны з прагматызмам, бо ёсць свае выгоды: апошнія некалькі гадоў у заходнееўрапейскіх краінах назіраецца цікавасць да беларускай літаратуры. І варта падкрэсліць, што жадаюць перакладаць, у першую чаргу, з беларускай мовы. І пра тое вядома многім. З чым і звязаны раптоўныя пераўтварэнні прадстаўнікоў псеўдабеларускай культуры ў беларускіх дзеячаў. Сумна, што гэтыя літаратары актыўна пазіцыянуюць сябе як нацыянальных аўтараў. Ці шчыра гэта? Не. Напаверку іх славутыя падрадкоўнікі па-руску для перакладу на заходнееўрапейскія мовы і ёсць арыгінал. Не сакрэт, што для перакладу на замежную ў краіне абіраюць пару-тройку аўтараў. І мне вельмі сумна, калі сярод абраных не

Кожны свядома абірае сваё месца ў літаратурным трамваі. Хтосьці становіцца каля выхаду, хтосьці заціскаецца паміж кандуктарам і п'яным пасажырам, нехта вісіць на прыступках

Творы расійскага літаратара Аляксандра Брэнера — яркі прыклад ужывання трохпавярховай лаянкі «не дзеля, а насуперак». На жаль, скарыстанне падобнай лексікі не апраўдана

будзе сапраўдных беларускамоўных. Вельмі няшчыра. І прыкра!.. Нехта крыкне: «Герояў у студыю!» На што я адкажу: «Згадваючы іх імёны, мы робім чорны піяр».

У 1990 гады ў беларускай літаратуры прагрукаталі эшалоны «Таварыства Вольных Літаратараў», «Бум-Бам-Літа». Потым успыхнулі і зніклі яркія творчыя суполкі «Шмэрцвэрк» і «Вулей». Яскравае паэтычнае шматгалоссе напоўніла нашу прастору. Здавалася, што так і павінна быць. І думалася, што так будзе і надалей. Але нешта замала стала новых імёнаў. Магчыма я ў нечым памыляюся. Бо высновы варта рабіць на падставе публікацый у перыядычным друку за апошнія некалькі гадоў, варта было б разгледзець і дэбютныя кнігі. Але ў мяне чамусьці адчуванне, што настаў пэўны штыль у беларускай літаратурнай прасторы. Не, новыя імёны з'яўляюцца па-ранейшаму. Толькі галасы іх губляюцца, як галасы птушак у шоргаце лесу. Здаецца, што сярод ветру няма іх спеваў.

Згадваюцца некаторыя з пасяджэнняў літаратурнага аб'яднання «Вобла» ў 2013 годзе. Тады адбываліся вельмі камічныя сітуацыі. Пасля выступлення чарговага пііта пыталіся ацэнкі ў паэта і рэдактара Георгія Барташа. На пытанне: «Як пракаментуе мэтр гэтыя вершы?» той толькі разводзіў рукамі, усміхаўся і саркастычна паведамляў: «Сапраўдныя вершы». Мэтр адмаўляўся працаваць з гэтым матэрыялам. Той, хто патанаў, мог сябе ратаваць толькі сам. У такіх выпадках я думаю, што не ўсе тыя, хто пішуць вершы, мусяць называцца паэтамі. Калісьці для адукаванага чалавека было нормай запісаць уласны вершык у гасцявую кнігу. Валоданне вершаскладаннем можа казаць пра добрую філалагічную школу. «Талент + веды» — вось формула для нараджэння паэта. Хаця, вядома, у кожным выпадку могуць быць свае выключэнні з правілаў…

Вячаслаў ГЛАДКІХ

УСПЫШКІ ПАМЯЦІ

Апавяданне

Вячаслаў Гладкіх нарадзіўся 5 чэрвеня 1991 года ў Казахстане (Какшэтаў). Пачынаў з эсэ на вольныя тэмы для сястры-студэнткі. Потым «БрамаМар-2010», пісанне «ў шуфлядку»... У жыцці размаўляе па-беларуску, а вось пісаць на роднай мове пакуль што не атрымліваецца. «З цягам часу, спадзяюся, выпраўлю гэтую дзіўную акалічнасць».

Я сядзеў у адной з усхваленых Галівудам нью-ёркскіх кавярняў і ўважліва назіраў за тым, як мой сябар Мікіта, выціскаў чайны пакецік, накручваючы яго на лыжачку. Гэтае відовішча невыносна перашкаджала мне ўявіць сябе адным са шматлікіх нью-ёркскіх банкіраў, якія ў амерыканскіх фільмах кожную раніцу забягаюць у кавярню перакуліць кубачак велічынёй з напарстак.

— Табе дапамагчы? — пацікавіўся я ў Мікіты, калі той, пракруціўшы пакецік вакол лыжачкі, ледзь не адправіў яго ў мой бок.

Мікіта нешта буркнуў і незадаволена паклаў выціснуты пакецік на сурвэтку.

— Па-першае, — пачаў я, — хто п’е ў Нью-Ёрку чай? Гэта ж не Лондан і не Шры-Ланка. Не паспытаць ранішняй нью-ёркскай кавы — гэта як не сербануць піва на Актоўбэрфэсце. А па-другое, не ганьбі мяне і сябе, сябра мой, гэтымі фокусамі з пакецікам.

Мікіта адкінуўся на спінку стула і сказаў, што я залежу ад грамадскай думкі, а ён будзе паводзіць сябе так, як паводзіў заўсёды, і, нягледзячы на тое, што мы ў Нью-Ёрку, застанецца беларусам. Потым дадаў нешта пра норавы і ўтаропіўся ў плакат, што вісеў на сцяне. Я пацiснуў плячыма і, не ведаючы, што адказаць, пачаў глядзець у тым жа кірунку. Плакат паведамляў пра тое, дзеля чаго мы, уласна кажучы, прыляцелі мінулай ноччу ў Нью-Ёрк, — пра першы ў свеце мемаатракцыён. Вось што там было напісана:

Паважаныя наведвальнікі!

23 лістапада ў вас з’явіцца дзівосная магчымасць на свае вочы ўбачыць мемапрадстаўленне «Запаветны факел». Вы зможаце назіраць гістарычныя падзеі XVIII — XX стагоддзяў жыўцом.

У праграме: вяртанне амерыканскіх караблёў з далёкага плавання, доўгачаканая сустрэча перасяленцаў з іншых краін з амерыканскім берагам... Сапраўдны цуд, народжаны навуковымі адкрыццямі, дапаможа вам перанесціся на стагоддзі назад... Прадстаўленне заснавана на выкарыстанні адкрытага не так даўно мема-

выпраменьвання (успышак памяці). Участак мора, з якога людзі ў розныя часы заўважалі бераг вялікай Амерыкі, — тэрыторыя, што ўвабрала ў сябе гіганцкую колькасць эмацыйнай памяці, — будзе падвергнута ўздзеянню мемарэзанансных выпраменьвальнікаў. Гэта падорыць вам незабыўнае відовішча. Працягласць шоу — пяць хвілін.

— Мда… — працягнуў Мікіта. — Зноў навука аблажалася, — выціснуў ён з сябе і смачна сербануў.

Ад нечаканага каментарыя мае бровы папаўзлі да валасоў і я выпаліў:

— Гэта чаму? Гэта ж сапраўдны цуд! Пакажы гэта мемапрадстаўленне чалавеку, скажам, з XIX стагоддзя — дык ён маліцца пачне.

— Не тым ты, Слава, навуковыя дасягненні ацэньваеш, — у голасе сябра чуўся папрок. — Па тваёй логіцы і пап-корн пакецiраваны, які ў мікрахвалёўцы сам надзімаецца, — гэта цуд навукі. Бо чалавек з пазамінулага стагоддзя пад рост гэтага пап-корна псалом зацягнуў бы.

— Ой-ой-ой! Як гэта я забыўся пра карысць для грамадства! — хапаючыся за галаву, з'едліва пратараторыў я. — Вось жа што галоўнае ў дасягненнях навукі!

— Карысць для грамадства? — перапытаў Мікіта. — Не, гэта занадта эгаістычна. Чалавек заўсёды прыкрывае асабістыя інтарэсы карысцю для грамадства, дэмакратыяй і іншай лухтой.

— Што ж тады, па-твойму, вызначае важкасць вынаходніцтва?

— Гэта, канешне, складанае пытанне, — тут мой суразмоўца паднёс кубак да рота і так застыў.

Я ведаў: у такія хвіліны Мікіта напружана думае і складае чарговую тэорыю з дзясяткаў раздробленых думак, таму дыпламатычна чакаў.

— Мне здаецца, што адказаць, наколькі вынаходніцтва ці адкрыццё важнае і вялікае для чалавецтва ў цэлым — гэта значыць, зразумець, наколькі яно дапаможа самаму няшчаснаму ў дадзены момант чалавеку на Зямлі. Я не спрачаюся, што мемавыпраменьванне, пап-корн і фільмы ў фармаце 25D — карысныя вынаходкі. Але… — ён зноў завіс з кубкам ля рота, — але яны не дапамогуць людзям, што жывуць ля падножжа піраміды Маслоў.

Паглядзеўшы на задумлівага Мікіту яшчэ хвілін пятнаццаць, я прапанаваў яму прагуляцца, на што атрымаў станоўчы адказ. Мы выйшлі з кавярні і пацягнуліся шумлівымі вуліцамі пад нязмушаную размову.

— Як табе Нью-Ёрк? — спытаў у Мікіты.

— Як Нью-Ёрк, — адазваўся ён. — Як і паўсюль — людзі, машыны, дамы, толькі ў іншых прапорцыях.

— Ты не рамантык!

— Гэта ты не рамантык.

І ён зноў завіс.

* * *

Пабадзяўшыся па горадзе, мы адправіліся ў атэль. Да прадстаўлення, білеты на якое мы, дарэчы, выйгралі на працы, заставалася шэсць гадзін і можна было адпачыць. Лежачы ў нумары, Мікіта з цікаўнасцю пазіраў у столь, а я ўспамінаў шчаслівы момант, калі стала вядома, што мы выйгралі конкурс на самы цікавы праект і ў якасці ўзнагароды атрымліваем паездку ў Амерыку на захапляльнае мемапрад-

стаўленне. Памятаю, як ад радасці ўзмакрэлі далоні і захацелася проста лопнуць ад перапоўненасці эмоцыямі. Памятаю і халодную рэакцыю Мікіты… Ён проста сказаў: «Ну, з’ездзім». Наш праект-пераможца быў, канешне, так сабе, проста мы апынуліся адзінымі з нашага аддзела праектавання грамадскіх пабудоў, хто праявіў актыўнасць.

Увесь наступны тыдзень я гугліў тое, што нас чакала. Я меў вельмі цьмяныя ўяўленні пра мемавыпраменьванне і хацеў ведаць, што за цуд сучаснай навукі буду назіраць.

Два гады таму навукоўцы выпадкова заўважылі слабое невытлумачальнае выпраменьванне, якое сыходзіць з некаторых прадметаў і нават мясцовасцей. Развіваючы тэму памяці вады, навука сутыкнулся з тым, што інфармацыю можа захоўваць любы аб’ект: дрэва, камень, гара, нават пясок на дне мора. Даволі хутка стала вядома, што найлягчэй прыроднымі аб’ектамі запамінаюцца чалавечыя эмоцыі. Але самае цікавае ў тым, што аб’екты могуць не толькі захоўваць інфармацыю, але і ўзнаўляць яе — выпраменьваць. Спачатку даследчыкі змаглі пачуць тое, што хаваюць дрэвы. Так званае дрэва шамана, якое здаўна расце ў Швецыі і выступае ў якасці мясцовага боства, перадало ў мемаэфір песні і шэпты старых жрацоў.

Паступова навукоўцы змаглі пачуць гукавыя мемапасланні камянёў і вады, а яшчэ пазней — цэлых стэпаў і лясоў. У хуткім часе былі створаны мемарэзанансныя выпраменьвальнікі. Гэтыя апараты маглі так уздзейнічаць на крыніцу выпраменьвання, што стала магчымым убачыць тое, што «памятае» наша рэчаіснасць. Яна дае злёгку размытую карцінку падзей, што неслі моцны эмацыйны зарад. Прычым, карцінку можна бачыць няўзброеным вокам, без аніякай тэхнікі.

Усе гэтыя падзеі сталі прычынай сапраўднага расколу ў грамадстве. Вернікі Зямлі спачатку паставіліся да адкрыцця вельмі насцярожана. Навуковы і атэістычны свет трыўмфавалі. Цяпер чалавек мог пазбавіцца вялізнай прагаліны ў веданнях, звязаных з духамі, таемнымі галасамі і прывідамі. Навука бясстрашна глядзела наперад, ірвался да новых адкрыццяў і да забойства рэлігіі. І пакуль свет заўзята спрачаўся, выгодамі мемавыпраменьванняў зацікавіліся тыя, хто ў кожнай справе бачыць прыбытак. Прэса пісала пра спробы карпарацый і мільярдэраў запатэнтаваць адкрыццё ўспышак памяці і выкарыстоўваць іх у сваіх мэтах. Навукоўцы заяўлялі пра выпадкі хабару і пагрозы ад моцных гэтага свету. Але, як кажуць, сабака брэша, караван ідзе. І вось ужо адной з карпарацый напаўлегальна набыта некалькі мемарэзанансных выпраменьвальнікаў і атрымана права на дэманстрацыю мемаграм. За грошы, ясная справа. Да Дня Незалежнасці ЗША гэтай карпарацыяй планавалася стварыць магутнае хваляванне, якое паказала б амерыканцам не падзеі аднаго дня з гісторыі, а трансчасовую мемаграму — наслаенне шматлікіх падзей, звязаных аднымі эмоцыямі. Неглыбокае дно ля Статуі Свабоды фаніла так, што арганізатары абяцалі паказаць некалькі соцень мемаграм з радаснымі прыбыццямі да берага. На месцы прадстаўлення ўзвялі гіганцкую платформу на пяць тысяч гледачоў і рыхтавалі маштабную тэлетрансляцыю. Не хапала толькі нашай з Мікітам прысутнасці.

* * *

— Фоцік зарадзіў? — пацікавіўся я.
— Я не браў фотаапарт, — кінуў ён, зашпільваючы вятроўку.
— Як?! Ты не хочаш сфатаграфаваць тое, што сёння ўбачыш?

Пеця ПРЫГНЁТ

СПЯШАЎСЯ Ў ЦАРКВУ

Апавяданне

Пеця Прыгнёт (Вадзім Скарабагаты) нарадзіўся 13 ліпеня 1989 года ў Мінску. Вучыцца на правазнаўцу. Марыць пабудаваць камунізм — грамадства, у якім усе будуць любіць адно аднаго хаця б так, як у той сям'і з дзевяццю дзецьмі, у якой ён вырас.

I

Гэта быў самы звычайны дзень двух самых звычайных людзей...

Я павінен быў патрапіць туды ўпершыню, таму і спяшаўся ў царкву. Ціснуў на педалі веласіпеда, не запавольваючы рух на паваротах. Усё з-за таго, што доўга валяўся з Ганнай у ложку. Яна яшчэ не прадрала вочы і была соннай, але запытала ў мяне:

— Ты часам не спознішся ў царкву?

Сама яна амаль ніколі па нядзелях у царкву не ходзіць. Мне здалося, што хоча ад мяне адчапіцца, таму хутка ўстаў, сабраўся і пакаціў.

Зайшоў у царкву, знайшоў сабе месца і пачаў навокал вачымі шмыгаць, шукаючы яго. Цягнуліся нудныя амерыканскія перапеўкі. «Патрапіў на сваю галаву! Навошта сюды прыцягнуўся… — пачалі лязгаць думкі ў галаве. Даўно ўжо нуду наводзяць гэтыя дзевачкі-прыпевачкі — спявачкі і спевакі, — з узнятымі рукамі, якія ў перапынках між песнямі нібыта “моляцца”. — Адна, галоўная відаць, адначасова паказвала яшчэ і вачыма, што павінна адбыцца і якая песня будзе наступнай. Тэатр нейкі. Калі робіш для Бога, то навошта аблічча намазваць пакораю»?

Усе «молячыеся» сімулянты выглядалі неяк бляклa. Тэатр, відаць, для пралетарыята, бо аніякіх дэкарыцый спецыяльных на сценах, без спецэфектаў. Тут няма чаго рабіць чалавеку спакушанаму прыгожай ігрой акцёраў, выдатным інтэр'ерам і забаўляльнымі падзеямі п'есы. Такі спектакль можа вабіць толькі тых, хто ніколі не бываў у сапраўдным тэатры. Разглядаючы шэрых прысутных, засохлыя сцены з рознакаляровымі рамкамі карцін, змест якіх быў вельмі падобны: звычайныя чорныя літары на белым фоне. Прасачыў пэўную храналогію ў зале: сядзенні стаялі аддзеламі.

І тут я яго ўбачыў.

Ён падаўся мне самым лепшым сімулянтам, бо ў яго выходзіла лепш за іншых. На маю думку, так прыкладна выглядае больш-менш свядомы вернік: не было маханняў

рукамі і выкрыквання малітвы; ён выглядаў спакойна, нагадваючы равіна ў сінагозе падчас чытання святых пісанняў.

Прычына, па якой ён выглядаў лепшым сімулянтам, хавалася, у яго відавочнай шчырасці, але ўсё іншае прыпадабняла яго да іншых «молячыхся», у якіх назіралася адсутнасць разумення, каму яны моляцца.

Гэта дакладна быў ён, бо побач з ім стаяла яна. Пазнаў яе па запамінальнай прыкмеце: акуляры ў тонкай аправе. Яна спадабалася мне яшчэ тады, калі я з ёй пазнаёміўся. Некаторых людзей акуляры выстаўляюць у лепшым святле. Насунуць на нос — і выгляд, як у прафесара, думаеш: такі разумны чалавек перад табою, аж цікава робіцца, хто ён такі? У мяне так здараецца не першы раз, і людзі з акулярамі перада мною як у паранжы: хто ведае, што там хаваецца? Яна здалася мне нават прыгожай, хаця нічога цікавага я не заўважыў. Толькі па акулярах і пазнаў яе. Тварам яна не вылучалася, магчыма, калі б сустрэў на вуліцы ў іншым паліто, то б прайшоў міма, не заўважыўшы.

Падалося, яна таксама моліцца, праўда, з меншай апантанасцю, чым ён.

Я прыкаваў погляд да сектара іх знаходжання, але яны не азіраліся і мяне не заўважалі, бо стаялі спераду. Я паціху пачаў падвываць песенькам. Падсвядома спадзяваўся на добрую казань, цешыў сябе надзеяй, а самому няўтульна. Хутчэй бы гэтыя песенькі скончыліся. А яны, як на зло, хвілін на трыццаць іх расцягнулі!

Унутрана малюся: «Госпадзі, дай у казані што-небудзь светлае, вечнае, каб з'явіўся хоць нейкі мізэрны сэнс у прыходзе ў гэтае месца…» Але — не, відаць, Усявышні вырашыў сёння даць слова іншым. Адчуваў сябе жабай у каляіне: вось-вось і раздушыць мяне гэтым набажэнствам.

Не ўсе словы залятали ў мае вушы, я чуў нейкія гукі і стараўся зразумець больш, але выходзіла цяжка.

Словамі дзяліўся піяніст, на выгляд яму было гадоў за трыццаць, але паводзіў ён сябе, як выпускнік амерыканскіх біблійных школ: махаў рукамі, умеў мяняць інтанацыі з высокіх на нізкія і з гучных на ціхія. Трымаў у руках Біблію і часам паказваў яе «молячымся» тым бокам, дзе напісана слова Біблія. Піяніст часта пераігрываў альбо недаігрываў Па сваёй уласнай шкале я б не даў яму больш за сярэдні ўзровень. Ці то ролі сваёй ён не прачуў альбо не адчуваў сябе гаспадаром на сцэне.

Служба дзейнічала на мяне як сон-трава на падарожніка. Скрозь чуліся перашэптванні суседак, яўныя гукі казані, аднак больш гучна даносіліся перашэптванні. Усё гэта ператварылася ў нейкую мелодыю: павекі апускаліся…

Калі распавядаў Ганначцы пра царкву, то казаў так: «З усёй казані памятаю толькі, што я павінен вырасціць дзяцей ні такімі, як я сам, а зрабіць яшчэ лепшымі за сябе». Тады Ганна са здзіўленнем запытала: «А ў цябе што, ёсць дзеці?» — вось сутнасць гадзіннага слухання, але казань была, па-мойму, зусім пра іншае.

Падыходжу да яго. Дзіўна, але выгляд мае сумны. Я памятаў яго сумнага толькі перад іспытамі альбо, калі ён чытаў літаратуру па занятках. Павітаўся, у мяне запыталі, чаму я без Ганны. Адказаў, яна што любіць паспаць.

— Як справы, у цябе ўсё добра? — запытаў я.

— У тым і справа, што не, — пачуў я сумны адказ. мне здавалася, што спалучэнне слоў у адказ на такое пытанне даўно стала архаізмам, бо не чуў яго сто гадоў. І чамусьці абрадаваўся.

— Слухай, можа я змагу дапамагчы? — мне не хацелася даведвацца пра падрабязнасці, таму я вырашыў абмежавацца, калі трэба, толькі дапамогай.

— Так, можаш. Толькі я не ведаю, ці трэба гэта некаму расказваць.

ОМММММ
ПЕРАЧЫТАЦЬ СВАЕ ДУМКІ

Паліна СІХО (ПІТКЕВІЧ)

ЧЫСТКА ЗУБОЎ

Марк чысціў зубы. Была раніца. А можа, і вечар. Якая, у прынцыпе, розніца: у любым выпадку дзеянне тэхнічна адбываецца аднолькава.

Восенню, вясною. У дні, калі змеявік у ванным пакоі быў гарачым, гэтаксама, як і ў дні, калі ён быў халодным.

Зімою, летам. Калі ў першую хвіліну балелі вочы ад святла лямпачкі пасля цемры спальні, і калі не балелі, Марк...

...па-ранейшаму вадзіў па зубах шчоткай з боку ў бок. Злева направа і справа налева. Зверху ўніз і знізу ўверх. Краем вока ён прыкмячаў вялы рух у люстэрку. Адчуваў, як ад куткоў рота марудна сцякае белы струменьчык. Але не спяшаўся выціраць. Было ўсё роўна.

Марк чысціў зубы, бо гэта было звычкай. Іх трэба было чысціць, інакш, яны будуць балець. Усё проста, гэта частка жыцця, няхай і пустая. Ён пазіраў на яе скрозь шэрую заслону нудоты.

Марк сядзеў за чарцяжамі. Быў панядзелак. А можа, і пятніца. Якая, у прынцыпе, розніца: кожны дзень ён займаўся адным і тым жа.

Восенню, вясною. У дні, калі вуха дражніў дробны шрот дажджу за акном, а калегі злосна абтрасалі мокрыя парасоны і бубнелі ў адрас надвор'я. У дні, калі ап'яняльныя пахі расцякаліся ў паветры, а дзяўчаты прыходзілі на працу ў спаднічкай вышэй каленцаў і ўвесь час смяяліся.

Зімою, летам. Калі сонна шубуршалі дакументы і ўсе дрыжэлі ад холаду. Ці калі шмат якія сталы пуставалі, чакаючы гаспадароў пасля адпачынку, а яркае сонца так і лезла ў расчыненае акно, Марк...

...па-ранейшаму чарціў лініі на міліметровай паперы. Злева направа і справа налева. Зверху ўніз і знізу ўверх. Марк прыкмеціў, што калі прыгледзецца, то лініі ўтвараюць нешта накшталт турэмных крат. Гэта назіранне выклікала ў яго ўсмешку. Часам Марк прыкмячаў, што кубак з кавай стаіць занадта блізка да чарцяжоў і што па яго гладкай сценцы ляніва паўзе вялікая рудая кропля, рыхтуючыся кляксай расплысціся па паперы. Але ён не спяшаўся выціраць кроплю. Было ўсё роўна.

Марк хадзіў на працу, бо гэта было звычкай. Трэба было хадзіць, інакш, няма куды сябе падзець. Усё проста, гэта частка жыцця. Аб-са-лют-на пустая. Нудна, невыносна нудна.

У Марка было спатканне з дзяўчынай Мартай. Сёння ён вядзе яе ў кіно. А можа, і ў кавярню. Прынамсі, ёй у любым месцы з Маркам было добра.

Восенню, вясною. У дні, калі ў Марка прамакалі бацінкі і ў іх чвякала пры кожным кроку. Тады Марк рабіўся злосным, Марта хіхікала і адпойвала яго гарачай

гарбатай у сябе дома. У дні, калі на вуліцы яны сустракалі хлопца з дзяўчынай, якая несла букет цюльпанаў ці бэзу, і Марк вінавата сіпеў, бо Марта несла толькі пакет з прадуктамі.

Зімою, летам. Калі Марк вельмі баяўся паслізнуцца і ішоў рука ў руцэ з Мартай, хоць рабіў выгляд, што на самай справе яе падтрымлівае. Ці калі яны займалі лаўку пад квітнеючай ліпай, і Марк паказваў дзяўчыне альбом са сваімі малюнкамі, і ніякавеў, і адмаўляўся прымаць ухвалу. У любы час Марта...

...па-ранейшаму імкнулася не звяртаць увагі на дробныя крыўды і непаразуменні. Хоць, бывала, нервова хадзіла з боку ў бок. Лавіла сябе на тым, што глядзіць на Марка то зверху ўніз, то знізу ўверх. Бывала, ад куточка яе вока ляніва цякла салёная кропля. І Марк губляўся, не ведаў, ці можна яе выцерці. А Марта думала, што яму ўсё роўна.

Марк і сам не падазраваў, наколькі прывык да гэтай дзяўчыны. Калісьці ён думаў, што быць з некім — неабходнасць, інакш, адзінота. Думаў, што ўсё проста, гэта частка жыцця. Ці пустая? Няўжо ён цярпеў нудоту і з Мартай?

Марк не адказаў своечасова на гэтыя пытанні. Аднойчы і засталіся яны адны, бо ўсё сцвярджальнае, што было ў Марка, перастала існаваць.

Усё пачалося з хворага зуба.

Пераклад з рускай Святланы ДЗЯНІСАВАЙ

Святлана ГРЫШКЕВІЧ

ЧЫСЦІНЯ РОЗУМУ

Калі ты ўвесь час думаеш толькі пра дрэннае, то яно і будзе здарацца. Але як жа пра яго не думаць, калі ты маеш вочы, слых і хоць які-ніякі розум? Бо нельга ж проста так узяць і абстрагавацца. Ці можна? Узяць і сесці пасярод палігона, ды скласці рукі і спяваць «Омммм»? А, можа, наадварот, гэта і ёсць самае адэкватнае рашэнне? Калі ў спрэчцы нехта крычыць, а апанент гаворыць спакойна, пакрыху і апанент зніжае тон. Дык, можа, тут такая ж сітуацыя? Не праяўляць аніякай рэакцыі на жыццёвыя няўдачы, пасля чаго толькі патыкаюць дубчыкам, каб удасканаліцца, што жывы, а ў адказ пачуецца: «Омммм». Паціснуць плячыма — і пойдуць далей.

Але ж не ўсе пройдуць. Хтосьці пачне крычаць, што гэта падрывае ўсе маральныя асновы, усе традыцыі і дэскрэдытуе наш слаўны народ.

Хтосьці, наадварот, пачне заступацца, маўляў, ну сядзіць сабе і няхай сядзіць, толькі б у пад'ездах чыста было ды гарэлку не пілі.

Завяжацца спрэчка не на жыццё, а на смерць.

І сапраўды, што ж гэта такое: хтосьці змагаецца за лепшую долю, а нехта сеў сабе з боку прыпёку, быццам яго гэта і не датычыцца ўвогуле. Прыхільнікі ж размалююць майкі з надпісамі ў абарону, арганізуюць сайты і суполкі ў падтрымку.

Старэйшае пакаленне так і не зразумее, а пра што спрэчка? Маладшыя ж будуць прыходзіць да месца, дзе будзе сядзець эпіцэнтр грамадскіх навін, каб папіць побач піва, сфатаграфавацца ды паспрабаваць вывесці з сябе.

Некалькі сюжэтаў пакажуць па тэлебачанні.

Побач абавязкова арганізуецца натоўп прыхільнікаў, якія сядуць паўколам ля пачынальніка і пачнуць чытаць мантры, не ўдумваючыся моцна ў іх сэнс.

Пасля хтосьці ў кагосьці закахаецца, нехта не вытрымае бяздзейнасці, а сёй-той проста не вытрымае.

Урэшце, толькі той, хто сеў побач, застанецца.

Пакрыху рэзананс сцішыцца.

Гэтая з'ява перарасце ў гарадскую легенду, якую будуць ведаць толькі госці сталіцы.

Распрацуюць новы турыстычны маршрут, а карэнныя жыхары не перастануць дзівіцца: «Што ж там такое ўбачылі?»

Толькі тыя, каму не спадабалася гэтая ідэя, будуць і далей падымаць хвалі абурэння супраць «сядзячых лайдакоў», і, калі-нікалі, рабіць розныя брыдкасці ўначы.

А як жа мне адносіцца да ўсяго гэтага? Можна было б адказаць, ды я даўно ўжо сяджу і мармычу сабе пад нос: «Омммммммм».

МАРГАРЫТА НАВАГРОДСКАЯ

АБРАЗКІ

* * *

У мяне такое адчуванне, што я ўжо калісьці жыла. Жыла, а потым забылася. Можа, гэта і ёсць страшнае пакаранне Суда: забыццё.

У мяне такое адчуванне, што я памірала ўжо. Узносячыся да ўяўнага неба ў малітвах, каб было не страшна. Ці адчувалі вы калі-небудзь кожную клетачку цела? Ці ўсведамлялі, што жывяце? Удыхаючы паветра, ці задумваліся, навошта?

У мяне адчуванне, што я нараджалася зноў і зноў. Чаму мы не памятаем той час, калі ўмелі дыхаць скурай? Рэнтгенаўскія здымкі сцвярджаюць, што я мяшок з касцьмі. Гэта пацешна.

Мне здаецца, гэта я распальвала вогнішча ў хіжыне, калі мой мужчына быў на паляванні. Я збірала зёлкі і ведала, як прыгатаваць вяленага маманта. Гэта я пасля Нараджэння Хрыстовага не разгінаючыся працавала на зямлі, хаваючы рукі ў мазалях за спіну, калі кланялася пану, што зрэдку праязджаў міма. Гэта я бабкай хавала паганскія ідалы, працягваючы рэлігію продкаў. Мне прысвячалі вершы ў эпоху асветнага рамантызму кавалеры, часам далёкія ад паэзіі і абсалютна несвядомыя, пра якое каханне яны пішуць двухсотай па ліку і, магчыма, не зусім мілай ім даме з тугім пучком на галаве. Гэта я страляла, адстойваючы свае ўтапічныя ідэі. Гэта мяне знішчалі ў канцлагеры. Гэта я займалася навукай, схіліўшыся ў цемры над кнігамі, днямі і начамі спрабуючы давесці сваю правату і ўвасобіць у жыццё сваю геніяльную ідэю. Гэта мяне называлі Джульетай. Гэта я змагалася на перадавой у сорак пятым. Гэта я была на канцэрце The Beatles і пражыла «перабудову». Я максімалістка. І мне здаецца, што я ўжо жыла.

Ведаеце, такое часам здараецца. Адчуванне, што гэты снег не першы, а чарговы. Быццам проста забылася, што ён тут і павінен быць, а ногі абавязкова павінны мерзнуць. Вы адвыклі ад марознай выразнасці зроку, праўда? Памятаеце думкі, што яшчэ трошкі — і гарачая гарбата, калі, схіліўшыся, спяшаліся дадому грэцца.

Адубелыя пальцы любяць мяне не слухацца, а яшчэ больш любяць гэты кубак з гарачай гарбатай. Бачыце, гэта ўсё ўжо было. Узгадайце: кажуць, гісторыя паўтараецца па спіралі. Цікава, чым мой папярэдні віток адрозніваецца ад цяперашняга? Людзі іншыя, але я застаюся той жа. Ці можа штосьці змяняцца, калі кожны год так бязглузда памірае восень?

Я пусціла б восень пагрэцца, але баюся заразіцца іржой ад яе лісця. Я ўтульна адчуваю сябе толькі калі гэтыя крохкасці надзейна замкнуты ў кнігах. Гэта і ёсць успаміны. Гэта лепш, чым фотаздымкі.

Ведаеце, самае трывалае — гэта акенцы дамоў, што свецяцца ў цемры. Яны аднолькавыя, дзе б ты ні быў. Яны навяваюць успаміны, меланхолію і думкі, які ж ты малы сярод соцень і мільярдаў падобных да цябе людзей. Я баюся гадоў у сорак убачыць у люстэрку змучаную жыццём жанчыну. Апошнім часам часцей бачу іх у метро ці на рынку. Задумваюся, што яны зрабілі не так і на якім жыццёвым этапе. Бо кажуць, што вучыцца трэба на чужых памылках.

Уявіце, наша гісторыя доўжыцца незлічоную колькасць год. У Сусвеце неверагодна шмат прасторы. Дзесьці там, напэўна, ёсць жыццё. Бо, калі б мы былі адны, гэта было б занадта эгаістычна з нашага боку. У параўнанні з маштабамі Сусвету праблемы, якія нас хвалююць, жудасна дробязныя і неістотныя. Ды і мы ўсяго толькі пешкі. Сем мільярдаў стомленых і шкадуючых сябе людзей. Ці гэта ёсць тое, што спрабуюць схаваць ад нас штодзённа стракатыя газеты і часопісы?

Мне хочацца ўспомніць пра гэтую нататку ў які-небудзь важны і цікавы дзень. Які-небудзь не такі, як гэты. Было б цудоўна перачытаць свае думкі ў старасці. Падумаць толькі, наперадзе ў мяне цэлае жыццё.

* * *

Раніцай у сонным горадзе людзі ездзяць у метро. Гулкія падземныя гультаі неахвотна развозяць упакаваных і расфарбаваных грымасамі млекакормячых. Аднолькава-розных, што заўсёды спяшаюцца і спрабуюць прызямліцца на ўзлётную паласу сядзенняў. Адзінкі ходзяць без заглушак у вушах і не выпраменьваюць сусветную абыякавасць.

Паміж спатыканнямі цягніка, якія называюцца станцыямі, я люблю разглядаць зрэнкі. Часам трапляюцца знаёмыя. Яшчэ мяне заўсёды цікавіць, куды цягнуцца правады за акном і як далёка могуць вывесці тунэлі гэтага хуткаснага крата.

«Пры абнаружэнні на станцыі падазроных прадметаў зрабіце падазроны твар». І ні ў якім разе не парушайце правілы: бо камусьці так падабаецца трымаць усіх у жоўтай пухірыстай рамачцы. Збірайцеся перад турнікетамі. Рассыпайцеся пры выхадзе гарохам па граніце, як у дзіцячай непасрэднасці пра рэльсы-шпалы, памятаеце? Бяжыце, плаціце і чакайце ліхтарны гук. І ведайце, пад падваламі са стомленымі вокнамі-вачніцамі паўзе цягнік.

Пераклад з рускай
Тамары САРАЧЫНСКАЙ

Кася ГЛУХОЎСКАЯ

СПЕЎ АДНОЙ ПЕРЛІНЫ

Аповесць

Кася Глухоўская нарадзілася 2 чэрвеня 1995 года ў Мінску. Студэнтка факультэта філасофіі і сацыяльных навук БДУ. Любіць прыгоды, старыну, вандроўкі, рамантыку, самоту, эстэтыку і светапогляд, уласцівы для хіпі, музыку, метафары і асацыяцыі, арт-тэрапію, дзіцячы добразычлівы смех. Вырошчвае мандарынкі.

Частка 1. БОЙ БЫКОЎ

Ці знаёма вам становішча малодшага ў небагатай (альбо сквапнай) сям'і? Калі даношваеш за старэйшымі вопратку-лахманы — расцягнутую, пабляклую, часам нават не па памеры — і гэтак далей? Мне не. У адрозненні ад Булі.

Дарэчы, Булі — гэта мой старэйшы брат. Так склаўся лёс. Ён быў малодшым, пакуль я не нарадзілася. І яму гэта надакучыла. Ён вельмі хацеў мяне бачыць, але ж не ведаў, што я буду дзяўчынкай.

Разумееце, у нас у сям'і ажно тры хлапчукі! А я адна. Не, маці яшчэ, ды яна дарослая, ёй даўно не купляюць падарункаў. Дык вось, пакуль я не нарадзілася, Хансі даводзілася насіць вопратку пасля Ніфо, а Булі пасля Хансі. Тое самае з цацкамі. І ён, як малодшы, марыў перадаць на чацвёртае кола гэтыя анучы, каб не быць непаўнацэнным у сям'і. Але я парушыла ягоныя планы.

Ды і наогул, варта прызнацца, я была для Булі поўным расчараваннем. Гэта ж у сто разоў горай: калі мы ідзем у краму, то купляюць нешта Ніфо і мне, а калі мы разам з Булі нашкодзім, у яго няма перавагі малодшага, а мне прабачаць яшчэ і як дзяўчынцы.

Часам Булі глядзіць на мяне спадылба ды, здаецца, хоча выкінуць з акна. Будзь я на яго месцы, гэтак бы і зрабіла. Наогул, у Італіі ёсць такая традыцыя: выкідаць старую мэблю з вокнаў на Новы год. Але я ж не старая. І не мэбля. І не ў Італіі. Дзіўна.

Тата трасецца нада мной, як дзядулевы рукі, калі той бярэ шклянку: вада б'ецца аб край шклянкі ды хоча выліцца, а дзед так прагне паднесці яе да рота ды зрабіць глыток...

Што граху таіць: калі-нікалі як захачу чаго-небудзь — і давай нагамі махаць, біць па падлозе ці маўчаць, як сцяна, — а сказаць немагу, таму што не ведаю, чаго менавіта хацела. Бывае, пачну капрызіць проста так. Тады я сціскаю зубы ды тузаю тых, хто побач. Асабліва я люблю скубці Булі, бо ён маленькі і не трывае, як Хансі, і не можа залезці на дрэва, як Ніфо. Ён пачынае абурацца, а я — плакаць. Такая ўжо шкодная. Канешне, лаюць Булі.

Раз-пораз я хачу быць кітом. Яны такія вялікія і плаваюць у моры поруч з марскімі зоркамі. Калі я жую булачку, а тата казыча мне плечыка і кажа: «Малютка мая», — я хачу быць кітом. Тады б я ўсім паказала, хто тут малютка. А Булі смяецца. Ён хоча быць вогнетушыльнікам. Вогнетушыльнікі чырвоныя і бліскучыя. Яны вісяць на сценцы, нібы ўпрыгожванне, і іх заўжды не хапае. Булі кажа, што да іх у школу часта прыходзяць людзі і кажуць: «Не хапае вогнетушыльніка». Я думаю, нам таксама яго не хапае, але не ведаю дакладна, бо не бачыла вогнетушыльнік пакуль, а ўсякія людзі да нас не прыходзяць. А калі завітваюць, дык гутараць пра мяне.

Аднойчы я ўлезла ў матчыны туфлікі. Булі пабачыў гэта, узрадаваўся і сеў непадалёк. Сказаў, што чакае, пакуль прыйдуць астатнія і будуць з мяне кпіць. І сумленна чакаў. Усё распісваў, як мяне засмяюць. Але калі ўсе прыйшлі, маці пляснула ў ладкі ды ўсміхнулася: «Лэдзі расце!» — а ўсе расчуліся. І толькі Булі сказаў, што я маленькая стрэмка ў азадку. Аказалася, ён таксама некалі абуваў матчыны туфлікі. З яго смяяліся. І так, напэўна, нядобра. Дзіўна, што людзі падзяляюць смех на добры і нядобры. Яны ўсё падзяляюць. Але ж калі мы смяемся, нам здорава? Альбо не? Дарэчы, за «стрэмку ў азадку» Булі таксама перапала. Але я ж невінаватая, што ён вучыць благія словы. Трэба запомніць, дарэчы. Мне спадабалася.

Вы ведаеце, што было на Зямлі да вашага нараджэння? Вось я ведаю. На Зямлі былі дыназаўры. А потым сышлі. Нармальна так: я нарадзілася — яны сышлі! Крыўдна. Булі сказаў, што гэта яны сышлі, бо мяне спалохаліся: я нарадзілася зморшчаная, страшненькая. Гляджу ў люстэрка і не магу зразумець: як я магла быць зморшчанай і непрыгожай? Хлусіць ён усё. А Ніфо сказаў, што дыназаўры паўміралі яшчэ да дзядулі. Вось дзядуля дакладна зморшчаны, можа, яны яго спалохаліся?

Калі Хансі ў шчаку ўджаліла аса, ён не плакаў. Хансі цярплівы хлопчык. Тата любіць яго за гэта. Хансі кажа, мужчына не мусіць плакаць. Нават на хаўтурах. Нават калі яго пакрыўдзілі. А я магу плакаць. Але калі б я была мужчынам, усё адно б плакала на пахаванні бабулі. Гэта ж жудасна, калі кагосьці бяруць, апускаюць у зямлю, і ты яго больш не пабачыш. Я нават не памятаю цяпер голас бабулі. Магчыма, ён быў хрыпаты. А мажліва, дрыжэў. Ці быў высокім, як у цёці Зуа. Я не ведаю! І не зведаю ўжо. Як тут не расплакацца? А тата прамовіў, што мужчыны не плачуць на пахаваннях менавіта таму, што бачаць чалавека ў апошні раз — і не даюць слязам перашкодзіць глядзець... Як складана сказана.

Булі надраў вушы аднаму хлопцу з суседняй вуліцы, бо той мяне клікаў казой. Якая ж я каза, я ж дзяўчынка! А ўвогуле дзякуй. Не чакала. Ён так раззлаваўся, пыхцеў, быццам цягнік. Нават вушы крыху пасвіствалі.

Часам мы з Хансі ходзім у заапарк. Ён любіць стаяць ля вальера з лемурамі і назіраць. А я не люблю. Я наогул не люблю стаяць — люблю бегаць. Таму часта гублююся. Хансі трымае мяне за руку, каб я не гарэзіла ды не збягала. А калі мы мінаем вальер з ільвамі, мацней сціскае далонь, быццам паказвае, што ён тут абаронца. Насамрэч, Хансі так супакойвае сябе маім прысутніцтвам. Але ён гэтага не ведае.

А Булі дражнілі ў школе за тое, што ён аблавухі. Па мне дык нават здорава: хочацца адразу абняць ды ўкусіць за вуха... Я злая сястра. Наогул яго часта дражняць. І за вопратку таксама. Калі б я магла, аддала б Булі ўсе абноўкі, але, думаю, за дзявочыя сукенкі яго паб’юць.

Калі маці ўсміхаецца ці пяе, у яе разбягаюцца зубы. Тата так кажа. Па шчырасці, я ні разу не бачыла, каб яны разбягаліся. Проста гэтых зубоў становіцца вялікае мноства.

Хансі зваліўся з лесцвіцы ды разбіў калена. А Булі паспрачаўся з ім, што здолее мацней разбіць каленку ды не заплакаць. Хансі сказаў, што гэта глупствы, але

Булі ўсё адно ўзяў ды скочыў праз парэнчы. Забіцца мог. Зрэшты, калена ён разбіў. І нават не плакаў навідавоку ва ўсіх. Затое дома, калі мы засталіся адны, румзаў, ажно захлынаўся. Паўночы слухала яго лямант. Але ж не выдам ні за што. Дзівосны ў мяне брат. Дзіўнаваты. Цікава, на што яшчэ здольныя людзі пайсці праз спрэчку, калі ім гэтак карціць?

Аднойчы Булі ўдарыў нагой кацяня. Яно было маленькае, рудое. Я гэта пабачыла і абурылася. Кацяня проста ляжала ля плетніка, нічыйная малеча. А Булі так моцна выцяў яго нагой пад самыя рэбры, што яно з віскам падляцела ў паветра. А я яго падхапіла... Булі пашэнціла, што мы былі па розныя бакі ад плетніка, інакш бы добра яго тузанула. Я расплакалася ад злосці, пабегла ў хату, адразу маці ўсё распавяла. Булі цяпер з дому не пускаюць, а тата яго пасам адхвастаў за злосны выбрык. А мы з кацянём ездзілі да ветэрынара. Потым малое да сябе ўзяў наш сусед па вуліцы Чуі (таксама руды). Цяпер іх, рудых, у хаце двое.

Ніфо распавёў мне, што ўсе людзі бываюць бязлітасна-жорсткімі. Ён вельмі добры, любіць жывёл і людзей, нават зэдлікі (Ніфо вырабляе зэдлікі, габлюе іх, лакуе, афарбоўвае), але і ён у дзяцінстве бываў жорсткім. А пра мяне Ніфо сказаў, што я ў дзяцінстве кідала камяні проста так і нават не задумвалася, што яны могуць трапіць у некага, нанесці шкоду. Наш сусед, тата Чуі, неяк сказаў майму тату, што рэвалюцыі — гэта зло. Таму што калісьці, у часы Вялікай Французскай рэвалюцыі, тыя, хто яе ўчыніў, здымалі скуру з тых, хто супраць. І той скурай кнігі ды жырандолі сабе абівалі. Увогуле, я не вельмі цямлю, нашто.

Хараство. Ха-рас-тво. Ха-раство! Я смакую кожнае слова, перакотваю, нібы цукерку ў роце. Бо гэта здорава. Вось пра што гэтае слова? Пра раство? Пра смех? Пра прыгажосць! Нізавошта б не здагадалася. Хаця і раство, і смех, канешне, з'явы прыгожыя. А вось «марудзіць» — гэта як «маці ў руды фарбуе»? Люблю руды колер. А маці смяецца, калі пачынаю гуляцца са словамі.

Я спыталаў Хансі, чаму людзі цалуюцца. Ён доўга маўчаў, назіраў за гульнямі лемураў у вальеры. Потым уздыхнуў ды сказаў, што калі людзі падабаюцца адно аднаму, то прагнуць паболей зведаць адно пра аднаго, нават на смак пакаштаваць. Атрымліваецца, калі маці мяне цалуе, гэта яна каштуе мяне?

Булі сказаў, калі сесці на ровар і вельмі моцна круціць педалі назад, то можна з'ехаць у мінуўшчыну. Але гэта сакрэт. А я не магу праверыць, бо ровар у нас адзін і ён вельмі вялікі. Праўда, баюся, калі вырасту, браты не дадуць пакатацца, бо нас шмат, а ровар дужа запатрабаваны. І татка ездзіць на ім працаваць. А здорава было б з'ехаць назад і ўсіх пабачыць маленькімі: Ніфо, Хансі, маці, тату, дзядулю, дыназаўраў. А Булі і так маленькі.

На ўзбярэжжы знайшлі чарапашак. Браты пабеглі туды адразу: чарапашкі вылупляліся, і ўсім хацелася паглядзець. Хансі ўзяў фотаапарат, а Ніфо мяне на рукі. Потым пасадзіў на шыю, і я першая ўсё ўбачыла, таму што была вышэй за ўсіх. А чарапашкі такія малюпасенькія, смешныя і спрытныя, вельмі хутка паўзлі да мора. А яно злізвала іх, як надпісы на пяску. Хансі выпусціў камеру, цяпер яна брудная і не працуе. Папа будзе лаяцца.

Дзядуля абяцаў, што мы паедзем глядзець крэпасць на скалах. Ён доўга сапеў, хадзіў з пакоя ў пакой, рыпеў аконнай рамай, гледзячы на неба, а потым грукнуў аб стол кулаком і сказаў маме, што даўно пара куды-небудзь з'ездзіць, што мы свету не бачым за шэрымі буднямі. Мама пякла хлеб і была ўся ў белая. Яна маўчала, каб не наглытацца мукі. Я не ведаю, дзе дзядуля бачыў шэрае ў нашых буднях. Па-мойму, яны вельмі яскравыя, так і стракацяць. Але казаць пра гэта не варта, бо крэпасць — гэта так цікава!

Булі забраў у мяне цацку і закінуў на дрэва. Я расплакалася, але ён адмовіўся за ёй лезці і збег кудысьці. Напэўна, каб я не паспела сказаць бацькам, а яны — прымусіць яе вярнуць.

Гэтыя вялікія сямейныя святы на вялікім двары: нехта гатуе гародніну на агні, нехта выносіць стол, тата кліча Хансі чысціць рыбу, дзядуля намагаецца тытунем забрудзіць абрус і прыпярчыць страву… Вельмі мітусліва, асабліва калі прыбягаюць іншыя сваякі: цёткі, дзядзькі. Яны шумныя: крычаць, размахваюць рукамі. А рукі вялікія, учэпістыя — трапіш, не выслізнеш! Часам баліць галава ад гэтага ўсяго. І пакуль астатнія лётаюць, я стаю ля акна, гультайка, і разглядаю вераб'я, што прысеў на падаконне. У яго такі дзівосны ўзор на крылцах, як лабірынт.

Гэтыя дзіўныя хлопчыкі. Яны пабілі акно ў суседскай машыне. Булі не прызнаецца, але мне здаецца, ён быў з імі. Сусед учора набыў машыну — і тут жа яму пабілі шкло. Таму што на нашай вуліцы ні ў кога не было машын. Людзі зайздросцяць, а калі зайздросцяць, то не радуюцца за іншых, а злуюцца. Але яны злуюцца на сябе, што не могуць набыць тое самае ці яшчэ нешта зрабіць. Як ім сказаць? Напэўна, ёсць асаблівы сэнс у тым, каб пераносіць з хворай галавы на здаровую.

Калі я ў школу пайду, хачу белую сукеначку. Мама, напэўна, мне яе набудзе. Нядаўна я бачыла на Наку — дзяўчынцы з трэцяй вуліцы — пышную такую. І ў валасы яна запляла рознакаляровыя стужкі. Вельмі прыгожа. У яе чорныя, густыя валасы, і скура цёмная, а сукенка бялюткая. Прыгажосць. Але ў нас няма грошай, таму наўрад ці мне варта хацець гэтую сукенку.

Калі Булі захварэў ліхаманкай, мама вельмі нервавалася. Мяне адсялілі ў пакой да дзядулі. Ніфо паехаў па доктара, тата патэлефанаваў на працу і сказаў, што не зможа быць. А Хансі ўсё роўна давялося ісці ў школу. Ён абяцаў папярэдзіць настаўнікаў Булі і запытацца ў іх, што трэба рабіць. Настаўнікі разумныя, яны ведаюць. Зрэшты, мама ведае ліхаманку не горш за іх. Гэта небяспечная хвароба. Нас з татам адправілі збіраць зёлкі. Я не ведала, якія, але тата паказваў. Потым мама з адных варыла лекі і паіла Булі, а сокам іншых яго націрала. Мяне таксама напаілі на ўсялякі выпадак. Хоць і нясмачна было.

З кожным днём Булі робіцца больш злосным. Ад хваробы ён нават не можа хадзіць, і доктар кажа, што так будзе цягнуцца доўга. Можа, месяцы. Хвароба нейкая незразумелая, гэта не ліхаманка. А лекі каштуюць дорага. Магчыма, у наступным годзе я не змагу пайсці ў школу, бо яна платная, а грошай у нас няшмат. Да таго ж, доктар настойвае, каб Булі паклалі ў шпіталь. Мама не хоча з ім расставацца, тата не ведае, дзе зарабіць грошай, таму вагаецца, а дзядуля, бачачы гэта, таксама хвалюецца. Сказаў, што калі бацькі не аддадуць Булі на лячэнне, ён адмовіцца есці, таму што не хоча паміраць пазней за сваіх унукаў.

Булі баіцца, што яго аддадуць у шпіталь. Яму здаецца, што з-за хваробы ён стаў цяжарам, і ад яго імкнуцца пазбавіцца. Шчыра кажучы, Булі ніколі не быў для нас цукрам, але пазбавіцца ад яго ніхто не хоча. Наадварот, з-за хваробы ўсе толькі пра Булі і думаюць. Ён займае кожную думку. Гэта як наплыў бясконцай любові. Не хачу, каб ён гэта заўважыў, бо тады можа падумаць, што хвароба — гэта файна. Не хачу нават, каб я сама гэта ведала, а то вырашу, што хварэць добра.

Мне здаецца, калі Булі яшчэ трошачкі пахварэе, то ў будучыні ён дакладна стане маньякам. Маньякі — гэта такія страшныя людзі, якія робяць усім навокал балюча і дрэнна. Іх вельмі баяцца і ненавідзяць. Але часцей маньякамі робяцца тыя, каму было балюча і крыўдна раней, у іх назапасілася занадта шмат злосці. Бываюць людзі, якія не злуюцца, калі хварэюць, ці ўмеюць выплюхнуць сваю злосць, а бываюць тыя, хто перажывае і нічога не забывае. Вельмі дрэнна: ці можна быць шчаслівым, калі ўвесь

час памятаеш, што быў няшчасным? Таму я не люблю злапамятнасць. Баюся, Булі сапраўды можа стаць дрэнным. А ён і так не вельмі добры: нікога ў сям'і не лаюць і не б'юць часцей за яго, вопратка заўжды парваная (таму што старая і танчэйшая за вопратку іншых, і яе складаней зашываць, але ён усё роўна атрымлівае), адзнакі абы-якія, а яшчэ ён ведае дрэнныя словы і абзываецца, каб яго не абазвалі першым. Вось так.

Тата часам жартам называў Булі «хлопчыкам трэцяга гатунку» — цяпер шкадуе. Калі шчыра, я таксама саромеюся дрэнных слоў пра Булі. Усё ж такі ён брат, які любіць мяне, а я яго люблю. А мама заўсёды казала: «Не можаш сказаць прыемнае — маўчы».

Хансі сказаў, што сыдзе са школы і ўладкуецца на працу, паколькі нам патрэбны грошы. Тата маўчыць, бо ведае, што гэта дрэнна для Хансі, але грошы вельмі патрэбныя, губляць іх на навучанне немагчыма. А ў Ніфо ёсць дзяўчына. Я ведаю, што яны хацелі пабрацца, але цяпер іхняе вяселле адкладваецца, таму што Ніфо ўсе грошы аддае нашай сям'і. Ён баіцца, што Дарука выйдзе замуж за каго іншага, багацейшага. Але гэта лухта, яна ж любіць Ніфо… Але колькім людзям даводзіцца ахвяраваць нечым, каб аплаціць лячэнне Булі! Я ўжо не кажу пра сваю школу і белую сукенку. Добра, што Булі не ведае ўсяго гэтага, таму што калі б я была на ягоным месцы, то не вытрымала б і скокнула б у акно. Ці сышла б куды-небудзь, чым ахвяраваць самому. Цяжэй ведаць, што дзеля цябе занадта шмат чым ахвяруюць.

Дзень быў вельмі сонечны. Я замест таго, каб глядзець, як гатуе і прыбірае мама, збегла на ўзбярэжжа разам з Чуі. Дакладней, пайшла з яе дазволу, але ўсё роўна ад справаў збегла. Мы сядзелі на пясчаным узгорку і калупалі ракавіны. Чуі такі рыжы, што нават смешна, а тата ў яго лысы. Яны такія ж бедныя, як і мы, але Чуі ў сям'і адзін, таму менш пра гэта ведае. Ён трошкі малодшы за Хансі, але вучацца яны разам. Шкада, што я не ўмею яшчэ лічыць, інакш бы дакладна ведала, хто ў якім класе і каму колькі год. А яшчэ Чуі смешна гуляе з ракавінай: падносіць яе да вуснаў і дудзіць. Атрымліваецца, як на жалейцы (хоць я не ведаю, што такое жалейка).

Мама сыходзіла з дому на некалькі гадзін сёння, а потым вярнулася з грашыма. І сказала Хансі, што цяпер ніхто ніякую школу кідаць не будзе. Тым больш, Булі папраўляецца ўжо. Наконт маёй школы мама маўчыць. Наўрад ці сёлета.

Кажуць, раней дзяўчат аддавалі замуж у зусім маладым узросце. Гэта дзіўна, але калі б я выходзіла замуж, то толькі за Чуі. У яго ж кацяня ёсць. І ён умее так цудоўна дудзець у ракавіны.

Мама вучыць мяне, што трэба любіць сваё цела і сябе супольна. Пакуль я не вельмі разумею, як гэта. Можа быць, справа ў тым, што я не ўмею любіць паасобку. І зусім не ведаю, як можна сябе не любіць. Некаторыя дзяўчаты і нават жанчыны, ужо дарослыя цётачкі, баяцца свайго цела. Яны лічаць, што ў ім ёсць нешта жахлівае, агіднае, брыдкае. Што ёсць месцы, якія нельга чапаць, лепей бы іх зусім не існавала. Але як гэта так? Ці можа быць нешта пачварнае ў чалавечым целе?! Калі я ў дзяцінстве смактала вялікі палец на назе і магла мацаць сябе паўсюль, то чаму цяпер не магу? Толькі б налаўчыцца, бо ногі доўгія.

Кожны момант мае свой уласны колер. Часам нават спалучэнне колераў. Напрыклад, сённяшні дзень празрысты, як медуза, ён блішчыць на сонцы і сцякае з рукі.

Школа аказалася не такой ужо дрэннай, але і не такой добрай, як я сабе ўяўляла. У ёй шмат розных бязглуздых правіл. Правіламі дарослыя людзі называюць забароны: нельга рабіць тое, нельга рабіць гэта… Нельга нічога, што хочацца рабіць менавіта цяпер! Можна толькі тое, што табе загадалі. Але якім чынам

чалавек будзе рабіць хоць што-небудзь добра, калі ён сам не гатовы гэта зрабіць? Я сяджу за партай і вельмі хачу танцаваць. Але мне даводзіцца сядзець за гэтай недарэчнай партай і разглядаць краі, быццам кімсьці абгрызеныя. Напэўна, камусьці з былых першакласнікаў, а можа і старшакласнікаў, вельмі хацелася есці, калі ён сядзеў за партай.

Жыццё, ты велізарная кветка гібіскуса! Я спрабую нырнуць у цябе, але ўнутры — мурашы на мядовым паху. Так, калі мы ідзём па вуліцы дзесьці ў чужых раёнах, там, дзе звычайна збіраецца рынак, з мамай часам вітаюцца дзіўныя людзі. Яны ўсміхаюцца і клічуць яе па імені, але ніводны яшчэ не назваў маму так, як яе завуць на самай справе. Чаму?

Тата кажа, што мама ў нас як акцёрка — безыменная зорка. Быць акцёркай вельмі цікава, але вельмі цяжка. Мне здаецца, гэта небяспечная прафесія. Ты можаш быць тым і гэтым тысячы разоў, але калі звычайнаму чалавеку цяжка быць сабой, то што казаць пра акцёраў? Ці ім не прасцей пераблытаць сябе з кім-небудзь?

Буі не хоча вучыцца, бо хоча быць рыбаком. Я разумею, ён стаміўся ад гэтай балбатні, калі хочацца ўзяць анучу, даць яе настаўніцы і сказаць: «Памый-ка ты лепей дошку і намалюй на ёй сонейка! Таму што ні слова з таго, што ты тут пісала і тлумачыла, нам не зразумела. Але мала таго, што не зразумела, дык яшчэ жахліва баліць галава! Ад сонейка, намаляванага на дошцы, галава балець не будзе, і ўсім будзе зразумела, што сёння — добры настрой. І не толькі ў нашай настаўніцы, але і ў цэлага класа, і ва ўсіх навокал».

Вялікая драпежная птушка доўгай дзюбай ірве голуба, знойдзенага ў траве. Яна бачыць, што я цікую за ёй, азіраецца, водзіць пёркамі, глядзіць велізарным вокам. А вочы блакітныя — гэта я дакладна ведаю. Калісьці я бачыла мёртвай такую птушку: яна ляжала на спіне, раскінуўшы крылы, нібы ўкрыжаваны бог, схіліўшы да перадплечча вялікую галаву. А вока глядзела безадрыўна ў нябёсы. І мне падалося, што гэтае вока — проста нябесная кропелька, якая ўпала на птушыны твар. Шкада ўсіх драпежных птушак: яны ж невінаватыя, што вымушаныя есці іншых, каб выжыць.

Чуі мае чырвоную палатняную сумку. Калі ён бяжыць, выпнуўшы ніжнюю губу ад натугі, гэтая сумка б’е па спіне ззаду — так, мусіць, нахлёстваюць коней.

«Калі будзеш рабіць тое, што заманецца, шмат чаго не даб’ешся», — кажа цётка Зуі. Але я не хачу дабівацца нечага, я ўвогуле не хачу ні з кім біцца.

Дзяжурым мы ў школе толькі ў тыя дні, калі астатнія едуць у нейкае падарожжа — так вырашылі бацькі. Ім прапаноўвалася, каб дзяжурства ў нас ішло падчас урокаў, але бацькі «ведаюць кошт ведаў». Таму, калі ўсе дзеці з класа едуць кудынебудзь (у горад, у заапарк, у прыбярэжны запаведнік птушак, у геалагічны цэнтр глядзець на пароды зямлі, на тэкстыльную вытворчасць), некаторыя застаюцца дзяжурыць. Звычайна мы загадзя выбіраем, хто куды хоча ехаць, а хто не хоча — і дамаўляемся.

За школай ёсць кветнік. Там мы разам вырошчваем кветкі, дрэвы, ягады і разнастайныя расліны. Некаторыя прывозяць нават з-за мяжы. Некаторыя заказваюць з іншых школ, гарадоў. Гэта вельмі цікава. На ўроках біялогіі настаўніца паказвае, як трэба гадаваць тыя ці іншыя расліны. Ёсць нават велізарны кавун. Ён, праўда, адзін, таму што іншыя не выраслі ў гэтым годзе, але мы яго ўсё-ткі з’ямо.

Яшчэ на заднім двары ёсць жывы куток. У нас там жывуць малпы, адна лама, змяя і трус. Трус мне вельмі падабаецца. Таму што такіх я на вуліцах ні разу не бачыла. Я ведаю, праўда, што ў багатых дзяўчат з паўночнага раёна ёсць жывыя трусы, але ніколі не бывала ў паўночным раёне.

Сяргей ТРУНІН

КРЫТЭРЫІ АНАЛІЗУ ПРАЗАІЧНАГА ТВОРА

Пачнём з парадоксу: любы літаратурны твор — гэта тэкст, але не кожны тэкст з'яўляецца мастацкім. Самымі складанымі для пісьменніка былі і застаюцца пытанні тэкстаспараджэння: як і з чаго ўзнікаюць апавяданне, аповесць, раман? Існуе вялікая колькасць самых разнастайных крытэрыяў і класіфікацый, у адпаведнасці з якімі адбываецца аналіз і інтэрпрэтацыя мастацкіх тэкстаў. Далей размова пойдзе пра прозу, таму будуць прапанаваны крытэрыі ацэнкі якасці празаічнага твора.

Першы і самы істотны крытэрый — ***эстэтычны.*** Калі тэкст не адпавядае гэтаму патрабаванню, то літаратурай ён ніколі не стане. Важна памятаць, што нават рэалістычнае апавяданне не апісвае рэальнасць «як яна ёсць», а мадыфікуе, «алітаратурвае», пераводзіць і пераразмяркоўвае яе ў іншай сістэме каардынат.

Другі крытэрый — ***моўны.*** Правільнасць і пісьменнасць мовы робіць лягчэйшым доступ чытача да твора. Аднак важна ўлічваць стылістычныя адметнасці ў кожным канкрэтным выпадку: персанажы ў творы не могуць размаўляць **адной мовай. Маўленне** маркіруецца ў адпаведнасці з сацыяльным паходжаннем, полам, узростам, канцэптуальнай карцінай свету кожнага героя.

Трэцці крытэрый — ***наяўнасць выяўленча-выразных сродкаў***. Магчыма, у прозе яны менш заўважныя, чым у паэзіі, але, тым не менш, павінны абавязкова прысутнічаць. Для таго, каб чытач адрозніваў аднаго персанажа ад іншага, неабходна ўводзіць партрэтныя характарыстыкі, метафары, параўнанні, дэталі і г. д. Чым багацей чытацкі тэзаўрус пісьменніка, тым больш насычаным будзе яго мастацкі свет.

Чацвёрты крытэрый — абавязковая наяўнасць **мастацкіх вобразаў**. Без вобразаў немагчымы ніводны род літаратуры: ні проза, ні паэзія, ні драматургія. Часта вобраз выступае «стрыжнем» твора, вакол якога фарміруецца ўся мастацкая прастора. Вобраз можа выступаць у якасці знака пэўнай з'явы ці падзеі. У прозе вобраз (у іпастасі персанажа) утрымлівае ў сабе знакі гістарычнай эпохі, характараў, светапоглядаў. Персанаж — гэта своеасаблівы медыятар, пасрэднік паміж аўтарам і чытачом. Гэта патрабаванне з'яўляецца базісным для розных мастацкіх сістэм у літаратуры (як рэалістычнай, так і мадэрнісцкай і постмадэрнісцкай).

Пяты крытэрый — ***вобраз аўтара***. У празаічным тэксце ён можа прысутнічаць у розных іпастасях: у ролі апавядальніка (аповед вядзецца ад 3-й асобы і яна знаходзіцца за межамі свету, які апісваецца) ці расказчыка (які з'яўляецца непасрэдным удзельнікам апісаных падзей). Маладому пісьменніку варта адразу вызначыцца з выбарам і вырашыць, у якім выглядзе ў творы будзе рэпрэзентаваны аўтарскі пачатак.

Шосты крытэрый — ***наяўнасць сімвалаў.*** Гэта патрабаванне таксама іграе істотную ролю ў празаічным творы, паколькі праз сімвалы падключаецца культурны

кантэкст. Любы літаратурны твор існуе ва ўзаемадзеянні самых розных кантэкстаў: гістарычнага, літаратурнага, культурнага і г. д. Нават самыя наватарскія творы ў адлюстраваным выглядзе ўлічваюць папярэднюю традыцыю. Маладым аўтарам варта ўлічваць той факт, што літаратурны працэс мае сваю логіку, нічога не праяўляецца «проста так», усе з'явы ўзаемазвязаны.

Сёмы крытэрый — ***адпаведнасць абранай тэмы зместу***. Тэма і змест знаходзяцца ў непарыўнай еднасці. Акрамя таго, яны таксама вызначаюць выбар мастацкіх сродкаў, вобразаў і іншых неабходных элементаў тэксту (напрыклад, наяўнасць у творы псіхалагізму).

Восьмы крытэрый — ***арыгінальнасць кампазіцыйнага рашэння***. Любы празаічны твор незалежна ад жанру мае як мінімум 3 элементы кампазіцыі: уступ, развіццё сюжэту, заключэнне. Адсутнасць аднаго з гэтых элементаў можа пацягнуць за сабой непаразуменне паміж аўтарам і чытачом. Безумоўна, у літаратуры прадстаўлена дастатковая колькасць інверсій (перастановак), калі твор можа пачацца адразу з кульмінацыі. Але і ў такім выпадку перадгісторыя абавязкова павінна прысутнічаць.

Дзявяты крытэрый — ***наяўнасць падтэксту***. Ніводны мастацкі твор не апісвае гатовыя мадэлі, паколькі гэта банальна. У тэксце абавязкова прысутнічае падтэкст, з якога чытач даведваецца пра культурны кантэкст, эстэтычныя і ідэалагічныя перавагі аўтара, а таксама ўзноўленыя ім мадэлі свету. Часта падтэкст нават больш красамоўны, чым прадстаўлены ў творы сюжэт. Уменне праз сюжэтную лінію перадаць у падтэксце вялікі сэнсавы аб'ём — майстэрства, даступнае не кожнаму аўтару.

Нарэшце, дзясяты крытэрый — ***лагічнасць і паслядоўнасць выказвання***. Фантазія аўтара можа быць бязмежнай, але ні ў якім разе нельга забывацца на чытача, які чытае твор. У мастацкім творы ўсё павінна быць на сваіх месцах: і партрэтныя характарыстыкі, і апісанні месца дзеяння, і расстаноўка персанажаў. Пісьменнік, які захапляецца інверсіямі і замоўчваннямі, рызыкуе не знайсці паразумення ў чытача. У той жа час нельга без канца ўсё чытачу тлумачыць (для гэтага існуюць вобразы, сімвалы, падтэкст і г. д.). Нават тады, калі сюжэт іграе другасную ролю, у творы павінна прасочвацца логіка падачы падзей, герояў, эмацыянальных перажыванняў.

Безумоўна, усе апісаныя крытэрыі не валодаюць універсальным характарам і могуць успрымацца толькі як «шпаргалка» для пісьменніка-пачаткоўца.

«КРУГЛЫ СТОЛ» НА ШМАТГРАННУЮ ТЭМУ

Запіс размовы, якая адбылася ў Інстытуце журналістыкі БДУ з прычыны правалу ў тамтэйшым конкурсе адной намінацыі.

Скарочана, але без «купюр».

Уладзімір Капцаў: — З-за чаго, уласна кажучы, нарадзілася ідэя гэтага «круглага стала»? Сёлета мы паспрабавалі на фоне традыцыйных намінацый конкурсу запусціць яшчэ адну — «Белетрыстыка». У выніку гэта адзіная намінацыя, у якую не даслалі ніводнай працы. Прычым, нашы студэнты, якія курыруюць праект, адзначылі, што нават калі дасылалася тое, што можна аднесці да белетрыстыкі, яно ўсё роўна ішло з пазнакаю «Проза». У абмеркаванні гэтай тэмы мы вырашылі аб’яднаць сілы з часопісам «Маладосць».

Святлана Дзянісава: — Паколькі часопіс «Маладосць» прысвячае конкурсу цэлы нумар, а заяўлена было папярэдне, што ўсе намінацыі «БрамаМар» будуць прадстаўлены на яго старонках, то мы і змесцім сем намінацый. На месцы, дзе павінен быў стаяць твор пераможцы ў намінацыі «Белетрыстыка», размесціцца вось гэта гутарка. Мне хочацца, каб кожны яе ўдзельнік выказаў свае меркаванні адносна таго, чаму намінацыя не адбылася. Добра гэта ўвогуле ці дрэнна? Ну, і было б цікава пачуць разважанні пра мяжу паміж гэтымі намінацыямі — «Проза» і «Белетрыстыка». Думаю, з прычыны ўмоўнасці гэтай мяжы, можна дачакацца даволі цікавых думак.

Ірына Шаўлякова: — Вы, Уладзімір Анатольевіч, адчайны чалавек. Выстаўляючы дзве гэтыя намінацыі, вы (мяркую, гуманістычна настроеныя) ад самага пачатку паставілі ў непамыснае становішча альбо сябе як арганізатараў, альбо канкурсантаў. Вы ж, думаю, улічваеце, што існуе негатыўны стэрэатып у дачыненні да белетрыстыкі як да лёгкага чытва. Хто ж вам прызнаецца, што піша не прозу, а белетрыстыку? Як кажа адна мая калега, атрымалася інтрыга, прычым, не без каварства. Вам не падаецца, што вы ад пачатку асудзілі сябе на правал гэтай намінацыі? Трэба было выкладаць дакладныя патрабаванні да белетрыстыкі. Скажам так — «сістэму каардынат».

Марына Елістратава: — Я змяшчала патрабаванні, бо ведала, што такое пытанне будзе ўзнікаць. Ва ўмовах і прэс-рэлізах, якія высылаліся на сайты ўніверсітэтаў, творчых суполак і іншых арганізацый, кожная з гэтых намінацый была прапісана па жанрах. У «Белетрыстыцы» заяўляліся дэтэктыў, фэнтэзі, экшн, пародыя.

Ірына Шаўлякова: — Фантастыка — у «Прозе», а фэнтэзі — у «Белетрыстыцы»? Чаму?

Людміла Рублеўская: — Ведаеце, сёння нельга так фармуляваць, бо жанраў у чыстым выглядзе фактычна не засталося. Сёння ўсё муціруе. Уладзіміра Арлова, расійскага пісьменніка, раман — гэта што? Фэнтэзі? Сур'ёзная проза?

Ірына Шаўлякова: — Давайце падыдзем, хоць гэта і парадаксальна, з іншага боку. Першыя, што дасылалі свае творы ў «Прозу», пагаджаліся з тым, што будуць прызнаны аўтарамі нечага сур'ёзнага, а другія — з тым, што іх творчасць арыентавана на масавую аўдыторыю і, умоўна кажучы, на камерцыйны поспех. Вось калі б вы *так* патлумачылі, а не па жанрах раскінулі, то ў вас у «Белетрыстыцы» было б шмат усялякіх твораў. Я не вялікі спецыяліст у пытаннях класіфікацыі белетрыстыкі, але спецыяльна паглядзела ў даведнікі. Практычна ў кожным слоўніку XX і XXI стагоддзяў, тлумачальным або якім іншым, мяжа паміж белетрыстыкай і прозай праводзіцца паводле «лёгкасці ўспрымання». А гэта ж ужо тэрыторыя інтэрпрэтацыі! Мне падаецца, што (без крыўдаў!) твор, які дасылаецца на студэнцкі конкурс, наўрад ці можа прэтэндаваць адразу на тое, што ў ім будуць праглядвацца і стыль, і сістэма каштоўнасная, этычная і эстэтычная. Так ці інакш, ён усё роўна ўяўляе сабою «аблегчанае чытанне». Адсюль выснова даволі канкрэтная. Можа быць, ад яе парадаксалізмам патыхае, але тым не менш: давайце ўсё перакінем з «Прозы» ў «Белетрыстыку» — і, спадарыня Святлана, у вас будзе твор пераможцы. Я не чытала студэнцкую прозу, але мы з калегай Марыяй Дуброўскай прачыталі каля 80 твораў школьнай прозы. За выключэннем трох твораў усё гэта можа быць адпраўлена ў «Белетрыстыку».

Таццяна Арлова: — У мяне ёсць прапанова, улічваючы, што мы ладзім гэты конкурс у Інстытуце журналістыкі, увесці намінацыю «Публіцыстыка». Вы з боку літаратуры чытаеце, гэта адзін пункт гледжання, але для той арганізацыі, якую мы прадстаўляем, якой трэба шукаць добрых будучых журналістаў, такая намінацыя была б бліжэй і выгодней.

Людміла Саянкова: — Мне вельмі спадабалася, як Ірына Леанідаўна закруціла дыскусію і надала ёй стратэгію. Мы ўсе сталі кумекаць. Мне падаецца, што калі ставіцца да нашага пытання адначасова сур'ёзна і ў меру паблажліва, то тут абсалютна не трэба ўлічваць ступень сур'ёзнасці твораў. Трэба ацэньваць якасць. І проза можа быць самай рознай, і белетрыстыка можа мець высокі ўзровень. Гэта ў савецкі перыяд выраз «масавая культура» ўспрымаўся адназначна негатыўна. Але мы ўжо зразумелі, што ў розных відах мастацтва ўзровень твораў можа быць розным — і прымальным, і з прыстаўкай анты-. І жанравы падыход таксама мае слабыя бакі, і ім карыстацца тут нельга. Але ўсё роўна, што ні кажы, у паняцце «белетрыстыка» ўваходзіць камерцыйны элемент. Гэта тое, што прызначана для «павальнага захаплення». Можна сказаць «чытво», але я не надаю гэтаму слову негатыўнага адцення.

Людміла Рублеўская: — Калі добрая кніга напісана выдатным аўтарам і раптам яна разыходзіцца мільённым тыражом, то не абавязкова ж яна белетрыстыка і чытво ў горшым сэнсе.

Таццяна Арлова: — А параўноўваць белетрыстыку, скажам, напісаную Вячасла-

вам Бандарэнка, з белетрыстыкай трэцякласніка? Таксама ж розныя рэчы. А трапляе ўсё адно ў «белетрыстыку».

Вячаслаў Бандарэнка: — Прадавацца добра можа што заўгодна, гэта ўвогуле не паказчык якасці.

Яўгенія Пастарнак: — Глядзіце, што атрымліваецца. Вы, усе прысутныя, з вышэйшай філалагічнай адукацыяй ужо хвілін пятнаццаць спрачаецеся пра тое, што белетрыстыка, а што не. І вы сур'ёзна хочаце, каб маладыя людзі, якія адпраўляюць свае працы на конкурс, самі гэта вырашылі?

Андрэй Жвалеўскі: — Белетрыстыка — гэта проста знак няякасці для абываценля. А пісьменнік — заўсёды абывацель, філолаг ён ці фізік. Нам, фізікам, калі кніга выходзіць, адразу паведамляюць: вы, маўляў, напісалі славянскае фэнтэзі. І мы адказваем: «Абалдзець!».

Яўгенія Пастарнак: — Калі пішаш, ты ж увогуле не думаеш, што гэта будзе. «А ці не напісаць мне…» — так не думаеш. Спачатку пішацца кніга, а пасля крытык ці філолаг вызначае, што атрымалася.

Андрэй Жвалеўскі: — Тое ж і з камерцыйным поспехам: тут нават крытык ці філолаг не можа нічога сказаць. Болей за тое, маркетолагі, якія сядзяць хай сабе і ў маскоўскіх выдавецтвах, таксама нічога не петраць. Ведаеце, як яны працуюць? Яны выпускаюць трыста кніг у тыдзень, а пасля вядуць назіранне. «Вось! Гэта кніга прадаецца! Значыць, яна бестселер». Класічная гісторыя з Аляксандрай Марынінай. Дэтэктыў, лёгкі жанр. Калі яна напісала дзве ці тры кнігі пад сваім прозвішчам, ёй сказалі: «Вас не купляюць, бо прозвішча жаночае, пішыце пад мужчынскім». Яна напісала два раманы пад мужчынскім прозвішчам, але раптам пачалі прадавацца яе кнігі пад жаночым. Ніхто і дагэтуль не ведае, што і па якім прынцыпе робіцца прадавальным, а што не. І ў камерцыйным, і ў жанравым вызначэнні, а тым больш у вызначэнні такога размытага паняцця як белетрыстыка. Ад таго, што арганізатары конкурсу кінулі праблемы з дэфініцыямі на галовы саміх канкурсантаў, вынік, па-мойму, заканамерны: пісьменнікі не ведаюць, што яны белетрысты.

Вячаслаў Бандарэнка: — Або не хочуць сябе імі адчуваць. Або думаюць так: усё, што не вершы, — гэта проза. Вось і ўсё. Цяпер такі час.

Людміла Рублеўская: — Калі я даведалася пра намінацыю, мне проста цікава стала, хто туды што дашле. Я была ўпэўнена, выбачайце, што не будуць туды нічога дасылаць. Сапраўды, трэба было з таго, што прыслалі ў «Прозу», узяць, перабраўшы, і перакінуць у «Белетрыстыку».

Уладзімір Капцаў: — Пытанне тэхнічнае. Па ўмовах конкурсу мы не маем права перакідваць творы з намінацыі ў намінацыю. Калі аўтар рашыў, што яго казка — гэта вершы, то і ацэньвацца яна будзе па крытэрыях вершаў, бо гэта яго права. Другі момант. Я для сябе вызначыў, што галоўнае тут пытанне самаацэнкі. У такім узросце, як у нашых канкурсантаў, усё, што белетрыстыка, класіфікуецца як «нізкі жанр» пад уплывам асяродку, стасункаў і СМІ.

Ганна Альхоўская: — І я менавіта з такім сутыкалася. Асяродак і СМІ фарміруюць стаўленне. На адной з тэлепраграм адзін з калег-пісьменнікаў сказаў мне, што я — не пісьменнік, я — аўтар бульварнага чытва. Ён жа не напісаў ніводнай кнігі, а я — дваццаць. Але я сказала, што мяне можна называць як заўгодна, бо я з задаваль-

неннем прызнаю сябе і аўтарам бульварнага чытва, і аўтарам белетрыстыкі. Для мяне галоўнае слова — «чытво», бо гэта чытанне. Галоўнае — чытаць.

Вячаслаў Бандарэнка: — Чалавек, які спрабаваў вас абразіць, не разумеў, што калі кніга чытаецца некім на лаўцы на бульвары, то гэта высокая для яе ацэнка. Дай Бог кожнаму, каб яго кнігі так чыталіся.

Уладзімір Капцаў: — У Расіі за апошнія 15 гадоў белетрыстыка прайшла вялізны шлях. І ўсе гэтыя класіфікацыі якаснай белетрыстыкі з'явіліся не на пустым месцы. А па-другое, існуе шэраг даследаванняў і меркаванняў пра такія тэмы. Акунін першапачаткова пазіцыянаваў сябе як белетрыст. Данцова і сёння сцвярджае, што яна пісьменнік, таму што піша нейкія тэксты. Усцінавай спатрэбілася 15 гадоў, каб заявіць, што яна не пісьменнік, а аўтар, які піша гісторыі…

Ірына Шаўлякова: — Цікавую вы, калегі, размову завялі — беспрадметную. Хочам мы ці не, ёсць у кожным паняцці гістарычны кантэкст. Пры ўсёй безлічы інтэрпрэтацый ёсць у белетрыстыцы адно, што яднае абсалютна ўсе яе праявы. Гэта так званая сюжэтнасць ці апавядальнасць гэтых тэкстаў. Інакш кажучы, эсэ школьнага конкурсу ўжо дакладна ў белетрыстыку не трапляюць. Давайце ў іншы бок выварочваць, мы ж тут можам дагаварыцца да пытання, ці магчыма белетрыстыка ў беларускай літаратуры. Вяртаюся да пачатку і да спадарыні Святланы, якая будзе прымаць нашы разважанні на часопіснай плошчы. Своеасаблівы калектыўны адказ на пастаўленае пытанне: па-першае, белетрыстыка і конкурс фармату «БрамаМар» — гэта даволі дзіўнае спалучэнне, па-другое, будзем літасцівымі да нашых удзельнікаў, мы не можам заклікаць канкурсантаў да таго, каб яны так дакладна самавызначаліся, ідэнтыфікавалі сябе, — белетрысты яны ці не. Па-трэцяе, адмоўны вынік — таксама вынік. Сэнс не ў тым, што «БрамаМар» займела адмоўны вопыт. Мы будзем разглядаць гэта як унёсак у агульную літаратурную справу. У дачыненні да моладзевых

конкурсаў, асабліва тых, што маюць выразную ўзроставую мяжу, варта даваць больш мабільны жанравы абсяг. Няхай удзельнікі *сама*вызначаюцца. І будзе нават цікава, як яны самі сябе ідэнтыфікуюць у жанравым сэнсе. Заганяць у рамкі ад пачатку, прапаноўваць раздзяленне намінацый надалей не варта. Няхай застаецца «Проза», а ўнутры яе, дасць Бог, будзем назіраць дынаміку і эвалюцыю. Супастаўляць хутчэй з вонкавымі тэндэнцыямі, чым вылучаць жорсткую канкурэнцыю ўнутры.

Святлана Дзянісава: — Гэта цудоўна, што з'явілася намінацыя «Белетрыстыка» ў гэтым конкурсе, інакш не адбылася б гэта размова. Такія рэчы, якія прамаўляюцца, заўсёды цікава чытаць. Таццяне Арловай дзякуй за прапанову намінацыі «Публіцыстыка». Асабістая просьба як рэдактара «Маладосці»: увядзіце яе ў конкурс у наступным годзе.

Ірына Шаўлякова: — І хоць да публіцыстыкі трэба выспець — гэтаксама, як і да вялікіх празаічных твораў, — але заўважу, што элементаў публіцыстыкі ў конкурсных працах вельмі многа. І ў казках, і ў эсэ, і нават назіраецца некалькі спроб у жанры музычнай журналістыкі. Сустракаўся нам і нарыс з элементамі інтэрв'ю. І гэта таксама прыкмета часу — калі выснова не робіцца наўпрост, а публіцыстычныя прыёмы пранікаюць у творы прыгодніцка-авантурныя ці фэнтэзійныя. Тут таксама ёсць пра што гаварыць…

Аксана БЯЗЛЕПКІНА

ЯК СТАЦЬ КРЫТЫКАМ У ВАСЯМНАЦЦАЦЬ

Намінацыя «Крытыка» ў студэнцкім і школьным творчых конкурсах звычайна не ўражвае колькасцю ўдзельнікаў: напісаць уласны паэтычны ці празаічны тэкст нашмат лягчэй і, падазраю, прывабней.

Калі вы зусім не ведаеце, з чаго пачынаць пісаць рэцэнзію, то можаце абаперціся на наступныя парады:

✓ 1. Каб напісаць рэцэнзію, трэба мець што сказаць. Таму выбірайце такую кнігу, каб тэма ці праблемы, узнятыя ў ёй, былі вам цікавыя (ці, прынамсі, вам хацелася пра гэта пагаварыць).

✓ 2. Сфармулюйце адну-дзве думкі, якія вам хацелася б сцвердзіць у тэксце. Запэўніцеся, што з гэтымі думкамі вы не будзеце выступаць у ролі Капітана Відавочнасці.

✓ 3. Калі вы рэцэнзуеце зборнік, то можна паспрабаваць выбудаваць яго канцэпцыю (яна можа адрозніваецца ад той, якую сфармулявалі ўкладальнікі).

✓ 4. Тэкст рэцэнзіі лепей рабіць цэльным: не заўсёды ўдала глядзіцца каструбаватае паравальванне: «у першым творы так, а ў другім — гэтак».

✓ 5. Рэцэнзія — гэта ВАШ тэкст, ваша рэакцыя. Там дамінуеце вы.

6. Праверце, каб паміж сказамі была лагічная сувязь.

✓ 7. Калі не ведаеце, як скончыць тэкст, то спачатку палічыце да 10 (каб пазбегнуць залішняга пафасу). Калі зусім-зусім няма ідэй — выратуе «рамка»: пачалі тэкст з вобраза, метафары, цікавай гісторыі — скончыце прыгожым, парадаксальным зваротам да яе ж.

Што не трэба ці не варта пісаць у рэцэнзіі:

✓ 1. Не трэба ні спойлерыць, ні пераказваць твор. Трэба зрабіць так, каб пасля вашага тэксту твор захацелася прачытаць ці не прачытаць. Каб чытач зразумеў: «Твор не для мяне» ці «Твор для мяне».

✓ 2. Не трэба пісаць «аўтар нарадзіўся ў такім-та горадзе ў такім-та годзе». Калі вам карціць паказаць, што вы ведаеце біяграфію творцы, можна напісаць: «паколькі аўтар належыць да пакалення шасцідзясятнікаў / пакалення «Тутэйшыя» / пакалення «Бум-Бам-Літ», то ў ягонай творчасці…» альбо «Паколькі аўтар нарадзіўся ў сталіцы, то…» Любая біяграфічная інфармацыя цікавая, калі яна на нешта ўплывае ці нешта вытлумачвае (насамрэч вытлумачвае ці вам здаецца, што вытлумачвае).

✓ 3. Не варта навязваць сваё меркаванне: «я не зразумеў твор», «мне не спадабаўся твор», «твор не ўразіў», «у мяне не атрымалася сумясціць сэнс напісанага з названым». Калі б такое сказаў Васіль Быкаў ці Сціў Джобс, аўтар здрыгануўся б. А калі такое напішаце вы, то гэта скажа пра вас больш, чым пра аўтара. Сфармулюйце тую самую думку больш адстаронена, нават безасабова, каб «віна» за няўцямнасць ці нецікавасць ляжала не на вас, а на тэксце/аўтары.

✓ 4. Нельга пісаць «упершыню ў беларускай літаратуры…» Вы прачыталі не так шмат тэкстаў беларускай літаратуры, каб рабіць такія высновы. Напрыклад, самаўпэўненыя студэнты пішуць, што тэма мастака і мастацтва ўпершыню была ўзнята ў 1980-х — і ўсе папярэднія пакаленні пісьменнікаў варочаюцца ў магілах.

✓ 5. Устрымайцеся ад рэакцый на нецэнзурную лексіку, інтымныя сцэны і г. д. Нельга пісаць «а-я-яй, герой мацюкаецца і займаецца сексам». Можна задаць пытанне: навошта аўтар звяртае на гэта ўвагу? І калі вытлумачэнне не знаходзіцца, можна напісаць, што гэта ўсё было неапраўдана.

✓ 6. У заключэнні не варта пісаць: «нарэшце з'явіўся аўтар, які…»; «можна з упэўненасцю сказаць, што беларуская літаратура мусіць быць шчаслівай, што ў ёй ёсць…»; «чытаючы гэтыя творы, пачынаеш верыць аўтару…» Проста не варта так пісаць.

Людміла САЯНКОВА

ШТО НЕАБХОДНА ДЛЯ ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКАЙ КРЫТЫКІ

На конкурсе «БрамаМар» шмат намінацый, якія ніколі не бываюць «пустымі». Але кожны раз нейкай няпоўнай застаецца адна — літаратурна-мастацкая крытыка. З аднаго боку, гэта лагічна: не ўсе маладыя аўтары (тым больш калі яны школьнікі ці студэнты) ведаюць, што гэтае паняцце ўвогуле азначае. Справа тут менавіта ва ўзросце. Каб паспрабаваць сябе ў ролі крытыка, трэба набыць жыццёвы вопыт, адукацыйны багаж, пэўны культурна-мастацкі бэкграўнд. А з другога боку, гэта выяўляе іншае: ступень запатрабаванасці такога віду дзейнасці.

Літаратурна-мастацкая крытыка як аналітычна-эстэтычны від творчай дзейнасці (нездарма ж некалі Бялінскі вызначыў яе як «эстэтыку, якая рухаецца») патрабуе шмат чаго. Па-першае, запатрабаванасці мастацтва, культуры як важкіх складнікаў нашага агульнага жыцця. Важна, каб склалася такая сітуацыя, пра што некалі казаў вядомы англійскі філосаф, дыпламат Арнольд Тойнбі: «Культурны элемент прадстаўляе сабой душу, кроў, лімфу, сутнасць грамадства і цывілізацыі». У тых гістарычных перыядах, калі менавіта так адбывалася, назіраўся росквіт мастацтваў, інтэлектуальнай культуры, нацыянальнай самасвядомасці. Тады і крытыка была вельмі запатрабаванай. Па-другое, пэўнага ўзроўню духоўна-маральных каштоўнасцей і этычнай сталасці. Крытыку ўспрымаюць як штосьці негатыўнае, нават калі там ідзе сапраўдны аналіз твора ці з'явы. Таму да яе ставяцца з насцярогаю і неспрыяльнасцю. Сапраўдная літаратурна-мастацкая крытыка нічога агульнага не мае з жаданнем «паставіць на від» або «выявіць недахопы». Па-трэцяе, існаванне і ўспрыманне літаратурна-мастацкай крытыкі патрабуе інтэлектуальнага ўзроўню. Як часта былі сітуацыі непаразумення, а то і абурэння, з-за таго, што не ўсё было зразумела таму ці іншаму «зацікаўленаму» чытачу. Я нават ведаю сітуацыю накшталт сваркі «Івана Іванавіча з Іванам Нікіфаравічам» з-за непаразумення сутнасці слова «сімулякр», якое было ўжыта ў адным кінааглядзе. Па-чацвёртае, каб існавала літаратурна-мастацкая крытыка, павінны быць крытыкі — неспакойныя, смелыя людзі, для якіх важным з'яўляецца як «любіць мастацтва ў сябе», так і «сябе ў мастацве», таму што без разумнай долі амбіцый тут не абысціся. Па-пятае, па-шостае... Шмат чаго патрэбна. Гэта прафесія, якая выключае масавасць: масавую падрыхтоўку, масавыя густы, масавую культуру. Тут патрэбна ўсё індывідуальнае і высокае. Напэўна, таму і няма жадаючых, каб паспрабаваць сябе менавіта на гэтай ніве. А шкада. «БрамаМар», як, дарэчы, і кафедра літаратурна-мастацкай крытыкі Інстытута журналістыкі БДУ, вельмі чакаюць такіх аўтараў.

Сапраўдная літаратурна-мастацкая крытыка нічога агульнага не мае з жаданнем «паставіць на від» або «выявіць недахопы»

Паліна ПЛАТАВА

ХІСТАННІ ВІТАЛЯ РЫЖКОВА

У 2010 годзе ў Віталя Рыжкова выйшла першая кніга вершаў «Дзверы, замкнёныя на ключы». У вершы «Тапаграфічны крэтынізм» аўтар піша:

бывае, падоўгу ледзь не па мапе шукаеш рыфму —
І тое не так, і гэтае не палезе,
Потым паставіш што-небудзь, схалтурыш крыху
І думаеш: паэзія гэта ці не паэзія?

Віталь вельмі сціплы і самакрытычны. Напэўна, нядрэнныя рысы для паэта. Але ж факт застаецца фактам: перад намі прыклад сапраўднай паэзіі без халтуршчыны. Паэзіі незвычайнай па сваёй мастацкай форме. І сумнай па змесце.

Так, сумнай, змрочнай. Хоць першы раздзел і называецца «Чорна-**белыя** вершы». Белага ў паэзіі Віталя мала. Пра што б ён ні пісаў…

Пра дабро і зло, пра філасофію чалавека XXI стагоддзя, пра жыццё (агульныя развагі, без якіх ні адзін зборнік ні аднаго паэта проста не можа існаваць) ён піша так:

праўда — тое, чым лупяць па твары, нібыта анучай.
праўда — рэкламны тавар, які надакучвае.
праўда — наіўная і пафасная, са зменлівай інтанацыяй.
праўда — зацюканая аднакласніца з прагаю падабацца.

Пагадзіцеся, зусім не прывабная праўда, і налёту ўзвышанасці ў ёй няма. Ва ўсіх вершах Віталя Рыжкова прысутнічае маркотны цынізм. Ён, малады цынік, знішчае сваімі нечаканымі параўнаннямі высокія катэгорыі, яднае з прыземленымі рэчамі. Дасталося не толькі праўдзе. Прарока Віталь параўновае з «дэсертам, які ўжо ў горла не лезе» (верш «Нічога святога»). Смела. У вершы «Зялёны чалавечак» Хрыстос параўноўваецца з зялёным чалавечкам, распятым на святлафоры. Яшчэ смялей. І цяжка зразумець: ці гэта атэізм, ці любоў-нянавісць да Бога, ці чыстая вера, якая толькі дзеля адводу вачэй прыкрываецца чорным. Дзверы Віталя Рыжкова сапраўды замкнёныя на ключы, каб знайсці іх, вершы давядзецца чытаць вельмі ўдумліва. Менавіта давядзецца,

Паліна Платава нарадзілася 7 красавіка 1994 года ў Полацку. Шукае сябе. Часам знаходзіць у кнігах, зліваючыся з лёсам гераіні ці героя. Потым узнікае патрэбнасць вярнуцца ў рэчаіснасць — і яна вяртаецца. «Шукаю сябе ў сям'і, адчуваючы цеплыню роднай хаты».

бо не прызвычаіліся мы чытаць вершы і думаць. Канешне, сентыментальныя банальнасці не прымушаюць мозг працаваць, але ў паэзіі Рыжкова банальнага вы не знойдзеце.

І чорны вэлюм яго цягнецца далей… Роспач напаўняе вершы Рыжкова:

Выспела роспач, вые, нямая,
і проста так праз яе не пройдзеш,
ды скажыце ўсім: чалавек, што складае,
мае роспач на продаж.
(«Роспач на продаж»)

За роспаччу следам цягнецца адзінота. Снег, цені, цемра слізгаюць па радках. Часам хочацца выць ад такой усеабдымнай цемры Рыжкова.

Нават у каханні ягоным няма белага. Дакладней, яно, гэта белае, было раней. У Рыжкова каханне няшчаснае. У яго вершах — вобраз «былой жанчыны», якая адлятае:

Апантана ўчапілася ў неба,
на развітанне ўзмахнула, бачыце?
І мне да яе дацягнуцца — нельга.
Хоць я і ўстаю
На пальчыкі.
(«Узмах крыламі»)

Увогуле, вобраз жанчыны ў Рыжкова вельмі супярэчлівы. Яна не святая і далёка не манашка. У ёй куды болей інфернальнасці, жорсткасці і цынізму. У яе многа мужчын і яна грае… Але яна кахае і пакутуе, хоча ласкі. Застаецца толькі здзіўляцца, як малады Рыжкоў так тонка адчувае сэрца жанчыны. І ён прагне гэтага сэрца. Бо разам з жанчынай адлятае і каханне. Канчаткова адпусціць свой ідэал, сваё неадназначнае боства Віталь не можа. Вершы аўтара супярэчаць адзін аднаму. То яны напаўняюцца салодкімі ўспамінамі, то горкімі крыўдамі. То ён умольвае жанчыну вярнуцца, то атрымлівае асалоду ад сваёй гордай адзіноты. Такія любоўныя хістанні аўтара ўзрушваюць. Мы разам з ім цалкам губляемся: ці ёсць каханне, ці яго няма, ці патрэбна яно, ці не, боль гэта ці шчасце? Тое ж самае, што і з пытаннем рэлігіі — усё ў тумане. Шукаць ключы трэба! І магчыма, для кожнага ёсць свая звязка ключоў.

Калі вершы Віталя — дзверы, то яны не толькі чорныя. Яны жалезныя, куленепрабівальныя, непранікальныя для святла. Гэта форма, абалонка, якую мы бачым, над якой шмат працуе творца. Радкі яго дражняць сваёй рэзкасцю. Аўтар часта зневажае пунктуацыю, паслядоўнасць думкі. У яго — думкі з рыўкамі, плынь свядомасці. Для большай рэзкасці — украпванні сакавітых брыдкаслоўя, англійскіх слоўцаў. І мноства паўтораў, каб удзяўбці думку, каб удзяўбці жалезныя цвікі ў жалезныя дзверы… Знешняя жорсткасць яго вершаў нагадвае Маякоўскага, у якога кожнае грубае слова, параўнанне — кранае сэрца.

За жалезнымі дзвярыма наўрад ці жалеза. Цынічны і чорны Віталь Рыжкоў, мабыць, яшчэ большы рамантык за Байрана, Ясеніна і Багдановіча. Змрочны рамантык з яркай манерай пісьма, ён нават для перакладу падбірае змрочныя вершы.

Цікава, што будзе з гэтым аўтарам далей? Бо імглістасць вершаў, іх чорны подых прыемна смакаваць адзін раз. Калі ж увесь час глядзіш на цемру — сам робішся цемрай. Мабыць, далей у Віталя Рыжкова будзе больш светлага? Ну, ці 50 на 50… Напэўна, тут можа дапамагчы Хрыстос ці каханая…

Наталля ЯЛЬКО

ГАРЫ ПОТАР, ПАСТАРЭЎШЫ, ЗАВІТАЎ У БЕЛАРУСЬ

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ. «Забіць нягодніка, альбо Гульня ў Альбарутэнію».

Усе ў свой час чыталі Гары Потара. Ці амаль усе. Гісторыя пра складаны лёс хлопчыка, які спыніў самага злога мага ў свеце і змяніў жыццё ўсіх чараўнікоў, прывабіла вялікую колькасць чытачоў у многіх краінах. Неверагодныя прыгоды ўразілі дзяцей і дарослых з усёй планеты. У свае 11 год кожнае трэцяе дзіця чакала запаветнага ліста са школы вядзьмарства і чараўніцтва Хогварц. Не дачакаўся, аднак, ніхто.

У кнігах Джаан Роўлінг Потар разам са сваімі сябрамі рыжым і добрым Ронам ды разумніцай Герміёнай разгадваюць складаныя рэбусы, адпраўляюцца ў небяспечныя падарожжы, каб перамагчы смерць і Волан-дэ-Морта, які не дае спакойнага жыцця свету чараўнікоў. У сёмай кнізе звыклая троіца знішчае галоўнага злодзея і свет набывае прыгожыя колеры.

Змагацца са злом і несправядлівасцю — годная місія. Кожнаму хочацца змяніць свет, ход падзей, адшукаць сапраўднае каханне, і, магчыма, стаць героем. Персанажы Людмілы Рублеўскай — не выключэнне. Адрозненне ў тым, што ў іх атрымалася хоць штосьці змяніць. У гісторыях Роўлінг і Рублеўскай ёсць падобнае: у абодвух творах героі змагаюцца з несправядлівасцю. Аднак у брытанскай пісьменніцы ставіцца задача знішчыць галоўнага злачынца, а ў творы спадарыні Рублеўскай гэта зрабіць немагчыма. Героі толькі часткова ўплываюць на ход гісторыі — яны не могуць выправіць яе цалкам. Не ўсе будуць жыць доўга і шчасліва.

У гэты раз дзейныя асобы рамана Людмілы Рублеўскай — пяцёра маладых людзей. Кампанія склалася з абсалютна розных персанажаў: хакер Генусь; музыка Едрусь; студэнтка-архітэктар са здольнасцямі да літаратуры Руслана; маладая маці Даліла, якая працуе вахцёркай у медыцынскім цэнтры; аматар гісторыі Макс. Іх аб'яднала Альбарутэнія.

Наша кампанія атрымлівае доступ да «партала», які дае магчымасць вярнуцца ў 30-я гады XX ст. Яны па

Наталля Ялько нарадзілася 2 ліпеня 1994 года ў Петрыкаве. Студэнтка Інстытута журналістыкі БДУ. Аўтар шэрага публікацый па гісторыі Беларусі. Удзельніца і пераможца шматлікіх рэспубліканскіх алімпіяд і канферэнцый па гісторыі.

чарзе адпраўляюцца ў мінулае, дзе становяцца сведкамі допытаў над дзеячамі культуры. Уся тэхніка, якую сябры бяруць з сабою для занатавання падзей, не працуе. Пры пераказах яны спадзяюцца толькі на ўласныя зрок і слых. Са смерцю кожнага дзеяча беларускага Адраджэння герой вяртаецца ў сучаснасць. Аднак гэтага было мала для здзяйснення місіі. У Гульню ўступае прафесар БДУ Валяр'ян Скаловіч, якога фактычна выкралі з яго гістарычнага часу. І тут дзеянне толькі пачынаецца…

Пісьменніца вяртае нас амаль на сто год таму. Спадарыня Рублеўская робіць гэта, каб звярнуць увагу чытача на некаторыя моманты. За стагоддзе змянілася шмат кіраўнікоў дзяржавы, аднак нельга забываць тыя злачынствы, у якіх вінавата тая ці іншая ўлада. Рэпрэсіі беларускай інтэлігенцыі ў 30-я гг. мінулага стагоддзя і сёння хвалююць даследчыкаў. Цяжка ўявіць, якія адраджэнцкія сілы згубіла Беларусь у тыя часы. З гадамі статысты прыводзяць усё новыя вусцішныя лічбы, але ж сітуацыі гэта не змяняе.

Адважнасць герояў рамана Людмілы Рублеўскай упэўнівае ў магчымасці змяніць гісторыю.

Прафесара і яго каманду чакае шмат выпрабаванняў на шляху да ўсталявання справядлівасці. Маладыя беларусы не могуць паверыць у здзейсненае, аднак жыццё не пакідае ім часу на роздумы: праблемы патрабуюць хуткага вырашэння. Ды і прафесар не можа доўга знаходзіцца ў XXI стагоддзі: у няветлівых 30-х яго чакае лёс і адна нявыкананая справа, якая зменіць ход гісторыі.

Спадарыня Рублеўская не пакідае чытача без лініі кахання. Калі ж першую лінію будучага хэпі-энду чытач адгадвае амаль адразу, то другую аўтар не раскрывае да канца твора. У Альбарутэніі заблытана не толькі несправядлівасць, якую героі спрабуюць выправіць.

Дзеянне ў творы адбываецца ў Мінску. Гарадскія матывы творчасці Людмілы Рублеўскай тлумачацца яе паходжаннем: у адрозеннне ад многіх беларускіх пісьменнікаў другой паловы XX ст., яна нарадзілася ў сталіцы Беларусі, што заўсёды падкрэслівае.

Пасля прачытання мне захацелася апынуцца ў рамане і разам з героямі падарожнічаць у 30-я гады і выпраўляць гісторыю. Моладзь у творы не баязлівая: не кожны адважыцца выкрасці прафесара хіміі з допытаў і перанесці яго ў XXI стагоддзе. Аднак і спадар Скаловіч здзіўляе чытача сваёй здольнасцю дастаткова хутка адаптавацца да новай рэчаіснасці.

Такая ўжо ў чалавека псіхалогія: ён верыць у справядлівасць і ў немагчымае. Часам, праходзячы міма цёмных двароў праспекта Незалежнасці, здаецца, быццам Даліла і кампанія адпраўляюцца за спадаром Скаловічам. Ці, можа, Гары Потар, пастарэўшы, завітаў у Беларусь. А мабыць, так і ёсць.

Валерыя ВЯЛІНСКАЯ

ЛЕБЕДЗІ РАЗАМ, МЫ — ПААСОБКУ

Сяргей ЕГАРЭЙЧАНКА. «Лебедзі паміраюць разам».

Не ведаю, чаму сярод усіх сучасных беларускіх кніг я звярнула ўвагу менавіта на гэтую. Вольнага часу на чытанне цікавай мне літаратуры амаль няма: альбо чытаю тое, што неабходна па ўніверсітэцкай праграме, альбо нешта праглядаю ў метро. І, шчыра кажучы, пры выбары кнігі хацелася максімальна палегчыць сабе задачу: знайсці які-небудзь раманчык пра каханне, дзе старонак паменш ды над сур'ёзнымі праблемамі не трэба будзе задумвацца. Прачытаць, злёгку пакрытыкаваць — і забыць.

Калі вы хочаце выбраць твор, абапіраючыся на пералічаныя вышэй матывы, то кніга Сяргея Егарэйчанкі «Лебедзі паміраюць разам», безумоўна, не для вас. Гэта цяжкая кніга. Яна спусташае эмацыйна. Асабіста для мяне яна ўспрымалася нават цяжэй за «Любіць ноч — права пацукоў» Юрыя Станкевіча, а гэта, згадзіцеся, таксама твор няпросты.

Сяргей Егарэйчанка склаў кнігу з трох твораў. Першы — «Аповесць пра чалавека, які не хацеў быць Богам». Каментуючы гэтую частку кнігі, хацелася б сказаць, што, на жаль, большасць людзей не моцна арыентуецца ў гісторыі. Сапраўды, кожны назаве вывучаныя калісьці даты і прозвішчы. Нават, магчыма, пералічыць у правільнай паслядоўнасці рэвалюцыі, Першую і Другую сусветныя, распад СССР. Але ўсё, што застаецца паміж гэтымі падзеямі, як правіла, праходзіць міма, не выклікаючы ні цікавасці, ні эмоцый.

У аповесці адначасова вядуцца дзве сюжэтныя лініі — трыццатыя гады (падчас сталінскіх рэпрэсій) і нашыя дні. Пачынаючы чытаць, не разумееш, як звязаны раздзелы, героі, і чаму аўтар вырашыў весці аповед менавіта так. Пры гэтым, калі прыбраць з твора главы з сюжэтам нашых дзён і звярнуць увагу на стыль напісання, я б, напэўна, наўрад ці сказала б, што аповесць напісана літаральна пару гадоў таму. Вядома, выдае залішняя праўдзівасць, якую ніколі б не прапусцілі ў масы ў тыя далёкія часы.

Валерыя Вялінская нарадзілася 15 снежня ў Мінску, вучыцца ў Інстытуце журналістыкі БДУ. З дзяцінства пісала вершы, крыху пазней стала складаць песні. «Мне падабаецца спрачацца і разважаць, таму маю зносіны з разумнымі і таленавітымі людзьмі».

З кожнай прачытанай старонкай унутры аповесці накаляецца атмасфера. Вядома, шмат што залежыць і ад чытача — я эмацыйны чалавек і ў працэсе чытання прапускаю ўсё праз сябе, як праз сіта. Гэта цяжка. Ты быццам перажываеш тое, што перажываюць героі. Напэўна, менавіта таму я практычна прымушала сябе дачытваць першую частку кнігі. Страшна падумаць, што апісаныя падзеі адбываліся на самай справе...

Далей аўтар прапануе прачытаць творы «Права даравацъ» і «Лебедзі паміраюць разам». Падзеі ў іх разгортваюцца ў нашы дні, і многія чытачы ўбачаць у іх падзеі, якія адбываліся, і, самае страшнае, будуць адбывацца і далей. Сяргей Егарэйчанка падыходзіць да пытанняў палітыкі, з аднаго боку, з надзвычай тонкай іроніяй, з другога — вельмі дакладна апісваючы сітуацыю, якая за шматлікія стагоддзі склалася ў славян. Аўтар не называе краін, не называе ніякіх прозвішчаў. Ён толькі з сумам смяецца над імі.

Калі кніга прачытана, міжволі задумваешся — на якім жыццёвым этапе ў людзей з'яўляюцца паняцці «радзіма», «бацькаўшчына», «спадчына»? Чаму нехта лічыць сябе сапраўдным патрыётам, а нехта саромеецца родных мясцін? Што людзі маюць на ўвазе, калі гавораць пра любоў да сваго краю? Мне б хацелася ўбачыць сотні краін, тысячы гарадоў, убачыць аблокі над кожным з іх. Пагаварыць на розных мовах, даведацца пра сотні культур і распавесці пра сваю спакутаваную культуру і стомленую краіну…

Кніга Сяргея Егарэйчанкі для тых, каму не ўсё роўна. Для тых, каму замест заўсёднай шэрасці бетонных будынкаў і стомленых твараў хочацца ўбачыць сонца і ўсмешкі.

І можа, канешне, варта было б проста выключыць тэлевізар, заплюшчыць вочы, удыхнуць чыстага паветра і неяк інакш прачнуцца заўтра раніцай. Але тое, якім будзе наступны дзень, залежыць толькі ад нас. І добра было б, калі б побач быў той самы лебедзь. Лебедзь, з якім не страшна памерці разам.

Паліна ПІТКЕВІЧ

РАЙ, ПТУШКІ, РЭФЛЕКСІІ

НА ПРЫЁМЕ Ў ПСІХІЯТРА

Алена БРАВА. «Рай даўно перанаселены».

Рэдка калі, але трапляюць у рукі кнігі, якім хочацца адпомсціць. Што дзіўна, гэта надта добрыя кнігі. Тут нават такая заканамернасць: чым больш якасная кніга, тым больш яна жорсткая да цябе. Адсюль і патрэба помсты.

Так сталася, што зборнік прозы Алены Брава «Рай даўно перанаселены» ў інтрыгуючай сваім выглядам вокладцы (карціна Малішэўскага нагадала жудасна-фантасмагарычныя выявы Босха) раўнадушнай не пакінуў. Давялося апынуцца сам-насам з мноствам трывожных пытанняў, прыкладам, пра агульную ўдаласць працы быційных механізмаў, — пытанняў без адказаў. Быццам той «камень сястрыцы Алёнкі» — цяжар, што добраахвотна ўскладаюць на свае грудзі гераіні твораў Брава, па задуме аўтара павінен перамясціцца на грудзі чытача (ці не занадта жорстка?).

Але хто тая гераіня? Гэта жанчына з нялёгкім дзяцінствам, што так і засталася нялюбым дзіцёнкам, няспраўджанай гарантыяй бацькоўскага шчасця, дзіцёнкам, чыё ўласнае шчасце з-за гэта ператворыцца ў недасягальны рай. Чулая інтэлігентка, яна пакутуе ад недахопу кахання і ад таго асяродку, у якім вымушана «варыцца» — з чалавекападобнымі істотамі, што «не ў стане глядзець на сваё пустое, убогае існаванне, і таму з ахвотаю выдумляюць саміх сябе ды іншых». Але калі тыя лёгка набываюць бестэрміновы абанемент на наведванне краіны Ілюзій праз прыхільнасць да алкаголю, тэлебачання ці «актывісцкай дзейнасці», то гераіня Алены Брава спрабуе набыць яго, ахвяруючы «сваё Вялікае Каханне» — гэтую валюту, якая ў ейным асяродку даўно дэвальвавалася. Не дзіва, што гаротніцу зноў і зноў выкідаюць за парог таго чароўнага краю Самападману ў так званае «тут і цяпер», да Гаргоны, у чые вочы — вочы праўды — давядзецца зазірнуць пакінутай сатырамі менадзе, самотнай жанчыне на раздарожжы. І цалкам заканамерна тое, што гераіня ўсведамляе сябе мазахісткай і вырашае: «Калі я не магу быць шчаслівай у гэтым свеце, я хачу пакутаваць, толькі б адчуваць сябе жывой».

Вось яна — гераіня, але ж ці тоесны яе вобраз асобе аўтара «псіхааналітычнай Адысеі»? Хутчэй так, чым не.

Па-першае, лёсы гераінь пабудаваны на звестках з рэальнай біяграфіі, што «прачытваецца», нават калі яе не ведаеш. Прыкладам, некаторыя з гераінь працуюць у рэдакцыі, як і Алена Брава. А жыццё Юлі з рамана «Менада і яе сатыры», бадай, упісана ў тыя ж умовы, у якіх вырасла пісьменніца. Калі ведаць, што яна з Барысава, то становіцца зразумела, чаму фонам падзей паўстае правінцыйны горад з паветрам, забруджаным выкідамі шклозавода.

На думку пра аўтапартрэтнасць вобразаў наводзіць тое, што месцамі творы нагадваюць дзённікавыя запісы. І не проста разважанні з серыі «Сёння такое блакітнае неба, вось як было ў восемдзесят трэцім, калі…», а кшталту «Новае неба мае цёмна-шэры колер — колер сцяны насупраць. З некаторага часу Юлі здаецца, што не толькі прастора навокал стала цямнейшаю: святло выцякае з яе самой…» І неістотна, што ў тым жа рамане аўтар быццам занатоўвае назіранні за гераіняй, а не піша ад першай асобы. Гэта тым больш нагадвае ўмоўны тэатр Мейерхольда, дзе акцёр час ад часу выходзіць з ролі, каб пабачыць, як глядзіцца яго персанаж на сцэне. А што ўжо казаць пра творы Алены Брава з «я», не схаваным за «яна».

І насамрэч «псіхааналітычная Адысея» атрымліваецца самааналітычнай. Ад гэтага яна становіцца цікавейшай, зацягвае. Але не кожнаму чытачу захочацца апынуцца на прыёме ў псіхіятра — ды ў ягоным крэсле. Тым больш, што гісторыі «пацыентак» аднолькава трагічныя, часам жудасныя, поўныя несправядлівасці і болю, а самі жанчыны, дасягнуўшы трыццаці з лішнім гадоў, лічаць сябе «выпрацаваным біяматэрыялам».

Што да адлюстраванай у творах змрочнай рэальнасці 1980-х, то яна ўяўляецца нейкім трупам (безумоўна, жаночым), які аўтар-пата-

лагаанатам метадычна прэпарыруе, выяўляючы паражоныя хваробай месцы (нездарма нехта знаходзіць у прозе Брава «дыягнастычна-медыцынскі пачатак»). Калі над звычайным нябожчыкам бядуюць яго родныя, то па аналогіі, такім «родным» для той рэчаіснасці хутчэй стане чытач-равеснік Алены Брава, але і «няродны», больш малады чытач, мабыць, адчуе тое, што адчувае выпадковы чалавек у пакоі з памерлым. Зашмат у творах траўрнага, ад пагружэння ў багну якога не выратоўваюць нават праявы тонкага гумару, бо ён і сам найчасцей злосны — іранічны альбо саркастычны.

Вобразна кажучы, Алена Брава вымушае ўдыхнуць разам з яе гераіняй атручанага выкідамі паветра, і ад нязвыкласці ёсць рызыка закашляцца. Аднак, мабыць, і яго трэба паспытаць, калі гэта нешта прынцыпова новае, нешта са сваім метадам пошуку праўды.

ПЕРАЦЯГНУЦЬ УВАГУ

Наста МАНЦЭВІЧ. «Птушкі».

Наста Манцэвіч выпусціла з рук сваіх «Птушак» у беларускае літаратурнае неба — і яны разляцеліся. Імі зацікавіліся, паспрабавалі лавіць, а яны паслухмяна, без страху ішлі ў чужыя рукі, без сораму, нават з гонарам дазвалялі сябе разглядаць. Птушкі маленечкія — кароткія вершы, маленькія апавяданні ды мініяцюры, але ж сваімі крыльцамі колькі пылу тыя птушачкі ўзнялі…

Дэбютная кніга Насты Манцэвіч адразу стала скандальнай, на прэзентацыі — натоўп цікаўных, усхапіліся журналісты ды літаратурны асяродак. А ўсё чаму? Бо знайшлі творы, дзе апісваліся гомасексуальныя адносіны, учапіліся ў тыя тэксты, раздзерлі на цытаты, якімі ўзброіліся ў аргументацыі «за» і «супраць», каб распачаць бойку. Ад зборніка засталіся «ножкі ды рожкі», аднак яго заўважылі, ён атрымаў вядомасць — са знакам «мінус» яна ці «плюс», так і не вырашана, аднак гэта не істотна.

Насамрэч, творы са зборніка Насты Манцэвіч не ўяўляюцца нейкім «выклікам», гэта шэраг асабістых назіранняў, рэфлексіі з прычыны ўсведамлення сябе ў грамадстве, з аднаго боку, істотай з інакшым, не-такім-як-у-большасці светапоглядам, і адначасова — чалавекам, якому, як і ўсім, хочацца цеплыні, вяртання ў дзяцінства, жыцця, калі, здаецца, не варта жыць, які кажа:

Забяры мой цень
Забяры мой сум
Забяры мой боль

І мяне не стане.
(«Забяры мой боль»)

Тэма аднаполага кахання — гэта толькі адна з граней, не лейтматыў. Калі ў вершах «Што мне рабіць з табою» і «Мы крочылі побач», напрыклад, паспрабаваць падставіць замест аднаполага кахання звычайнае мужчынска-жаноцкае, успрыманне твораў не зменіцца.

У дачыненні да прозы ўжо складаней. Тут нельга не лічыцца з асаблівасцямі фізіялагічнага працэсу кахання паміж жанчынай і жанчынай. Возьмем апавяданне «Птушкі», дзе ўвага акцэнтуецца ўсё ж не на гэтым, а на праблеме самаідэнтыфікацыі асобы ў чужым ёй па светаўспрыманні грамадстве, на тым, што жыць па сваіх законах, не навязаных з часоў дзяцінства, складана, трэба быць гатовым да таго, што за кожным тваім крокам пільна сочаць, глядзяць з асуджэннем. Аднак заўсёды знойдзецца той, хто прыме цябе такім, які ты ёсць. І для параўнання возьмем апавяданне «Танец», дзе фізіялогія аднаполага кахання ўжо цалкам дамінуе.

У некаторых іншых празаічных творах таксама шмат увагі надаецца цялеснаму, жывёльным інстынктам, сувязі сексуальнага жадання з пачуццём страху ці праяўленнем жорсткасці. Спробы адлюстраваць такую сувязь выглядаюць не зусім натуральна, яны з лёгкім налётам штучнасці, у іх адчуваецца намаганне стварыць рэальную сітуацыю. А ёсць апавяданні — «Дождж» і «Лета» — падобныя да ўспышак памяці, простыя і лірычныя. Як і вершы, яны не з'яўляюцца маніфестамі гомасексуальнасці, замалёўкамі заганных мужчынскіх учынкаў або чымсьці падобным. Вядома, сярод твораў ашаламляльных, скандальных, яны губляюцца. Аднак менавіта ў іх, як падаецца, змяшчаецца мастацкі патэнцыял усяго зборніка, тое, што ў будучым здолее «трымаць» творчасць аўтара. На адных «смачных» апісаннях фізіялогіі далёка не паедзеш. Ці паедзеш, аднак у напрамку безгустоўных эратычных раманчыкаў для аматараў вострых адчуванняў.

Скандальнае мае звычку даволі хутка пераходзіць у ранг прымальнага. Літаратурныя творы, якія сёння выклікаюць шумную рэакцыю і здольныя толькі на гэта, могуць стаць добрым стартам для пісьменніка, аднак праверку часам зазвычай не вытрымліваюць. Фінал будзе такім, калі аўтар не здолее ў далейшым прапанаваць нешта больш трывалае.

Марыя АЛАДЗЬЕВА

ЗАЛЕЗЦІ Ў НЕТРЫ

Андрэй ФЕДАРЭНКА. «Мяжа».

Нават не магу сказаць, чаму выбрала гэты твор для разгляду. Можа, мяне прывабіла нейкая таямнічая і незвычайная назва, можа, тое, што спадабалася яе першая глава (напісана простай мовай, лёгкай для ўспрымання), ці ўсё адразу. Але з цягам часу, пакуль паступова «ўцягвалася» ў яго, шмат у чым мяняла свае ацэнкі.

Анатацыя падказала, што раман аўтабіяграфічны, ды і ўвогуле не зусім гэта і раман. «Мяжа» — раман-эсэ. Да таго ж, казалі, што гэты раман стаўся з'явай у беларускай прозе. Захацелася пацікавіцца інтрыгуючым «своеасаблівым успрыманнем рэчаіснасці галоўным героем, абвостраным пачуццём справядлівасці і прыгажосці».

Я практыкавала чытанне гэтай кніжкі ў розных месцах. Найбольш добра атрымалася ў цягніку, вядома, пры ўмове, што людзі навокал — такія ж студэнты-чытачы. Можна было чытаць і ва ўніверсітэце, метро, аўтобусе, бібліятэцы, але тады нельга зразумець сэнс таго, што гаворыцца ў творы. Менавіта таму, што кніга складаецца з невялікіх фрагментаў. І калі згубіць увагу, можна не зразумець таго, што адбываецца далей. А ўсё таму што фрагменты вельмі насычаны падзеямі і героямі. Што ні глава — то ўсё новы герой. Зрэшты, нягледзячы на гэта, ёсць нязменны персанаж — Андрэй Федарэнка, аўтар гэтага твора. Усё ж такі хачу параіць чытаць гэтую кніжку ў цішыні.

Першая глава, як нагадвае сам аўтар, здаецца паўмастацкім творам. Аўтар увогуле да сваёй творчасці ставіцца з нейкага боку саркастычна і скептычна. Яго аповеды нагадваюць кпіны з уласнага лёсу, з сябе, з жыццёвых сітуацый. Чытач, надзелены пачуццём гумару, адзначыць гэты твор як «добры» хаця б праз гэта, я ўпэўнена. Што ж датычыцца самой ідэі, то аўтар яе вызначае як «прасачыць, адкуль што бярэцца». Мэта Андрэя Федарэнкі на працягу ўсяго твора — дакапацца да праўды, залезці ў нейкія глыбокія нетры жыцця, зразумець, што ў іх ляжыць з самага пачатку і ці закладзена ў чалавеку прыродай пэўнага кшталту інакшасць і спадчыннае даўгалецце. Гэтыя тэмы не падымаюцца ў творы так канкрэтна, але прасочваюцца паміж радкоў і праходзяць праз усю «Мяжу». Што немалаважна, тут надаецца шмат увагі жанчыне як рухавіку творчасці ці, наадварот, яе тормазу. І на тое, як яна ўплывае на творчасць пісьменніка.

Каму можа спадабацца гэты твор? Хто яго будзе чытаць? Кажуць, што для чалавека кніга будзе цікавай, калі яна ў нейкай ступені закране чытача, а ўжо стоадсоткавае супадзенне будзе ў выніку супадзення думак аўтара і чытача. Так, па маім меркаванні, кніга спадабаецца чытачу, калі:

а) той будзе з пачуццём гумару;

б) разважае ці ўвогуле калі-небудзь разважаў наконт сутнасці быцця, вытокаў таленту, мэты жыцця, рэалізацыі чалавека як асобы і ўплыву на ўсё гэта маленства і юнацкасці;

в) хоча занурыцца зноў у гэтыя разважанні ці адкрыць у працэсе нешта новае для сябе.

Твор разлічаны на сталага чытача са сваімі перакананнямі і поглядамі. Але гэта не значыць, што падлетак не можа яго прачытаць. Канешне, можа, але той эфект, які хацеў зрабіць аўтар, не дасягнецца. Для непадрыхтаванага чытача ён будзе проста зборнікам нейкіх маленькіх апавяданняў з жыцця аднаго чалавека.

Рубрыка Мінскага дзяржаўнага лінгвістычнага ўніверсітэта

8 ПАЭТЫЧНЫХ ГІСТОРЫЙ АД МЭТА МЭЙСАНА

Яго першая кніга «Рэчы, якія мы не ведаем, што мы не ведаем», апублікаваная ў 2006 годзе, стала бестселерам — за яе Мэт Мэйсан атрымаў паэтычную ўзнагароду «Небраска Бук Эворд». Мэт Мэйсан з'яўляецца не толькі паэтам, але і актывістам-перформерам у Амаха, штат Небраска: рэгулярна бярэ ўдзел у паэтычных слэмах, а таксама выступае іх арганізатарам. Ён рэдагуе інтэрнэт-сайт «Паэтычнае меню», дзе прадстаўлены розныя літаратурныя падзеі яго рэгіёна. Тэмы, якія закранае Мэт у сваіх творах, тычацца міжасабовых стасункаў, рэлігіі і простага жыцця Сярэдняга Захаду. Раннія працы прынеслі яму славу гумарыстычнага паэта, але цяпер ён піша ў жанры драмы і трагедыі.

У 2000 годзе Мэт Мэйсан прыязджаў у Мінск і браў удзел у арганізацыі слэм-фестывалю. Калі даведаўся, што яго вершы перакладзены на беларускую мову і будуць надрукаваны, вельмі ўзрадаваўся і адзначыў, што быць перакладзеным на беларускую для яго гонар і што ён часта ўзгадвае сваю вандроўку ў Беларусь.

КАНЧАТКОВАЯ АЦЭНКА

Мы пачнём з тыдня секундаў
І спаць не станем, хіба толькі для чыстай асалоды,
кранаючыся ўласнымі целамі, бы закрытыя нажніцы.

Мы даведаемся смак кожнай з'едзенай крошкі,
атрымліваючы асалоду ад кожнай калорыі
з кожным сполахам секунды.

У тыдні хвілін
Мы палюбім дотык травы
І даведаемся смак сапраўднай піцы.
Мы адправімся ў Ёсеміці, заглушаючы
сваімі размовамі песні па радыё
і тыя, што граюць з касеты
Ван Морысана. Смак ананаса
стане надзвычай прыемным
На тыдні хвілін.

Мы прапусцім тыдзень гадзінаў
Прыступіўшы амаль адразу да тыдня дзён;
Бо мы будзем непрадказальнымі.
Асабліва ўнутры вершаў.

Калі наступіць тыдзень дзён,
Мы будзем адно аднога чытаць і кахацца,
Потым, у рамантычным духу, мы
Будзем гуляць у амаль поўнай цемры, прыдумляючы
Новыя імёны сузор'ям,
якія нейкі шчасліўчык выпадкова
ўбачыў раней за нас.
На гэтым тыдні — што вельмі важна —
Мы зразумеем, што нам не хапае словаў.

Калі прыйдзе тыдзень тыдняў,
Мы падумаем, што ж будзе далей:
Тыдзень месяцаў? Тыдзень двух тыдняў?
дзесяцігоддзяў? Прапушчаны тыдзень гадзін?
А можа быць, святло,
Што мы назапасілі за ўвесь гэты час,
раптам да нас вернецца?
Ці там, наперадзе, нас чакае тыдзень,
Пазбаўлены мілых дзівацтваў,
Ці ўжо не будзе ніякага тыдня
Або гэта тыдзень канца ўсяго?
калі прыходзіць Бог.
Ну, ці не Бог, а хтосьці з Яго супрацоўнікаў,
Хто працягне нам стос паперак
памерам з тэлефонную кнігу,
Папрасіўшы ацаніць усе стварэнні
Па шкале ад 1 да 5?

КАВА І АСТРАНОМІЯ

Яна — адна за столікам на чацвярых у кавярні кнігарні,
Як і я.
Мы сустракаемся вачыма, і я думаю:
«Шкада, што я недарэка», і:
«Магчыма, я мог бы выправіцца, калі б гэта азначала верагоднасць пацалунка»,
І яна сядзіць, зусім як кніга, якую мне трэба прачытаць, і кожны з нас
Займае восем галактык унутры аднаго памяшкання;
Мы маглі б эканоміць і дзяліцца дэвізамі,
«Думай глабальна, дзейнічай лакальна»,
Сядзець за адным столікам у ветлівай таямніцы адно аднога,
Прымаць разам душ, каб зэканоміць ваду,
Але я не ведаю, ці клапоціць яе
Эканомія вады,
Толькі адно магу сказаць дакладна: яе валасы спадаюць дажджом,
І яна лепш за мяне разбіраецца ў адзенні, мы сустракаемся вачыма,
І я палохаюся яе,

Усіх яе «не»
І ўсіх яе «так»,
Усіх яе «хачу дзетак»,
Яе вочы
Далёкія, як зоркі,
І спатрэбяцца гады, каб іх святло дасягнула мяне
Тут, за гэтым гіганцкім сталом, памерам з маё жыццё.

РЭВАЛЮЦЫЯ НЕ БУДЗЕ НАПІСАНА

Падчас некаторых рэвалюцый па-ранейшаму кідаюць вершы
З выбуховымі рэчывамі, уяўляеце?
пакуль я змешваю вершаваную сумесь
Пра тое, як пакутліва быць белым сярэдняму класу
І такім незразуметым.

Падчас некаторых рэвалюцый яны па-ранейшаму кідаюць
Вершы з выбуховымі рэчывамі,
Не маленькія смешныя гісторыі, не маленькія мілыя парнаграфіі,
Нічога маленькага, бо маленькае не заб'е
тыгра, маленькае не паставіць пад пагрозу свабодную прэсу,
Маленькае не пусціць кроў тырану.

А гэта — якраз тое, што яны па-ранейшаму робяць
У некаторых рэвалюцыях.
Яны тоўпяцца вакол сталоў,
Збітых з дзвярэй ці вокнаў, яны нашэптваюць
Свае кактэйлі, змешваюць
Дзеясловы ў адным слоіку, назоўнікі — у іншым, падключаць таймер
І патнеюць. Ведаеце, большасць пацешак
адважна кпіла з уладароў,
Гэтыя «Лонданскія масты», мяснікі, пекары,
Вытворцы падсвечнікаў — усе яны разам больш
дасведчаныя за мае вершыкі пра каханне,
Мае вінаградныя хайку, мае дадатковыя колы і марозіва,
Яны б паклапаціліся пра такі час, як зараз,
і пра напісаныя словы, якія б не пакінулі
каменя на камені ад дамоў у нашым горадзе.

ВЕРШ БЕЗ НАЗВЫ ДЛЯ САРЫ

Кожную раніцу ты думаеш,
Што ўсе матылі маглі б кінуцца і
аддацца сонцу.

Але насамрэч яны чакаюць,
каб вулічныя ліхтары
спажылі іх
сполахамі свайго
кашлю.

Мая дарагая,
Мая дарагая,
Мая дарагая: я перастаў
прыслухоўвацца да сваёй матыльковай душы.
Мая дарагая, я больш
не імкнуся да вулічных ліхтароў.

Мае папяровыя крылы лунаюць,
ледзь кранаючы
тваё палымянае сэрца.

ЁЙ

Начамі не магу заснуць, у маёй галаве яна;
Не, не фантазіяй ці парнаграфіяй і нават не рамантыкай,
а толькі імя,
Толькі цені, што спадаюць з яе,
Быццам яна сядзіць у канцы пакоя на ускрайку месяцовага шэпту.
Я нават не магу ўявіць яе сабе,
Быццам не магу зірнуць на яе наўпрост,
быццам я занадта ветлівы або занадта нясмелы;
Але ў яе імені цэлы храм, які выступае з маёй сляпой плямы.

Ведаеш, я мог бы чытаць па ёй,
Яна вядзе мяне праз усе вершы, запаўняе паветра,
Як радыёсігналы, яна не часціца і не хваля,
Яна — прыцягненне, што звязвае мяне
З гэтым светам, і адліў, што адцягвае прэч;
Я мог бы дыхаць толькі ёй.

НАСТУПСТВЫ

Ёсць пацалункі, якія не забыць.
Ты з лёгкасцю ўзгадаеш
Тую напругу ў левым сцягне
ад сядзення на канапе так, каб быць да яе тварам.
Стоячы дзесьці ў Макдональдсе,
Ты ўсё яшчэ ўяўляеш паўзмрок, начнік на ейнай кухні
У прастакутніку на падлозе, трохкутнікі
На жоўтай коўдры, накінутай на ейныя ногі,
Яе заплюшчаныя вочы, нахіл галавы.
Калі адгукаецца больш за ейнае цела,
разумееш, што зрабіў нешта непапраўнае.

Я МАГУ НЕ ВЕДАЦЬ, КУДЫ ІДУ, АЛЕ МНЕ ТУТ ВЕЛЬМІ ВЕСЕЛА

Мы ямо адзін у аднаго бульбу фры ў Ліёне, сказаць больш
Няма чаго, хопіць пісаць пра сваю былую дзяўчыну ва ўсіх вершах;
Можа, яна робіць гэта знарок: можа, тэлефануе і

Кажа, што яшчэ кахае мяне, сумуе — так, каб ёй не трэба было сыходзіць
З маіх вершаў. Можа, я кахаю яе, можа, хачу, каб яна была
тут, у маёй кватэры, а не ў сваім Портлендзе. Каб рыхтавала ежу
ў мяне на пліце, у маіх рондалях, гледзячы тэлевізар у суседнім пакоі,
Чысцячы зубы ў маёй ракавіне, засынаючы побач са мной.

Мы жывём адзін ад аднаго не блізка
ейная поўнач — гэта мае 2 гадзіны ночы, увесь час Скалістых гор,
Расцягнуты паміж намі, — гадзіна, пра якую ніхто з нас не мае ўяўлення;
Можа быць калі-небудзь мы ўбачым гэту гадзіну, тады зразумеем,
што яна спазняецца на гадзіну,
а я на гадзіну спяшаюся, мы маглі б сустрэцца ў Пуэбло
Або Альбукерке і адшукаць колькі сонечнай гармоніі паміж намі.
Што б на гэта сказаў Эйнштэйн?
Але я рабіў і больш дурныя рэчы.

І бачыў, што яны спрацоўваюць. Я загортваў ківі ў блін, залез
У пазыкі, вывучаючы паэзію, рабіў стаўкі на Вікінгаў Мінесоты,
Ехаў дзве сотні міль за прыстойным пончыкам. Богу часам становіцца сумна
І Ён заахвочвае творчы ідыятызм; пекла, любы ідыятызм.
І верагодна, Бог будзе першым, хто прызнае,
якое нудоцце парадак. Як жа яшчэ можна растлумачыць
Сатану? Ніксана? Паэтаў,
што пішуць вершы пра кароў?

Але што я магу сказаць, апускаючы чарговую лустачку бульбы ў густы соус,
Што яшчэ? Шэсць месяцаў таму, калі б яна патэлефанавала
Шэсць месяцаў таму, я мог бы займацца сексам
Замест таго, каб пісаць гэты верш, я мог бы быць на возеры Тахо
Замест Ліёна. Я мог бы. Я мог бы
Трапіць у лапы мутантаў месяцовых ламаў;
Ды што заўгодна. На гэтай планеце няма гадзінных паясоў, дзе час ідзе
На шэсць месяцаў раней за мой. І нават калі б ён быў,
Я, напэўна, не змог бы дазволіць сабе міжчасавыя званкі.
Я не змог бы патэлефанаваць
сам сабе, так ці інакш.
Усе грошы сышлі б за хвіліну праслухоўвання свайго аўтаадказніка:
Добры дзень, я цяпер не магу падысці да тэлефона,
Калі я буду ў сілах скарыстацца тэлефонам, я вас набяру,
калі толькі не нейкі выпадковы абрыў...
Ды і што б я сказаў сабе? Сказаў бы: «Трымайся»,
«Што будзе, тое будзе!» «Змяні гэта чортава паведамленне!»
Ці я б патэлефанаваў
Ёй, сказаў, што я ў лютым,
І ідзе дождж,
І яна зноў кахае мяне,
І хіба гэта не дзікасць?
Шэсць месяцаў. Што
У рэшце рэшт змянілася?
Калі
Час паспеў стаць адлегласцю,
А адлегласць перарасці ў аб'ём?

Чаму я працягваю запіхваць
бульбу ў рот, спрабуючы
Адшукаць лустачку, якая зробіць мяне шчаслівым?
Навошта размаўляць, пісаць вершы, займацца каханнем,
есці, глядзець з надзеяй, як быццам бы
гэтым разам Бог адарвецца ад
Сваёй бульбы фры, адкашляецца
І зробіць нешта больш, чым проста хітра ўсміхнецца?

САГА ПРА КЕПСКА ПРАЧЫТАНЫ НА ІМПРЭЗЕ ЛЮБОЎНЫ ВЕРШ

Калі я не даў ёй нічога, ёй было больш чым дастаткова;
А калі я даў ёй усё, яна забылася на гэта
У попельніцы, недзе ў бліннай.
Так, я ведаю, вы ўжо чулі гэты верш: і не істотна пра каханне ён ці пра абурэнне,
які нехта зараз чытае ва ўласнай інтэрпрэтацыі
На імпрэзе у Портлендзе і Мансі,
У Barnes & Noble у Манхэтэне, у бары Гранд Форкса; менавіта ў гэтую секунду
менавіта гэты верш пішуць у Вініпегу і Альбукерке,
яго перакладаюць на іспанскую, кітайскую і бамана,

Адкрыты па ўсім свеце, як смак яе
Ці яго, што аддае кіслым у роце,
Але страта яе становіцца саладзейшай
За пончык, за кулфі, за кока-колу, гуарана,
Яблык, два апельсіны, толькі што пачышчаны ківі.

Усе гэтыя страты проста жах, быццам сусветная мова — не проста музыка,
А няўдалая кантры-вестэрн балада,
сумная песня пра каханне, рэквіем, блюз;

Усе мы стогнем,
што калі Бог зачыняе дзверы, Ён ускрывае
Вены; што ёсць тысячы рыб у моры,
Але я да гэтага часу жыву без мора недзе ў штаце Небраска.
Вавілонская вежа сціраецца,
У нас ва ўсіх ёсць адзіная мова,
Эмацыйнае эсперанта, якую ніхто не чуе
За шумам кавамолкі, але ўсе ўсё адно пляскаюць у ладкі,
Таму што некаторыя дзейнічаюць слушна, некаторыя пазнаюць
гэту сутнасць, гэты боль, гэта каханне,
Пададзенае з вяршкамі, двума кавалкамі цукру, ад якога ідзе пара,
Натуральна з кафеінам, занадта гарачае, каб піць адразу,
Лепш павольна пацягваць,
Каб між іншым састыла.

Пераклад з англійскай Вольгі БУБІЧ,
рэдактура Вольгі ГАПЕЕВАЙ

Пераклад зроблены па выданні Matt Mason
«Things we don't know we don't know» (2006, The Backwaters Press).

Арцём КАВАЛЕЎСКІ

КАБ ВЫРАЗНА АДЧУЦЬ СМАК БЯГУЧАЕ ХВІЛІ…

У паўсядзённым жыцці нас атачаюць парадоксы, а ў жыцці творчым — і пагатоў. Адзін з іх я заўважыў даўно і не перастаю яму здзіўляцца: пісаць пра тое, што добра ведаеш і любіш, — надта складана, а пра тых, каго ведаеш здаўна і любіш сапраўды, — цяжэй нашматкроць. І справа тут не толькі ў адказнасці перад героем аповеду, хутчэй у самім характары апісання — антрапалагічным.

Нездарма ж кажуць жывапісцы і фатографы, што партрэт — не проста адлюстраванне чалавека, гэта — выява, адбітак нашага прачуленага і своеадмысловага да яго стаўлення; трансляцыя, згустак тых пачуццяў і адчуванняў, якія задаюць танальнасць камунікавання з асобай.

Так, парадоксы сустракаюцца паўсюль. Літаральна за некалькі хвілін перад тым, як узяцца за гэты матэрыял, мне ў рукі трапілася папка з маімі старымі вершамі, якія я даўно не праглядаў. Я не збіраўся прысвячаць час на іх перачытванне, але позірк выхапіў адну страфу і спыніўся на ёй:

Я не ўмею скрыжоўваць
Мінулае з будучым,
Каб выразна адчуць
Смак бягучае хвілі…

Радкі ўласнага твора мяне крыху здзівілі, бо гэты верш неяк выпаў з маёй памяці. І я задумаўся: а ці наогул магчыма выразна адчуваць смак бягучае хвілі, моманту, які не паўторыцца ніколі і назаўжды застанецца фактам нашай шэрай (альбо расквечанай усімі колерамі вясёлкі) будзённасці? Ці каму-небудзь з нас падуладны талент такога «выразнага адчування»?.. І тут зноў здарыўся парадокс: я рэзка адклаў тэкст верша і цяпер у полі майго зроку была яркая аранжава-рудая вокладка кнігі з выявай жменькі кляновых лістоў, пісаць пра якую я збіраўся яшчэ хвілін пяць таму і ніяк не адважваўся. Але цяпер, у гэты вось момант зрокавага палёту, я зразумеў, што напішу пра яе абавязкова, бо страфа даўняга верша і раптоўнае перамяшчэнне погляду на ТУЮ кнігу падштурхнулі мяне да думкі, што людзі з талентам выразнага адчування бягучай хвілі ЁСЦЬ, яны побач з намі! Ітак, **Людміла Саянкова** і яе новая кніга **«Минский международный кинофестиваль «Лістапад»: 20 лет спустя»**.

* * *

Прэзентацыя ўнікальнай, але цалкам заканамернай і своечасовай кнігі адбылася 5 лістапада 2013 года ў кінатэатры «Цэнтральны» і была прымеркавана да юбілейнага года ў жыцці МКФ «Лістапад»*, да яго дваццацігоддзя. Яе аўтар, знакамітая беларускі кіназнаўца, крытык і журналіст, мой настаўнік, калега і сябра, асоба выбітная — Людміла Саянкова, загадчыца кафедры літаратурна-мастацкай крытыкі Інстытута журналістыкі БДУ, кандыдат філалагічных навук, дацэнт — інфармацыю пра падрыхтоўку і выхад зборніка трымала ў таямніцы. Звычайна, людзі, якія працуюць над кнігай, неаднаразова падкрэсліваюць у прыватных размовах і неабходнасць сваёй працы, і цяжары творчых памкненняў, і значнасць будучага выдання. А тут — нічога. І толькі фраза, нібыта незнарок кінутая сярод калег: «Спадарства, прыходзьце, калі ласка, на прэзентацыю маёй кнігі» — аша-

НЕ ФІЛАЛАГІЧНЫЯ МЕТАДЫ

Пануе меркаванне: калі жанчына сыходзіць у дэкрэт, то выпадае з грамадскага, культурнага і ўсялякага іншага жыцця, апрача свету дзіцяці. Усе магчымыя размовы вірующь у сферы памперсаў, коштаў на адзенне, сурвэткі і іншага кшталту дзіцячую прадукцыю.

Усё гэта часам слушна. Але ёсць матулі, для якіх дзіця — не нагода вырывацца са звыклага асяроддзя. Журналіста, літаратурнага крытыка Маргарыту Аляшкевіч можна павіншаваць не толькі з нараджэннем дачушкі, але і са з'яўленнем кнігі «Мадэль для забойства» (электроннае выдавецтва BYBOOKS, 2013).

Таму пытанні на «Кухні» не будзем прысвячаць пялюшкам, а застанемся ў кулінарна-літаратурнай сферы.

— У цябе быў выбар: пасля ліцэя БДУ паступаць у Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт або на філфак БДУ. У выніку ты апынулася на журфаку. Як атрымалася?

— Я нават хадзіла два гады на курсы ў лінгвістычны ўніверсітэт. Але на журфак іспыты былі ў першай плыні, і я выпадкова туды паступіла. Прычым, атрымала даволі высокія балы, таму пабаялася забіраць дакументы і спрабаваць сябе дзесьці яшчэ.

— У цябе добрая філалагічная база, выдатнае веданне мовы. Ты не шкадуеш, што вучылася не там, дзе планавала?

— У мяне заўжды ёсць комплекс філфака. Мне хочацца атрымаць філалагічную адукацыю, я нават хадзіла да тамтэйшых выкладчыкаў на лекцыі. Але ўсё адно баюся, што сапраўды дыхтоўнай філалагічнай адукацыі не маю. Я не прачытала найбольш важныя кнігі. Можна было б падвучыць мовы, бо лаціну я так і не адолела. Мажа быць, яшчэ збяруся вучыцца.

— Ты сябе ў якой ролі больш уяўляеш: журналіст, крытык, філолаг?

— Насамрэч у мяне шмат іпастасей, і ўсе завязаны на слове. Але ёсць іншыя сферы, якія мяне вабяць, напрыклад, экалогія, бо падабаюцца жывыя істоты. Мне б хацелася атрымаць нейкую экалагічную адукацыю, можа, ветэрынарную.

— А калі ты канчаткова вызначылася з кірункам дзейнасці?

— У 8 гадоў напісала першы вершык, а тата пасмяяўся і напісаў да яго працяг, прычым, значна лепшы. Тады я раззлавалася і стварыла цэлую кнігу вершаў, якую сама выдала. І у той момант вырашыла — буду пісьменніцай. А цяпер думаю, што літаратура — не самае моцнае маё месца. Я пакуль раблю перапынак у паэтычнай творчасці. А сапраўдныя паэты ніколі не могуць перастаць пісаць. Яны хоць і кажуць: усё, дакладна апошні верш, але праз некаторы час зноў нешта паэтычнае ў іх нараджаецца. Я таксама не буду сцвярджаць, што канчаткова скончыла з вершамі. Мне вельмі хацелася разабрацца, што такое літаратура, з чаго яна складаецца, а гэта — шлях літаратурнага крытыка. Я стала корпацца ў гэтым. Што і паўплывала на маю творчасць. Бо калі ты ведаеш, з чаго павінен складацца верш, табе значна цяжэй напісаць штосьці, што адпавядала б тваім патрабаванням.

Літаратурная крытыка — цудоўны від творчасці, тым больш крытыкаў у нас мала.

— А выкладаць табе хацелася?

— Спачатку — вельмі. Мне падавалася, што гэта цікавы досвед. Потым стала ненавідзець студэнтаў, бо яны аказаліся гультаямі, цягаліся да мяне на пераздачы па сто разоў. А затым настала стадыя прымірэння, калі я вырашыла, што хоць яны не такія, якой я была падчас вучобы, але ўсё адно з імі цікава, ад іх можна шмат што ўзяць. Стараешся даць максімальна, але і з аўдыторыі выходзіш не спустошанай.

— Ты прасачыла за тры гады выкладання розніцу пакаленняў?

— Старэйшыя заўжды скардзяцца на малодшых. А паміж першым і другім курсамі дужа вялікая розніца. На першым — яшчэ дзеці. Яны цягам года прыстасоўваюцца, цывілізуюцца. На другім курсе гэта ўжо асобы.

— Мне падаецца, што, калі выкладчык скончыў ВНУ з чырвоным дыпломам, яго студэнтам даводзіцца цяжка.

— Я была заўзятым «батаном» і заўжды зайздросціла тым, хто сядзеў на галёрцы, бо яны маглі прыўносіць у сваё жыццё лайдацтва. І таму стаўлюся з разуменнем да такіх людзей. Я не ведала, што можна па дваццаць «хвастоў» назбіраць перад сесіяй. А пасля давялося зразумець, што гэтыя студэнты вельмі цікавыя, з імі ёсць пра што пагутарыць, калі знайсці падыход. Між іншым, беларуская літаратура — гэта пэўны стэрэатып, што ўсе тэксты марудныя і нецікавыя. А калі прымусіш студэнтаў чытаць, дык кажуць — класна.

— А як прабіцца праз гэтыя стэрэатыпы?

— Мы чаго толькі на занятках не рабілі! І праз вогнішча скакалі, і танчылі — вельмі не філалагічныя метады! Аднойчы нават пяклі блінчыкі і елі на занятках. Ездзілі ў Строчыцы, глядзелі, якая была страха, кухня, вучылі, як выглядае андарак, прызба. Я сама ў старажытнай літаратуры не ўсе словы ведала. А як можна захапіцца чытаннем, калі палова тэксту незразумелая?

— Дзіўна чуць, што ты была выдатніцай. Пры гэтым ты шмат дзе працавала, ладзіла імпрэзы, наведвала літаратурныя вечары. Як паспявала быць у віры падзей?

— Праўда, я тады шмат чаго рабіла. І вакалам займалася, і конным спортам, і на экскурсіі ездзіла. Мне хацелася гэтага, а цяпер і час ёсць, але ахвоты няма. А калі ёсць ахвота, знойдзецца і час.

— Ты цяпер пішаш дысертацыю. Ці ёсць планы надалей?

— Планаў шмат. Калі здзейсню штосьці — выдатна. Я мяркую знайсці свой шлях да паляпшэння свету. У мяне вялікія амбіцыі. У літаратурнай крытыцы ўзяла пакуль таймаўт. І зразумела, што не магу чытаць па кнізе ў дзень. Тэксты блытаюцца, і таму патрэбен перапынак. Мы згубілі ўменне маруднага чытання, калі ад працэсу атрымліваеш асалоду. Таму хачу быць крытыкам-аматарам, які сам абірае тэмп чытання.

Для прафесійнага крытыка патрэбна вялікая начытанасць і азарт. Вельмі добра прачытаць класікаў. Чым крытыка больш вострая, тым лепей. Яна не павінна абыходзіць вуглы.

— А да сваёй паэзіі ты часта звяртаешся, перачытваеш яе?

— У мяне часам прачынаюцца амбіцыі, і я пачынаю хацець кнігу. Спачатку я чытаю добрымі вачамі, мне ўсё падабаецца, а пасля ўключаецца крытык і пакідае толькі 12 прыстойных вершаў. Якая тут кніжка!

— Што табе трэба, каб напісаць добры верш?

— Калі чытаю добрую паэзію, гэта мяне натхняе. Праблема заключаецца ў нашых літаратарах, бо яны не арыентуюцца на прафесійных замежных пісьменнікаў, а звяртаюцца да сябе. Мяне натхняюць вершы Барадуліна і Разанава. Пакуль што мая паэзія — інтэлектуальная забаўка. Што да крытыкі, дык я люблю пісаць пра кнігі, да якіх у мяне не адназначнае стаўленне.

— А даводзілася адмаўляцца ад артыкулаў?

— Толькі калі не паспявала. Ды на кнігі сябра я не вазьмуся пісаць рэцэнзію. Яму хочацца падказаць, дапамагчы. А ў публічнай прасторы гэта будзе абразай, а не падказкай.

Калі ў крытыка моцны паэтычны талент, ён не будзе пісаць вершы. А калі свярбіць нешта ўнутры, а слоў выказацца паэтычна не хапае, значыць, будзе добры крытык.

Паэзія, як музыка. Толькі ў музыцы дастаткова сесці за інструмент і адразу бачна: таленавіты ці не. Шкада, што ў паэзіі гэта не заўжды відавочна.

РУХ ДА СЯБЕ: ЗАГАДКАВЫ МАРШРУТ

Вялікі Бах ніколі не ступаў па беларускай зямлі! Аднак гэты геніяльны немец дасканала асвоіў «модны» ў нас жанр паланэза, а сваю грандыёзную Сі-мінорную імшу прысвяціў Фрыдрыху Аўгусту Моцнаму, курфюрсту саксонскаму і каралю Рэчы Паспалітай, які, між іншым, выношваў ідэю незалежнасці ВКЛ і якога падтрымлівалі Радзівілы.

Сын кампазітара — Карл Філіп Эмануэль Бах быў настаўнікам і сябрам Яна Голанда, які ў маладосці пакінуў родную Германію, на доўгія гады звязаў свой лёс з асяроддзем Радзівілаў, а оперу «Агатка, або Прыезд пана» (яе прынята лічыць першай беларускай операй) напісаў у Нясвіжы на лібрэта Мацея Радзівіла. Голанд — сучаснік Моцарта, які, дакладна вядома, ніколі не гасцяваў у Нясвіжы. Аднак абодва кампазітары, «авангардысты» XVIII стагоддзя, не згаворваючыся, працавалі ў агульным інтанацыйна-стылявым полі. Ці варта здзіўляцца, што напісаныя ў адзін год знакамітая нясвіжская «Агатка» і моцартаўскі шэдэўр «Вяселле Фігара» маюць у гучанні шэраг падабенстваў і нават супадзенняў? У пазнейшы час менавіта пад уплывам творчасці Моцарта, нават цытуючы яго музыку, ствараў оперу «Фаўст» (паводле арыгінальнага лібрэта самога Гётэ!) Антоній Генрык Радзівіл, які ў маладыя гады прыехаў у Германію, атабарыўся там на ўсё жыццё, а ў доме ягоным знаходзіў прытулак Фрыдэрык Шапэн — між іншым, прыхільнік фартэпіянных паланэзаў Агінскага... Чым не гістарычны серыял з удзелам легендарных персон!

Зрэшты, веды такога кшталту пачалі распаўсюджвацца ў нас адносна нядаўна. Гадоў 30 таму ўсё яшчэ заставаліся актуальнымі падручнікі па гісторыі беларускага музычнага мастацтва, са зместу якіх вынікала: яно з'явілася і пачало развівацца толькі ў БССР, а ў дарэвалюцыйны час тут, апроч фальклору, сваёй музыкі не існавала. Такая аднабокая выснова не ўсімі прымалася на веру. Удумлівым і дапытлівым суайчыннікам яна падавалася спрошчанай, ідэалагічна «заангажаванай», не адпаведнай глыбінным повязям гістарычных рэалій. Сумніў пранікаў у асяроддзе спецыялістаў, змяняўся цікаўнасцю, цікаўнасць — навуковым інтарэсам.

Вядома, нешматлікія шукальнікі праўды пра музычную мінуўшчыну не збіраліся спрачацца з відавочным. Хіба можна адмаўляць, напрыклад, што наша нацыянальная кампазітарская школа фарміравалася менавіта ў савецкі час, калі была створана Беларуская дзяржаўная кансерваторыя (цяпер акадэмія музыкі)? Але на падставе гэтага факта нельга замоўчваць і выкрэсліваць са свядомасці ўсё, што дзеелася ў нас на радзіме да XX стагоддзя, адлучаць новыя пакаленні ад унікальнай духоўна-мастацкай спадчыны народа, яго найскладанага, часам парадаксальнага гістарычнага досведу. Энтузіясты нацыянальна-культурнага адраджэння сярэдзіны 1980-х імкнуліся пераадолець «масавае бяспамяцтва» і, угледзеўшыся ў былое, нагадаць, што ў беларусаў ёсць не толькі цудоўны аўтэнтычны фальклор ды яскравыя набыткі савецкай эпохі, але і шматвяковыя традыцыі надзвычай разнастайнай прафесійнай творчасці, багатая старасвецкая музычная культура, вельмі своеасаблівая і неад'емная ад еўрапейскага кантэксту.

Неўзабаве да гэтых энтузіястаў далучылася і выпускніца Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі па класе фартэпіяна Вольга Дадзіёмава. Захоплена ўспрыняла новую для сябе сферу дзейнасці, пад навуковым кіраўніцтвам знанага музыколага Іны Назінай вызначыла ўласны напрамак. На

пачатку 1990-х выйшлі першыя кнігі Вольгі Дадзіёмавай, якія сталіся своеасаблівым компасам у музычным свеце Беларусі XVIII стагоддзя...

— Вольга Уладзіміраўна, якім бачыцца сёння той незабыўны рамантычны перыяд узлёту шырокай цікавасці да гісторыі нашай музыкі?

— Абсалютна містычным чынам ідэя ўзнаўлення спадчыны захапіла з часам усе ўстановы і арганізацыі, якія маюць дачыненне да мастацкага жыцця. І акадэмія музыкі, і ўніверсітэт культуры, і філармонія, і творчыя калектывы — тыя волаты і стаўпы, на якіх трымаецца гэты працэс. Але на самым пачатку нават паверыць у падтрымку такога працэсу было немагчыма, бо вельмі супярэчлівыя пачуцці выклікалі самі нотныя крыніцы, у якіх не было праяў «глебавага фермента», акрэсленага фальклорнага падмурка. І калі на самым першым этапе гэтыя знойдзеныя крыніцы, выяўленыя матэрыялы прапаноўваліся прафесіяналам — і выканаўцам, і вучоным, іх рэакцыя далёка не заўсёды была спагаднай і зычлівай. Першай арганізацыяй, якая звярнула ўвагу на ідэю ўзнаўлення занядбанай спадчыны, быў саюз музычных дзеячаў. Яго кіраўнікі ды актывісты падтрымалі гэты рух менавіта сэрцам, бо людзі з меркантыльным і прагматычным падыходам за «справу-ўтопію» ніколі не возьмуцца. Да таго ж намеснік старшыні БСМД Наталля Кузняцова-Вітчанка, з якой мы разам вучыліся ў кансерваторыі, папросту давярала маёй захопленасці. Саюз падтрымаў таксама правядзенне першага фестывалю «Адраджэнне беларускай капэлы», з энтузіястамі якога Віктарам Скарабагатавым і Ганнай Каржанеўскай мы літаральна ішлі насустрач адно аднаму. І вось яшчэ што: Аляксандр Друкт, музыказнаўца і кампазітар, якога ўжо не было сярод жывых на той час, гэты рух прадбачыў! Як Мендзялееў паводле сваёй табліцы вылічыў адсутныя хімічныя элементы, прадказаўшы іх існаванне і адкрыццё, так і Аляксандр Друкт, не маючы канкрэтнага матэрыялу, проста вылічыў існаванне таго, чаго не стае, прадбачыў, што будуць знойдзены нотныя помнікі, якія пацвердзяць: і рэнесанс, і класіцызм, і рамантызм — усе

Вольга Дадзіёмава вядзе канцэрт.

гэтыя стадыі прайшла музычная культура Беларусі, у асаблівым, магчыма, выглядзе. І гэты стадыяльны працэс ён у тэарэтычным плане паказаў нават у сваёй брашуры. Ды на той час нашы музычныя ўтопіі не маглі знайсці падтрымку ў большасці прафесіяналаў. Я іх разумею і з імі ніколі і не спрачалася. Проста тым, хто не трымаў у руках такія архіўныя матэрыялы, рэзка перабудавацца, разгарнуцца ў іншы бок немагчыма. Добра, калі ёсць падсвядомае, а, можа, і ўсвядомленае адчуванне таго, што павінна існаваць гісторыя ў **народа** — народа ў шырокім катэгарыяльным сэнсе гэтага паняцця. Народа, які яднае і носьбітаў фальклорнай традыцыі, захавальнікаў гэтай уласна этнічнай, вельмі магутнай нацыянальнай плыні, і сваю інтэлігенцыю, і колішнюю эліту, магнатэрыю, тых прадстаўнікоў, што адышлі ў іншую моўную сферу, іншую этнакультурную галіну, але ўсё роўна з'яўляюцца рэпрэзентантамі Беларусі.

— Такім разуменнем і вылучаўся саюз музычных дзеячаў?

— Думаю, гэтыя дзівосныя, «блажэнныя» людзі падтрымалі нашу ўтапічную

Вольга Дадзёмава прадстаўляе выканаўцаў.

ідэю не таму, што чакалі, калі яна стане агульнапрынятай і нават запатрабаванай. А таму, што яны вызначаліся плюралістычным стаўленнем да рэчаіснасці і не трымаліся за пэўныя каноны, пры якіх усё, што не адпавядае складзенай дактрыне, не мае права на жыццё. Вельмі рызыкоўна было на той час прэзентаваць музычныя помнікі, якія і да сённяшняга дня нават не ўспрымаюцца ў свядомасці многіх прыналежнымі да культуры Беларусі. Дык сёння існуе ўжо адпаведная тэорыя! А на той момант? Прывозіш музычныя помнікі, адшуканыя ў архівах замежжа, — а там ніводнага беларускага слова, ніводнай фальклорнай мелодыі. Нясеш у саюз, Наташа Вітчанка радуецца: «Бяро-ом!!! Будзем іграць, спяваць, адраджаць». Падкрэслю, тады курсаў гісторыі музычнай культуры Беларусі да XX стагоддзя не тое што ў вучылішчах і школках — у кансерваторыі не існавала. Таму сёння асабліва істотнай мне ўяўляецца падтрымка гэтай дзейнасці адметнымі асобамі. Кагосьці ўжо няма сярод нас... Ядвіга Грыгаровіч, незабыўная рэктарка БДУКіМ, тады інстытута, дзе я выкладала, адпусціла мяне на працу ў акадэмію музыкі дзеля таго, каб і там развівалася беларуская справа, вывучалася гісторыя музычнай культуры Беларусі — тое, што заўсёды падтрымлівала Ядвіга Дамінікаўна. Нездарма ў інстытуце існавала кола даследчыкаў: незабыўны Гурый Барышаў, а таксама Анатоль Грыцкевіч і тройца «ўтапістаў», якія займаліся XIX стагоддзем, — Вера Пракапцова, Аляксандр Капілаў і Алена Ахвердава. Я далучылася да іх дзейнасці з яшчэ больш утапічным XVIII стагоддзем. І вучыліся мы па кнігах Адама Мальдзіса, які тады быў ужо гуру. З намі поруч працавалі дырэктар былога Інстытута праблем культуры Уладзімір Скараходаў, маэстра Міхась Казінец, салісты Леў Гарэлік, Юрый Гільдзюк, Уладзімір Дулаў, Ігар Алоўнікаў, многія іншыя выканаўцы, у тым ліку цэлы калектыў энтузіястаў на чале з Міхаілам Фінбергам.

* * *

Больш як чвэрць стагоддзя Вольга Дадзёмава з'яўляецца навуковым кіраўніком асветніцкіх фэстаў, якія ладзіць у розных рэгіёнах краіны Нацыянальны акадэмічны канцэртны аркестр Беларусі са сваім лідарам Міхаілам Фінбергам. «Музы Нясвіжа», «Мірскі замак», «Чачэрскія сустрэчы», «Гасцёўня Напалеона Орды», мастацкія святы ў Заслаўі, Мсціславе, Тураве, Навагрудку, Хойніках, Любані... Для кожнага, з улікам мясцовых гістарычных традыцый, распрацоўваецца навукова абгрунтаваная канцэпцыя, адпаведна якой складаецца праграма. Калі ў яе ўключана правядзенне навуковай канферэнцыі, Вольга Уладзіміраўна загадзя апякуецца выданнем зборніка дакладаў і паведамленняў, падрыхтаваных удзельнікамі гэтых чытанняў, піша прадмову. А яшчэ яна вядзе канцэртныя праграмы такіх фестываляў: іх рыхтуюць камерныя калектывы, што працуюць у складзе знакамітага аркестра. Ды як вядзе — заслухацца можа нават чалавек, далёкі ад класікі! Жывы, даходлівы, дасціпны навукова-асветніцкі каментарый вядучай захапляе залу і спрыяе таму, што ў беларускай глыбінцы выхоўваецца ўжо не адно пакаленне аматараў і знаўцаў даўняй беларускай музыкі, знаёмых таксама і з айчыннай класікай XX стагоддзя, і з шэдэўрамі сусветнага музычнага мастацтва. І ўвесь гэты складаны асветніцкі працэс ладзіцца праз вобразную і яскравую беларускую мову.

— «Беларускі след» у вашай свядомасці пакінула сям’я. Бацька Уладзімір Дазіёмаў быў пісьменнікам і журналістам. Маці Марыя Захараўна выкладала беларускую літаратуру ў Рэспубліканскім каледжы пры акадэміі музыкі...

— Толькі цяпер, успамінаючы бацьку, я асабліва востра адчуваю, як шмат ён значыў для мяне, хаця яго прысутнасцю былі ўпрыгожаны некалькі гадоў майго дзяцінства — той кароткі шчаслівы час, калі ўсе мы жылі разам, у адзінай сям’і, у адным доме... Толькі цяпер пачынаю разумець, што менавіта першыя дзіцячыя ўражанні шмат у чым вызначылі контур, змест і стыль далейшага майго існавання, лад якога фарміраваўся на прыкладзе менавіта бацькавага жыцця. А яго жыццё вызначалі магутная творчая дамінанта, высокая мастацкая нота, вяршэнства інтэлектуальнай працы і няспынны пошук, кампанейская адкрытасць і ўнутраная адзінота, усмешлівая самаіронія і глыбінны душэўны трагізм. Прыгадвецца, як ён чытаў маці, брату і мне чарговы раздзел свайго рамана «Над Нёманам». Мы таксама першымі ацэньвалі «на слых» радкі з яго «Белазёрскага дзённіка», уладкаваўшыся на падлозе пакоя (бо крэслы і нават ложкі завалены рукапісамі). Вось — прастора новай кватэры, дзе не змаўкалі строкат друкавальнай машынкі і тэлефонныя званкі: як адказны карэспандэнт «Литературной газеты» бацька па некалькі разоў на дні перадаваў тэрміновыя паведамленні, рэцэнзіі, артыкулы. Маці цалкам была занята рэдагаваннем яго рукапісаў, але час-почас звярталася да нас з братам: «Цішэй, тата працуе». Тое ж на лецішчы, дзе таксама не сціхалі ні мы, ні татава машынка. Але прыход яго калег і суседзяў Андрэя Макаёнка, Аляксея Кулакоўскага спыняў працу, час мінаў у шчырых размовах і творчых спрэчках. Іх удзельнікамі былі ў розныя гады Іван Шамякін і Васіль Быкаў, Максім Лужанін, Уладзімір Карпаў, Іван Новікаў, Аляксей Карпюк. Добра памятаю Льва Касіля, з якім бацькі пасябравалі ў Доме творчасці ў Крыме, памятаю Расула Гамзатава і Чынгіза Айтматава, з чыімі сем’ямі жылі побач у гады бацькавай вучобы на Вышэйшых літаратурных курсах у Маскве. І Белавежскую пушчу, дзе былі з Нілам Гілевічам і ўпершыню пабачылі некрануты сасновы бор, які літаральна зачараваў тату. Берагу яго пранізлівыя вайсковыя нататкі — бадай, самае каштоўнае, што засталося ў мяне з яго рукапісаў...

* * *

Прэм’ера на Беларускімі радыё оперы «Агатка», ноты якой былі знойдзены і прывезены Вольгай Дадзіёмавай. Канцэрт «Шляхі мецэнацтва. Да 500-годдзя дынастыі Радзівілаў», які ладзіўся ў аднаўленай зале вялікакняжацкага палаца і паяднаў музыку розных эпох, стыляў і жанраў. Гучалі творы Вацлава з Шамотул, Яна Карловіча, Яна Голанда, Міхала Казіміра Агінскага, прадстаўнікоў роду Радзівілаў: Мацея, Антонія ды Соф’і. Навуковыя канферэнцыі «Шэсць стагоддзяў беларускай музыкі», «Беларуская музыка ў каардынатах еўрапейскага мастацтва»... Ёсць што ўспомніць, пра што паразважаць.

— Перад нашымі сучаснікамі адкрываецца заваблівы, нязведаны і ўсё яшчэ загадкавы беларускі музычны абсяг. Як не заблукаць між утопіяй і рэальнасцю, вандруючы па ім?

— У навуцы вельмі важна казаць праўду. Нават у тым выпадку, калі гэтая праўда не падабаецца і нам, даследчыкам, і слухачам. Вельмі хацелася б, каб беларуская музыка мела высокае нацыянальнае аблічча пачынаючы ўжо з часоў рэнесансу, барока, і каб эпоха класіцызму ў нашай музычнай спадчыне была пазначана велічнымі імёнамі, кшталту Моцарта, Гайдна, Бетховена; каб эпоха рамантызму ўражвала рэалізацыяй ідэі стварэння нацыянальнай кампазітарскай школы ўзроўню Мусаргскага, Чайкоўскага, Рымскага-Корсакава... Глінка мог бы стаць беларускім класікам, як і Манюшка мог бы стаць беларускім класікам рамантызму. Але мінуўшчына ўжо адбылася. І даўніна застаецца для нас замкнёным пакоем, ключы ад якога назаўжды страчаны. Але тое, што не збыліся нашы мары і пэўныя спадзяванні, не значыць, што даследчыкі мусяць разглядаць гэтую праўду толькі ў негатыўным аспекце. Мы мусім і казаць праўду, і тлумачыць, чаму гэты

«музычны сцэнарый» разгортваўся ў часе і ў прасторы не паводле тых законаў, да разумення якіх мы прызвычаіліся на прыкладах розных культур. У культуры Беларусі была іншая функцыя, іншая жыццядайная, выніковая місія ў разгорце еўрапейскага музычна-гістарычнага працэсу. Наша культурнае донарства, гэтае дараванне сваіх лепшых сыноў іншым народам трэба ўспрымаць як сінонім ахвярнасці. А без тых ахвяр не магла б здзейсніцца гісторыя еўрапейскай музычнай культуры. Сказана, магчыма, занадта ўзнёсла — ну, няўжо без культуры Беларусі не ажыццявіўся б еўрапейскі музычна-гістарычны працэс? Не ажыццявіўся б! Я магу з поўнай дакладнасцю як вучоны гэта казаць. Сапраўды, без удзелу музычнай культуры Беларусі ніколі не ажыццявіліся б тыя працэсы, якія зведалі культуры суседніх ці больш далёкіх краін. Бо наша культура прымала, адаптавала, пераносіла вельмі важныя і плённыя заходнееўрапейскія плыні, праявы высокага мастацтва і мастацтва побытавага. Калі б яна не адаптавала на сваёй глебе і не перанесла, не падаравала нешта культуры, скажам, Расіі, дык была б бяднейшая і зусім іншая культура нашай усходняй суседкі. І не магла б развівацца ў тым рэчышчы, у якім яна развілася, культура Польшчы, якая ўзбагацілася дзейнасцю і Станіслава Манюшкі, і Яна ды Мячыслава Карловічаў. Многія выхадцы з Беларусі, плён іх дзейнасці — непадзельная спадчына і беларускага, і польскага, і літоўскага, і рускага народаў. У часы існавання Расійскай імперыі Беларусь, якая ўваходзіла ў яе склад, даравала свае таленты, якія з’язджалі ў расійскія сталіцы, дзе яшчэ з XVII стагоддзя былі пажаданымі гасцямі, а то і станавіліся сынамі Расіі — я маю на ўвазе Восіпа Казлоўскага, аўтара першага расійскага гімна, і Міхаіла Глінку, чый талент сфарміраваўся на беларускай глебе і чыя «Камарынская» насамрэч з’яўляецца нашай славутай «Лявоніхай па-даўнейшаму». Аднак думаю, што ўсе тыя кампазітары, якія жылі і дзейнічалі на тэрыторыі Беларусі, калі гэтая тэрыторыя ўваходзіла ў склад Расійскай імперыі, у роўнай ступені належалі рускай, беларускай, літоўскай і польскай культурам. Гэтаксама ўся расійская спадчына мае поўнае дачыненне, асабліва ў XIX стагоддзі, і да культуры Беларусі. Я цяпер, дарэчы, пішу вялікую работу, звязаную з беларускімі рэаліямі ў жыцці і творчасці Чайкоўскага. Ды і каго б мы ні прыгадалі з заходнееўрапейскіх, усходнееўрапейскіх, чэшскіх, польскіх, украінскіх і рускіх кампазітараў, няма ніводнага, які так ці інакш, наўпрост ці апасродкавана не быў бы звязаны з культурай Беларусі.

Калі я прыязджаю ў іншыя краіны на навуковыя канферэнцыі і пачынаю расказваць вучоным з сусветнымі імёнамі пра культуру Беларусі, пра яе спецыфіку і пра яе даследаванні, яны не толькі шмат пра што даведваюцца, але і шмат што прасвятляюць для разумення культуры сваёй. Напрыклад, на шапэнаўскім кангрэсе ў Польшчы разгарнулася дыскусія, звязаная менавіта з рэаліямі беларускай культуры, што дала Польшчы не Шапэна, а Яна Карловіча, які сваю рапсодыю назваў «літоўскай», выкарыстаўшы ў ёй матэрыял беларускіх жніўных песень. Я даводзіла, што гэта абсалютна натуральная справа для беларуса (згадвала і творчасць Міцкевіча, які пісаў па-польску, у Польшчы не жыў, стаўся польскім класікам і выкарыстоўваў беларускі фальклор). Ды мне не верылі, пакуль не ўзяў слова 96-гадовы польскі даследчык, прызнаны аўтарытэт, і не сказаў: спадарыня абсалютна мае рацыю, я да гэтай жа высновы прыйшоў яшчэ ў 1950 гады, калі пісаў пра «Літоўскую рапсодыю» Карловіча, і вось цяпер у мяне «ўсе файлы сышліся». Тут жа мяне пачалі распытваць пра іншыя праявы культуры Беларусі, якая шмат што дала розным народам і аказалася настолькі цікавай, не падобнай у сваім гістарычным разгорце, у сваёй функцыянальнай спецыфіцы, у сваім месцы сярод іншых культур суседніх і далёкіх народаў, што выклікае вялікую ўвагу нашых замежных калег.

І камплексаваць з-за таго, што наша старадаўняя музыка не мае нацыянальнага аблічча, — бессэнсоўна. А дапускаць тэрміналагічныя перакосы і трактаваць беларускі музычны шлях як бездакорна нацыянальны ад самага пачатку — няправільна. Музыка Беларусі, музыка на тэрыторыі Беларусі мае вельмі шырокую трактоўку, многія помнікі з’яўляюцца агульным скарбам некалькіх народаў, іх агульнай спадчынай. І мы не прысабечваем ні польскую, ні рускую, ні літоўскую спадчыну і не трактуем яе як

нацыянальную беларускую, а толькі глядзім на факты і імкнёмся іх трактаваць вельмі карэктна. Гэтай карэктнасці я патрабую ад сваіх студэнтаў. У грунтоўнай кнізе маёй колішняй аспіранткі Святланы Немагай пра Міхала Клеафаса Агінскага вы не знойдзеце адназначнага сцвярджэння, што гэта толькі беларускі, наш нацыянальны кампазітар. Хаця па ўзроўні яго папулярнасці ў нас ён перасягае многіх свядомых будаўнікоў беларускай нацыянальнай кампазітарскай школы.

— Падчас асветніцкіх фестываляў у малых гарадах даводзілася назіраць, з якой цікавасцю слухае вас моладзь, як шчыра цікавяцца навучэнцы музычных школ адпаведнай літаратурай, просяць дапамагчы ў набыцці вашых кніг. Напэўна, хтосьці з юных меламанаў марыць вучыцца ў вас... А якія праблемы «прыносяць» учарашнія абітурыенты?

— Праблема ў тым, што мы не выхаваныя на дакладных ведах не тое што музычнай — агульнай гісторыі. Я заўважаю гэта на першых занятках з беларусістамі — студэнтамі, якія свядома прыходзяць у акадэмію музыкі дзеля таго, каб паглыблена вывучаць гісторыю айчыннай музычнай культуры. Размову з першакурснікамі пачынаю, можна сказаць, пасля толькі што здадзенага імі тэста па гісторыі. За ўсе мае гады выкладання ніводны з іх не адказаў на зусім простае пытанне: «Хто быў нашым Вялікім князем у часы Пятра I?» У маладых людзей круглеюць вочы: «А што, не Пётр I?» Хто ў тыя часы намі кіраваў — нават прозвішчаў не ведаюць, але ж здалі тэст па гісторыі! I калі яшчэ Стэфан Баторый для іх усё ж такі асоба, звязаная з беларускай гісторыяй, бо яго палац стаіць у Гродне, ды і прозвішча Радзівілаў «замацавана ў камені», а пра Агінскага нагадваюць і сядзіба ў Залессі, і помнік у Маладзечне, дык у веданні гісторыі Беларусі ў цэлым — белая пляма. I гэта датычыць не толькі студэнтаў, сарыентаваных на музыку, але і ўсяго вучнёўскага пакалення, і не толькі сённяшняга, але і некалькіх папярэдніх. Наша пакаленне было таксама адлучана ад гістарычных ведаў, ад сваіх гістарычных рэалій. Праўда, мы ў школе атрымалі дыхтоўны падмурак класічных ведаў — перадусім па літаратуры. Вядома, выхоўваліся на рускай літаратуры, а не на беларускай. Хаця я гадавалася ў сям'і філолагаў і дома размаўлялі па-беларуску, першымі маімі кніжкам былі класічныя казкі Чукоўскага, і ўся далейшая адукацыя праходзіла пад сцягам Пушкіна, Лермантава, Талстога, Дастаеўскага... Але ж гэта не горшая літаратура ў свеце, і глыбіня яе ведання — прыкмета пэўнага інтэлектуальнага поля. Ды непакоіць думка: чаму адначасова з тым і на тым самым узроўні не выхоўваліся і мы ў дзяцінстве, як і дзеці цяперашнія, і мой унук таксама, — чаму не выхоўваліся на беларускім слове, на беларускай дзіцячай літаратуры, на беларускіх казках? Пакуль гэтага не будзе ў садку і пакуль гэтае слова не стане арганічным для толькі што народжанага пакалення, мы не будзем глыбока дасведчанымі ні ў айчыннай літаратуры, ні ў айчыннай гісторыі.

Аднак, глянуўшы на сённяшнюю сітуацыю вачамі аптыміста, здзіўляешся, што

ДАВЕДКА «М»

Вольга Дадзіёмава — доктар мастацтвазнаўства, лаўрэат спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Беларусі дзеячам культуры і мастацтва, уладальніца міжнароднага тытула «Жанчына Года», прафесар Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі. Даследчыца старадаўняй айчыннай музычнай культуры, «здабывальніца» нотных рарытэтаў у замежных бібліятэках і архівах, яна рупіцца пра ўзнаўленне ў рэпертуары выканаўцаў і як мага шырэйшую прапаганду той музыкі, што калісьці стваралася і гучала ў нашым краі. Ёю апублікавана больш як 200 арыгінальных работ, і не толькі на радзіме, а і ў Германіі, ЗША, Літве, Польшчы, Расіі; выдадзена 5 манаграфій, 8 хрэстаматый. На занятках са студэнтамі «агучвае» матэрыял, які не ўвайшоў у навучальныя дапаможнікі. Адна з новых кніг — «Гісторыя музычнай культуры Беларусі да XX стагоддзя» воляю яе аўтаркі размешчана ў інтэрнэце і даступная для ўсіх.

пры жыцці аднаго пакалення — гэта проста неверагодна! — адбылася поўная рэканструкцыя ўсяго музычна-гістарычнага працэсу, які разгортваўся на Беларусі ва ўсіх кірунках, у навуковым, крыніцазнаўчым полі, у навучальным працэсе, у выканальніцкай практыцы. Ва ўсіх спецыялізаваных установах, ад мастацкіх школ да ВНУ, гісторыя музычнай культуры Беларусі да XX стагоддзя ўжо зрабілася нармальным прадметам, пра ўвядзенне якога гадоў 20 таму нават падумаць было немагчыма. У гісторыі ніводнага народа не было такога выпадку, каб літаральна за чвэрць стагоддзя ідэя авалодала масамі і была падхоплена, распрацавана гуртам даследчыкаў, узведзена з нявоpанага цаліка ва ўражлівы гмах новай галіны ведаў. Ва ўнутраным дворыку гэтага гмаха — шырачэзнае мастацкае поле, дзе ўсё жыве, пераліваецца рознымі фарбамі: тут шчыруюць выканаўцы, і мы, даследчыкі, не паспяваем ужо сачыць за тым, што яны робяць: іх нават не пералічыць, бо, апроч вядомых прафесіяналаў, сотні аматарскіх, школьных, студэнцкіх, народных гуртоў з прыемнасцю граюць старадаўнюю музыку Беларусі.

Грамадства з задавальненнем успрымае гэты рух праз стагоддзі як рух да сябе. І лягчэй, чым спецыялісты, прымае вельмі простую ідэю: старажытныя архітэктурныя помнікі на нашай зямлі — не маўклівыя сведкі мінуўшчыны, а сведкі былога жыцця, яны поўніліся рознымі мовамі ды музычнымі гукамі. Грамадства не бянтэжыць, што наша музыка, наша гукавая прастора з'яўляецца агульным здабыткам некалькіх народаў, што яна ўзнікала ў такім полі, якое мела ўніверсальны характар, а не вузка лакальны, што спецыфіка беларускага гістарычнага шляху абумовіла асаблівасці шляху музычнай гісторыі Беларусі. Гэта трэба прымаць, тлумачыць і ведаць. Вось такая ўнікальнасць і такая навуковая загадка, разгадаць якую вельмі важна, пачэсна і надзвычай цікава.

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
фота аўтара

ПАРТНЁРЫ-ІНФА

Сваіх 75-гадовых юбіляраў віншуе Беларускі саюз музычных дзеячаў. Уладзімір Скараходаў — заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, доктар навук, прафесар, аўтар актуальных даследаванняў у сферы музыкі, настаўнік многіх ужо вядомых кларнетыстаў і таленавітай моладзі; зрабіў значны ўнёсак у нацыянальную культуру падчас працы на адказных дзяржаўных пасадах. Валерый Аўраменка — знаны хормайстар, прафесар, арганізатар і кіраўнік разнастайных спеўных калектываў, адзначаных на міжнародных конкурсах і фестывалях; актыўна далучаецца да падрыхтоўкі новых пакаленняў харавых дырыжораў; спрыяе развіццю традыцый аматарскага харавога спявання.

Моладзь — актыўны наведвальнік новага цыкла канцэртаў «Спяваюць праваслаўныя хары». Яго распачаў у Беларускай дзяржаўнай філармоніі некамерцыйны прадзюсарскі цэнтр «Класіка» БСМД (арт-дырэктар Валерый Уколаў). Моладзь таксама актыўны ўдзельнік такіх музычных праграм. Падчас нядаўняга канцэрта на філарманічнай сцэне выступілі, сярод іншых, моладзевыя хары Мінскага Свята-Пятра-Паўлаўскага сабора і Свята-Духава кафедральнага сабора нашай сталіцы. Чарговы канцэрт храмавых спеўных калектываў рыхтуецца ўжо на вясну. Ён будзе прысвечаны святу Вялікадня.